

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 27 (399) 10 – 16.07.2015 р.

Жан-Жак Ерве
про
потенціал
українського
АПК

Кому служить
новий очільник СБУ

Врадіївка.
Два роки потому

Чому Росія відпускає своїх
громадян воювати за «ІДІЛ»

КОЛХОЗНИКИ И ЕДИНОЛИЧНИКИ!

ЗЕМЛЯ ЧИ ВОЛЯ?

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

27 >

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою **ТревелСімку!**

ЄДИНИЙ ТАРИФ
на дзвінки та СМС
в Україну

Тревел Шоп

**БЕЗКОШТОВНА
ДОСТАВКА**
гарних номерів

Діє у **>190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **≈140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі **Skype та Viber** на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com ПриватБанк VISA IBOX

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSiM.ua

U.T.T. & C.S.C.

Тарифна ставка на 01.06.2015 р. Додаток до Тарифного
таблиця 1 та 2. Тарифна ставка на 01.06.2015 р. Додаток
таблиця 1 та 2. Тарифна ставка на 01.06.2015 р. Додаток
таблиця 1 та 2. Тарифна ставка на 01.06.2015 р. Додаток

НА ЧАСІ

Незамінні люди

У чому цинічність люстраційного процесу в Україні

4

Дмитро Крапивенко
про нову поліцію

7

Хто ви, пане Грицак?

У чиїх інтересах діятиме
новий очільник СБУ

8

Справа «беркутів»:
суд must go on

Як буксує гучний процес
про вбивства на Майдані

10

Дмитро Шимків:

«Ми шукаємо модель, як підвищити
зарплату держслужбовцям»

Заступник глави АП про пріоритети президента,
реформи й заохочення чиновників

12

ТЕМА НОМЕРА

За куркулізацію всієї країни!

Чим є земля для українців

14

«Садок вишневий» понад усе!

Як формувалась українська
фермерська нація

16

Одноповерхова Україна

Яким є політичний та економічний потенціал українських
містечкових громад

18

Хвороби зростання

Які ризики у зміщенні економічних
пріоритетів у бік АПК

22

Програма великого капіталу

У чиїх інтересах розробляється
стратегія розвитку агросектору

25

Лобісти латифундій

Хто в Раді просуває інтереси великого аграрного бізнесу

26

Жан-Жак Ерве:

«Одна з ознак демократії – коли громада
вимагає відповідального ставлення до землі»

Французький експерт і урядовий радник з
аграрних питань про оптимальне використання
сільськогосподарських ресурсів

28

«Священна війна «ДНР»

Релігійна складова пропаганди
на Донбасі

49

Юрій Макаров
про сліпих
моралістів

50

Спуститися на землю

Як агропромисловий комплекс стає локомотивом економіки

30

СУСПІЛЬСТВО

«Слава Богу, міліція нічого не робить»

Чим живе Врадіївка через два роки
після трагедії

34

СВІТ

Едвард Лукас про ознаки успіху
психологічної війни Росії

36

Кавказький джихад

Чому Росія відпускає своїх
громадян воювати на
Близькому Сході

37

Спрот радикалізму

Наскільки серйозний
вплив «ІД» за межами
Іраку та Сирії

38

Важкодоступні фінанси

Які перспективи в американської
сланцевої енергетики

40

Ярослав Пешек

про те, чому слід більше говорити
про українську історію

43

НАВІГАТОР

Передозування.
Alfa Jazz Fest 2015

Як Львів зібрав
світових зірок джазу

44

Пізно, дурні, пізно...

Розчарування кримчан
у розпал сезону

48

Тиждень

№ 27 (399) 10 – 16.07.2015

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український тиждень»

03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська, Анна Корбут,

Алла Лазарева, Олександр Крамар,

Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,

Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,

Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко

Директор з реклами Олена Андреева

e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua

тел.: 067-407-10-89

Видається з 02 листопада 2007 року

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2

Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідчення суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р.

№ зам. 15-1538

Наклад 41 500

Номер підписано до друку 8.07.2015 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

Незамінні люди

Автор:
Валерія Бурлакова

«Люстрація»? Останнім часом це слово викликає хіба що гірку посмішку. Адже у кріслах залишаються ті самі люди, що сиділи в них раніше. Цікаво, що люстрація на український манер має два етапи.

Перший з них дозволяє залишити особу на її високій чи не дуже посаді, просто не розслідувати скоєні нею особисто злочини чи причетність до дій недемократичного режиму. Етап другий – на випадок, якщо якогось пана все ж таки звільнили за Законом «Про очищення влади», – полягає у скасуванні люстрації. Так, наприклад, 3 липня президент скасував люстрацію екс-начальника київської міліції генерал-майора Олександра Терещука, щасливого власника триповерхового будинку на раптово подарований Київвradoю його дружині та родичам землі. Арсен Аваков підпи-

сав відповідний наказ – і бінго! – генерал-майор знову обійняв посаду начальника ГУ МВС у столиці. Терещук одразу вирушив «у бік максимальної відкритості» й зробив (без жартів) перший відповідний вчинок: повідомив про своє призначення у Facebook. А в президента пояснили: це зроблено з урахуванням необхідності забезпечення обороноздатності держави... Перекладаємо: якщо мільйонерами в глибокому київському тилу столиці керуватиме не Терещук, нам гаплик.

Таке пояснення на всі часи й для всіх регіонів. У глибинці, де, напевно, не кожен посадовець напише слово «люстрація» без помилок, усе відбувається ще веселіше. Так, на Черкащині народним улюбленцем був мільйонер Володимир Іващенко. 20 лютого 2014 року саме він примудрився запевнити черкашан у тому, що міліція на боці народу, лише для того, щоб за кілька годин черкаські правоохоронці влаштували на тутешньому блокпосту розгін активістів зі стрільниною та побиттям. Епізод не розслідували, принаймні покараних не видно. Коли ж згодом громадськість постреволуційного міста почала грізно вимагати бодай звільнити Іващенко з високої посади заступника начальника УМВС в області, сам начальник обласної міліції Владислав Пустовар повідомив, що Іващенко – людина незамінна. По-перше, він уже «сім разів їздив на Схід». А по-друге, от, скажімо, прийдуть знову до Умані паломники-хасиди – що тоді робити без Іващенко? Тільки він має «відповідний досвід». Здобутий, сподіваємося, не в лютому минулого року... Хай там як, а нині черкаська міліція порається без фахівця з хасидів: він сам пішов на пенсію. Хоча й дещо затримався. Як сказав сам Іващенко, «...просили, аби ще якийсь час попрацював, бо такі спеціалісти, як я, були потрібні». «За багаторічну віддану роботу в УМВС за всіх режимів посадовець, очевидно, отримає достойну пенсію, виплати за учасника АТО та визнання і вдячність від держави, – відзначило подію одне з черкаських видань. – Ще довго не забудуть про його службу й довірливі черкашани, які, повіривши словам про те, що міліція з народом, заліковували струси, забори та переломли».

Говорити про міліцію, звісно, можна вічно. І про очільників обласних ГУ МВС, які здебільшого працювали на непотаних посадах і за часів Януковича. І про їхніх заступників. І про рядових міліціонерів, як-от київський капітан Ярослав Бондаренко, котрий поводився як свиня і до Майдану, і на Майдані (що зафіксовано на відео), згодом продовжив бурхливу діяльність, звично керуючи побиттям активістів, а потім не пускаючи на поріг рідного Шевченківського райвідділка журналістів і навіть адвокатів.

Але не міліцією однією...

Наприкінці червня ГУ ДСНС у столиці (Державна служба України з надзвичайних ситуацій, утворена в результаті реорганізації Міністерства надзвичайних ситуацій і Державної інспекції техногенної безпеки України. З 25 квітня 2014-го її діяльність спрямовує і координує Кабінет міністрів через міністра внутрішніх справ. – Ред.) очолив кримчанин Андрій Ватолін. Цікавих фактів у його біографії два. Перший – родина. Син Ватоліна, Андрій Ан-

дрійович Ватолін, дуже радів анексії Криму, про що свідчать фото на його сторінці в соцмережі, зрадив присязі й залишився служити в Криму. Там лишилася й дружина Ватоліна-старшого. Рідна сестра Ватоліна була одружена із сьогоденним близьким соратником Мотороли, який, кажуть знайомі з родиною, досі залишається другом Ватоліна-молодшого. Тобто зрада присязі з боку сина Ватоліна, схоже, не відбувалася «під бурями лихої долі». Це свідомо позиція...

Утім, у нас батько за сина не відповідає. Тому є другий цікавий факт: відеозаписи, на яких Ватолін роздає коментарі від відомства, а також свідчення працівників, котрі підтверджують, що він був «по той бік» Майдану, зокрема під час подій на Грушевського. Тоді переведений із Криму в 2013 році чоловік обіймав посаду начальника управління у Департаменті реагування на надзвичайні ситуації апарату ДСНС. Чи є висока ймовірність того, що він причетний до «водохрепця»? Чи розслідували використання водометів проти протестувальників у мороз?

Не важливо. Бо коли інформація щодо пана Ватоліна – як службова, так і родинна – була оприлюднена, посадовці схопилися за рятівну соломинку сина. Почав виправдовуватися на своїй сторінці у Facebook голова ДСНС Микола Чечоткін. Про Майдан він не написав жодного слова: ані спростування, ані підтвердження. Зате неможливо без сліз читати його слова про «особисту драму Ватоліна» (сам Ватолін у коментарі ТБ сказав, що його син просто обрав «друге направлення», нічого страшного). Про те, що «це ніяк не впливає на діяльність Андрія Геннадійовича на посаді керівника». І про те, що, зрештою, Ватолін «знає всі професійні тонкощі рятівальної справи». Ймовірно, він ще одна незамінна людина.

Наприкінці «виступу» Чечоткін згадав, що напад – найкраща оборона. Й зазначив, що «деструктивні сили намагаються взяти реванш і розгортають брехливу інформаційну атаку і на МВС, і на МО, а тепер і на ДСНС», щоправда, так і не пояснивши, у чому полягає брехня.

...Що ще? Ще сотні випадків. Наприклад, судді, внесені ТСК Вищої ради юстиції з перевірки судів до списку таких, що зрадили присязі, досі працюють у судах і вирішують людські долі. Хоч про це було сказано вже сто разів, але, вочевидь, говорити треба.

Чи довго громадськість терпітиме такі «компроміси»? Чи стихатимуть бурі емоцій від штампованих слів високослужбовців про «деструктивні сили»? Чи, може, від чесного аваковського «ви за...»?

Страшно думати про одне: що ми робитимемо, коли всі незамінні посадовці, які мусять працювати за будь-якого режиму, не дай Боже, спочинуть? Хто тоді вгамує стихійне полум'я, приборкає сепаратистів, хто подбає про безпеку хасидів, хто захистить спокійний сон громадянина, хто отримає погони, ордени-медалі, почесні пенсії? ■

ЧИ ДОВГО ГРОМАДСЬКІСТЬ ТЕРПІТИМЕ ЛЮСТРАЦІЙНІ «КОМПРОМІСИ»?

ЧИ СТИХАТИМУТЬ БУРІ ЕМОЦІЙ ВІД ШТАМПОВАНИХ СЛІВ ВИСОКОСЛУЖБОВЦІВ ПРО «ДЕСТРУКТИВНІ СИЛИ»?

дрійович Ватолін, дуже радів анексії Криму, про що свідчать фото на його сторінці в соцмережі, зрадив присязі й залишився служити в Криму. Там лишилася й дружина Ватоліна-старшого. Рідна сестра Ватоліна була одружена із сьогоденним близьким соратником Мотороли, який, кажуть знайомі з родиною, досі залишається другом Ватоліна-молодшого. Тобто зрада присязі з боку сина Ватоліна, схоже, не відбувалася «під бурями лихої долі». Це свідомо позиція...

Утім, у нас батько за сина не відповідає. Тому є другий цікавий факт: відеозаписи, на яких Ватолін роздає коментарі від відомства, а також свідчення працівників, котрі підтверджують, що він був «по той бік» Майдану, зокрема під час подій на Грушевського. Тоді переведений із Криму

Не менти

Автор:
Дмитро Крапивенко

У радянській побутовій культурі було прийнято лякати дітей міліцією. І сьогодні, буває, зустрінеш на вулиці бабусю, колишню комсомолку й ударницю, яка запросто може пригрозити неслухняному онукові: «От зараз тебе дядько міліціонер забере!». Для країни, де кожен третій сидів, а кожен четвертий стеріг, мент страшніший за будь-якого бабая. Дорослішання відбувалося від дитячих страшилок про грізного дядька у формі й зі свистком до підліткового «атас, мусора!», коли кожен міський пацан у своєму дворі охоче вчився блатних премудростей і насамперед оминати правоохоронців десятою дорогою. Корисна, до речі, навичка, адже не знати, з яких часів і до сьогодні юнак чи група юнаків – потенційні жертви для патруля. Молодий, отже, підозрілий. Пригадую, якось студентами в 1990-х вешталися з хлопцями нічним Києвом: «Ану стоять, наркомани! Вивертайте кишені», – звісно, це були не гопники, а черговий наряд міліції. – «Ми не наркомани!» – «А от зара' побачимо. Вася, підкинь тому грамотному грамульку», – сержант жартував. Є такий відомчий гумор: показати, що він, при погонах і кийкові, господар становища, а ти без п'яти хвилин табірний піл. Такий тривіальний діалог із патрулем – варіант light, якихось кілька хвилин неприємної компанії. Якщо документи при собі й у порядку, гуляєш далі. Це коли «дядьки-міліціонери» добрі. Декому, як Ігореві Інділу, зустріч із ними коштувала життя...

Агресивний невіглас із узаконеною монополією на насильство – ось ким був радянський і пострадянський міліціонер. Траплялись і винятки, яким, щоправда, так і не вдалося зламати систему. Аж ось буквально за кілька місяців старого «доброго» мента заступає голлівудської зовнішності поліцейський. І не якийсь там «імпортований», а наш співвітчизник. Вразливі до зовнішніх ефектів громадяни впадають в екстаз: одних дратує «американська» форма, заробітна плата й загалом здоровий вигляд емвесників; інші, навпаки, впевнені, що злочинці розбігаються від самої усмішки нових правоохоронців чи від гучних сирен, які тепер кияни стали чути дедалі частіше.

Прозора діяльність наразі є головною якісною відмінністю поліції Києва. Утім, звіти про кілька діб чергувань не привід для серйозних висновків. Головне, щоб показова публічність не була скороминущою, адже більшість починань в Україні мали гарну

упаковку і зрештою зійшли на пси. 10 років тому Віктор Ющенко вже ліквідував ДАІ, а форму столичних міліціонерів прикрашали помаранчевими стрічками. Результат відомий. І річ не стільки в самому МВС чи його керівництві, скільки в суспільстві, котре може втратити пильність і, зачароване зовнішніми спецефектами, не здійснюватиме нагляд за роботою правоохоронців. А ми знаємо, що чесний громадський контроль часом може бути ефективнішим за прокурорський.

Перед поліцейськими постає і постане ще сила-силенна спокус. Громадяни, що намагатимуться «домовитись», бізнесмени та колеги із суміжних відомств, які пропонуватимуть «порешпати». Чи захистять від цього нова модерна форма, присяга на Софійській площі й заробітна плата 8 тис. грн? Найбільші хабарі брали не постові міліціонери. Як казав один сержантик, службове «покриття» котрого сягало стихійного ринку: «Мені багато не треба, але свою пачку Camel щодня з того базарчика маю». Так, новому поліцейському вистачить своїх кривих і на Marlboro, але чи зменшиться від того корупційний апетит прокурора чи судді – людей, які за всіх правителів отримували чималі оклади й надбавки, однак це не заважало їм просто в кабінетах брати туті конверти з доларовим кешем.

Чи заважає щось сьогодні? Існування поліції західного штибу в потворному організмі каральної за своєю суттю системи – це щось із галузі імунології. Годі гадати, як поведуться віруси й антитіла і яких мутацій чекати від взаємного поборювання. Суто формально, з погляду пра-

вильного «копа», Київ переповнений правоохоронниками: кожен, хто палить на зупинці громадського транспорту чи нецензурно лається вголос, є потенційним «клієнтом» поліцейського. «Старі» міліціонери просто ігнорували дрібні й безперспективні в сенсі отримання «приварку» інциденти. Новим, щоб працювати на повну силу й у масштабах країни, мабуть, не під силу бодай оцінити той обсяг роботи, який чекає на них у разі сумлінного виконання службових обов'язків. Без ланцюгової реакції реформ у правоохоронній системі ківська поліція може перетворитися на таке собі «потешное войско», яке задовольнятиме естетичні смаки киян і гостей столиці, створюватиме ілюзію європейськості. Тобто слугуватиме черговою димовою завісою для імітацій, до яких має неабияку слабкість нинішня влада. ■

**БЕЗ ЛАНЦЮГОВОЇ
РЕАКЦІЇ РЕФОРМ У
ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ
КИЇВСЬКА ПОЛІЦІЯ МОЖЕ
ПЕРЕТВОРИТИСЯ НА ТАКЕ
СОБІ «ПОТЕШНОЄ ВОЙСКО»**

Хто ви, пане Грицак?

Автор:
Денис
Казанський

Минулого четверга парламент буденно затвердив головою СБУ Василя Грицака, кандидатуру якого представив депутатам президент Петро Порошенко. За призначення Грицака депутати проголосували на подив одностайно: рішення набрало 340 голосів. Куди складніше було звільнити його попередника на посаді глави СБУ Валентина Наливайченка. Президентів з великими труднощами вдалося назбирати в Раді необхідну кількість голосів. Причому це звільнення ледь не спричинило розколу в рядах фракції Блоку Петра Порошенка.

Звільнення Наливайченка для багатьох стало сюрпризом. Президент і сам толком не міг пояснити, навіщо йому раптом знадобилося міняти голову СБУ. За фактом причина такого кроку була лише одна: Порошенко захотів поставити очільником спецслужби повністю підконтрольного йому виконавця. Водночас

перший заступник Наливайченка Василь Грицак був призначений президентом уже після його приходу до влади й фактично не підкорявся голові СБУ, який очолив відомство одразу після Майдану.

Важко знайти якісь інші реальні причини заміни Валентина Наливайченка на Василя Грицака. Якщо президента справді не влаштувала робота спецслужби, то слід було б звільнити всю верхівку. Люстрація в СБУ явно не завадила б, але її ніхто проводити поки що не квапиться. Понад те, керівники найбільш корумпованих напрямів у спецслужбі залишилися на своїх місцях і навіть пішли на підвищення.

Не секрет, що Наливайченко після обрання Порошенка президентом фактично грав у СБУ роль англійської королеви. Обоє його заступників – голову антикорупційного управління СБУ Юрія Артюхова та керівника Антитерористичного центру Василя Грицака – призначив уже гарант, сам

Наливайченко не міг звільнити їх і, таким чином, не мав ніякого реального впливу на своїх підлеглих. У його безпосередньому управлінні залишалася тільки контррозвідка.

Грицак та Артюхов, по суті, несуть головну відповідальність за корупцію в спецслужбі. Як відомо, саме під «дахом» відділу К в Україні завжди проверталися найбільші афери та злочини, включаючи нелегальний бізнес, відмивання грошей через конвертаційні центри, контрабанду тощо. Водночас АТЦ фактично відповідальний за контрабанду із зони АТО. Всі поїзди з вугіллям та лісом, бензовози й вантажівки, заповнені продуктами, які ми багато разів бачили на відео та фотографіях, – сфера відповідальності Василя Грицака. Як і вільна торгівля перепустками в зону АТО, що давно вже набула зовсім непристойних масштабів. Сьогодні перепустку можна запросто купити через інтернет, замовивши її в по-

Василь Грицак – людина президента. І це, схоже, головний мотив призначення нового голови СБУ

ФОТО: УНАН

середників, проте така ганебна ситуація анітрохи не завадила керівникові АТЦ піти на підвищення.

Як у неофіційній бесіді зізнався один із нардепів, якби депутатам від самого початку було відомо, яка кандидатура пропонується замість Наливайченка, за його відставку голосували б не так охоче. Але президент вчинив хитро й до пори тримав ім'я наступника в секреті.

Новий голова СБУ – людина не бідна. У своїй декларації Василь Грицак, який зробив кар'єру виключно на державній службі, вказав, що володіє автомобілем Toyota Land Cruiser, вартість якого становить близько 1,5 млн грн, а також мотоциклом Harley Davidson Sportster вартістю близько 330 тис. грн. При цьому офіційний річний дохід Грицака, згідно з декларацією, становить лише 286 тис. грн.

«Як можна призначити головою СБУ офіцера, який усе життя на службі й має півдесятка розкішних машин навіть в офіційній декларації? Який весь рік поразок командував АТЦ? Який породив і далі відстоює систему перепусток через лінію фронту – новий вид масштабної корупції?» – написав на своїй сторінці у Facebook нардеп Єгор Соболев із фракції «Самопоміч».

До речі, син нового голови СБУ Олег Грицак теж досить цікава особистість. Молода людина, який лише 26, уже кілька років працює заступником прокурора Святошинського району в Києві. Незважаючи на юний вік, хлопець встиг добряче запламувати свою репутацію. Він виступав обвинувачем проти автомайданівців, яких затримали й побили співробітники «Беркута» в січні 2014-го під час революційних подій у Києві. Тоді суд відправив усіх затриманих на два місяці в СІЗО, причому серед арештантів був навіть 70-річний старий.

Журналісти програми «Схеми», яка виходить на «Першому Національному», встановили, що Олег Грицак разом із матір'ю Ольгою Грицак ще в 2008-му зареєстрували ТОВ «Ольвія-1», яке займалося оптовою торгівлею м'ясом та заробляло на держзакупівлях. У 2011–2012 роках, за Януковича, фірма активно продавала заморожене м'ясо державним структурам. Журналісти повідомляють, що в 2012 році держава

Торгівля перепустками в зоні АТО залишалася переважно поза увагою СБУ та інших компетентних органів

заплатила Грицакам за м'ясо 2,831 млн грн.

Дружина Василя Грицака й досі є директором ТОВ «Ольвія-1». При цьому її компанія зареєстрована в одній будівлі та має спільний телефон із компанією «Мостобуд», яку контролює експедит від Партії регіонів Володимир Продивус із Вінниці. Сам Василь Грицак відмовився коментувати журналістам такі ділові зв'язки своєї сім'ї.

Цікаво, що народні депутати Сергій Лещенко та Мустафа Найєм, які в недавньому минулому займалися антикорупційними журналістськими розсліду-

управління Генпрокуратури Володимира Шапака та заступника прокурора Київської області Олександра Корнійця, яких спіймали на хабарі.

Разом із тим є побоювання, що така активність СБУ може виявитися лише показухою, покликаною підтвердити правильність рішення президента та переваги нового керівника спецслужби. Схожим чином діяв і нинішній генпрокурор Віктор Шокін після того, як прийшов на зміну Віталію Яремі. Як відомо, майже відразу ж після його призначення був заарештований один із організаторів антиукраїнського повстання в Луганську Олександр Єфремов. Проте з часом стало зрозуміло, що саджати Єфремова насправді ніхто не збирається. Дали можливість втекти також іншим фігурантам скандальних кримінальних справ. Досі не покарані й убивці, які розстрілювали Майдан у Києві.

Потоки контрабанди в зону АТО, які були налагоджені в період керівництва Василя Грицака Антитерористичним центром, поки що не припинилися. Днями про масштаби нелегального трафіку вкотре повідомляв на своїй сторінці у Facebook Юрій Бірюков. Як і раніше, продаються й перепустки. Купити їх легко можна через інтернет, а також просто за оголошенням на стовпі. Таким чином, говорити про кардинальні зміни в СБУ наразі зарано. Та й загалом їхня інтенсивність залежатиме, як завжди, від ступеня тиску на владу громадянського суспільства. Без цього тиску реформи в Україні поки що відбуваються занадто повільно й неефективно. ■

АКТИВНІСТЬ СБУ МОЖЕ ВІЯВИТИСЯ ЛИШЕ ПОКАЗУХОЮ, ПОКЛИКАНОЮ ПІДТВЕРДИТИ ПРАВИЛЬНІСТЬ РІШЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА ТА ПЕРЕВАГИ НОВОГО КЕРІВНИКА СПЕЦСЛУЖБИ

ваннями, вирішили дружно «не помітити» очевидних корупційних шлейфів, що тягнуться за новим головою СБУ, але при цьому активно «мочили» його попередника, як тільки той потрапив у немілість до президента Порошенка.

Уже в перший тиждень після свого призначення Грицак взявся за справи з ентузіазмом. СБУ випустила відразу кілька прес-релізів зі звітами про теракти, яким запобігли, та спійманих терористів. Крім того, її працівники взяли участь у гучному затриманні першого заступника начальника Головного слідчого

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНІТЬСЯ ДО НАС

Справа «беркутів»: суд must go on

Підготовчі засідання у провадженні Зінченка – Аброськіна тривають майже рік. За цей час суд встиг переїхати із Печерського до Святошинського району, один із підсудних зник, двоє інших понад 12 місяців перебувають за ґратами в очікуванні. Засідання постійно супроводжують проблеми: то суддів немає, то Київрада ніяк не сформує списків присяжних, то не всі потерпілі з'являться

Автор:
Станіслав
Козлюк

Історія цієї справи почалася у вересні минулого року. Тоді Генеральна прокуратура заявила про завершення досудового розслідування за фактом убивства 39 активістів Євромайдану на вулиці Інститутській. Підозрюваними у провадженні проходили троє: командир роти спецпризначення полку міліції «Беркут» Дмитро Садовник і його підлеглі Сергій Зінченко та Павло Аброськін. Їм інкримінували причетність до розстрілів, спробу знищити речові докази, а саме зброю, з якої міг вестися вогонь. Впродовж досудового розслідування підозрюваних утримували під вартою. Врешті, оскільки події відбувалися в Печерському районі столиці, провадження передали в однойменний суд, відомий своїми гучними політичними справами. І печерські працівники Феміди не розчарували, підтвердивши імідж ледь не найдіознішших суддів країни.

ПІДГОТОВЧІ ЗАСІДАННЯ

Так, 19 вересня минулого року суддя Світлана Волкова, розглядаючи клопотання прокурора щодо продовження дії запобіжного заходу для колишніх спецпризначенців, чомусь відпустила Садовника під домашній арешт, залишивши при цьому двох інших підсудних за ґратами. І 1 жовтня командир беркутівців не з'явився на засідання. 4 жовтня суд дав дозвіл на арешт Садовника. Майже в цей самий момент його адвокат заявив про викрадення клієнта нібито для розправи. З відповідною заявою до правоохоронців звернулася і дружина зниклого. Попри це, суд скасував своє попе-

редне рішення про звільнення спецпризначенця з-під варти. А 27 грудня Волкову відсторонили від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Підготовчі засідання тривали.

Зі спробами перейти до розгляду провадження по суті й далі виникали проблеми. Так, 23 січня судді Роман Новак і Лариса Цокол взяли самовідвід, оскільки були залучені як слідчі судді в цій справі. Відтак, згідно з нормами КПК, не мали можливості розглядати її по суті. На заміну їм призначили Сергія Вовка та Володимира Карабаня. Однак у лютому Вовк разом із колегою Олеся Батрин також узяв самовідвід з аналогічних причин. Після

невдалих спроб зібрати колегію суддів справу передали до Апеляційного суду, щоб той вирішив, хто має розібратися з цим провадженням. Жереб випав Святошинському районному суду.

Оскільки обом фігурантам справи загрозувало довгоче ув'язнення, вони заявили клопотання, у якому просили залучити суд присяжних. Головуючий суддя Сергій Дячук клопотання підтримав і пообіцяв, що колегію сформують до наступного засідання, яке мало відбутися 2 квітня.

Незважаючи на обіцянки, ані 2, ані 28 квітня учасники процесу присяжних не побачили. Причина була проста: попередні списки засідателів втратили чинність (оскільки укладаються терміном

на два роки), а нові Київрада ще не затвердила та не передала до суду.

«Ми не можемо сформувані списки присяжних. У нас є інформація з українських ЗМІ, зокрема інформагенцій, що 16 квітня Київрада їх затвердила. Проте суд досі їх не отримав. Триває невинуватана затримка цього, без сумніву, резонансного процесу. Суд звертається до мера Києва Віталія Кличка з проханням довести до суду дані списки присяжних, аби ми мали змогу почати процесуальні дії», – скаржився тоді головуючий Дячук.

ПРИСЯЖНІ

Врешті аж у червні 2015-го суд зміг стати до роботи. Судді декларували намір засідати ледь не щодня, втім, і тут їх спіткала невдача. Виявилося, що кандидати у присяжні чомусь одночасно є народними засідателями, що заборонено українським законодавством. Для усунення колізії вирішили вкотре перенести засідання. Далі почалося найцікавіше.

Більшість охочих стати присяжними виявилися колишніми працівниками МВС. Хтось був дільничним міліціонером, хтось слідчим, хтось працював у Київському МВС в експертному відділі. Такий підбір кандидатур викликав щире здивування не лише в потерпілих та активістів, які спостерігали за процесом, а й, здається, в адвокатів підсудних.

«Можете не вірити, але жодного стосунку до цих кандидатів ми не маємо, – пояснював **Тижню** Стефан Решко, адвокат Павла Аброськіна. – Те, що ті люди працювали в МВС, стало для нас такою самою несподіванкою, як і для потерпілих. Ми взагалі наполягаємо на тому, що списки затверджені з порушенням закону. І наполягали на відводі всіх кандидатів саме з цієї причини».

«Факт тривалої роботи в правоохоронних органах – обставина, яка викликає сумніви в неупередженості. А в нас не просто експравоохоронці, у нас ветерани МВС. До того ж один із них брав участь у «забезпеченні правопорядку» під час Помаранчевої революції», – пояснювала представниця потерпілих Євгенія Закревська.

Знайшлися серед кандидатів і родичі діючих суддів Святошин-

ського райсуду. Ігор Пятничук, один з останніх кандидатів, повідомив, що 2011 року розірвав шлюб із суддею, має спільних дітей, підтримує з нею контакти. Цей факт відіграв не останню роль у відхиленні кандидатури.

Врешті аж 6 липня суд таки спромігся сформувати колегію з присяжних. Того самого дня Зінченко залишився без одного адвоката – Олександра Байдика. Офіційна причина – завершення термін дії угоди. Присутні були не проти перейти до суті справи, але було вирішено взяти перерву. Про це просили захисники потерпілих, адже, за їхніми словами, не всі, хто постраждав від дій «Беркута», змогли дістатися на засідання. Дячук рішення схвалив і відклав розгляд на 15 липня.

ПОРУШЕННЯ ЗАКОНУ

Здавалося б, після майже річної епопеї можна починати повноцінно працювати. Але ні. Як з'ясували адвокати підсудних спільно із захисниками потерпілих, списки затверджені з порушенням процедури. Згідно з вимогами законодавства від початку мало бути подання від судової адміністрації про набір присяжних. Згодом про це повинні були оголосити публічно. І вже після того починати приймати заявки від усіх охочих долучитися до судочинства. Між тим кожен опитуваний кандидат зізнавався, що свою заяву про бажання стати присяжним написав на два-три тижні раніше від подання. Отже, відбулося порушення процедури формування списків і, як наслідок, призначення присяжних. Це стало формальною причиною, з якої адвокати екс-беркутівців оголошували відвід кожному кандидату. Щоправда, суд не надто на те зважав.

«Порушено вимоги Закону України «Про судоустрій». Зокрема, положення про формування списків присяжних. Як ми знаємо, до списку включили багато народних засідателів, які на момент ухвалення рішення (про затвердження списків присяжних для Святошинського райсуду) були діючими засідателями, а це заборонено законом. Крім того, Київська міськрада замість оголошення про набір присяжних частково персонально, частково через секретарів суду повідомила кон-

кретних осіб про це. Ми подали скаргу на її рішення про формування списків. Це сталося минулого тижня. Дата розгляду ще не призначена», – пояснила **Тижню** адвокат Закревська.

За її словами, позитивне рішення суду в згаданому питанні може затягнути процес Зінченка – Аброськіна.

«На жаль, це може призвести до затягування процесу, але ми не маємо вибору. Адже в майбутньому можна оскаржити вирок суду, оскільки присяжні призначалися з порушенням закону. Якщо ж рішення Київради скасують, потрібно буде обирати нових присяжних і починати розгляд провадження заново», – додала вона.

Захист підсудних, між тим, вимагає змінити міру запобіжного заходу для своїх клієнтів.

«Це ненормально, коли двоє

**СУДДІ ВИЗНАЮТЬ,
ЩО РОЗГЛЯД
МОЖЕ РОЗЯГТИСЯ
В ЧАСІ НЕ НА ОДИН РІК**

молодих чоловіків рік сидять в очікуванні, коли ж почнеться суд. Фактично вийшло так, що вони вже почали відбувати покарання, перебуваючи за ґратами. Можна було б застосувати до них м'якший запобіжний захід. Носіння того самого браслета й домашній арешт», – розповідав Решко.

«Чи є гарантії, що Зінченко й Аброськін не втечуть? Звісно, їх немає. Але це проблема міліції – як виконати свою роботу якісно. Нашим клієнтам інкримінують спробу знищити речові докази. Але насправді вони не викрадали зброї. Коли почнемо дослідження матеріалів справи, ви це побачите. Там просто був наказ не здавати її в збройну кімнату. Самі розумієте, ситуація була неспокійна в країні», – додав адвокат.

Щоправда, суд у цьому питанні лишається невблаганим. Навчений досвідом беркутівця Садовника, на всі клопотання про домашній арешт суддя відповідає відмовою, наголошуючи, що є небезпека переховування, впливу на свідків. Окремо судді наголошують на значному резонансі цього процесу. Водночас вони визнають, що розгляд може розтягтися в часі не на один рік. ■

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНІТЬСЯ

Дмитро Шимків:

«Ми шукаємо модель, як підвищити зарплату держслужбовцям»

ФОТО: АНДРІЙ ЛОМАКІН

Спілкувалася
Тетяна
Омельченко

В інтерв'ю *Тижню* заступник глави президентської Адміністрації розповів про досягнення в реформуванні держави, підвищення зарплат чиновникам, шляхи залучення іноземних інвестицій в економіку та реорганізацію нафтогазової галузі.

У. Т.: Побуває думка, що президент воліє займатися «приємними» для нього справами (як-от зовнішня політика), а авієві стайні (як-от реформи, АТО) перепадають його підлеглим, яких у разі чого легко закласти як цапа-відбувайла. Ви як відповідальний за реформи АП не відчуваєте ризику, що вас зроблять зрештою винним у провалі реформ?

— Не відчуваю. Якщо говорити про зовнішню політику, то краще від президента її, мабуть, ніхто не може вести. Щодо АТО, то він дуже переймається цим. Якщо говорити про реформи, я мало знаю персонажів українського політикуму, які розуміються на економіч-

них і соціальних питаннях глибше, ніж глава держави. Можу про це судити за Національною радою реформ (НРР) та активною залученістю президента в ній. Взагалі мені не подобається, коли шукають цапа-відбувайла. Всі повинні виконувати роботу якісно. За законодавче забезпечення реформ відповідає ВР, за імплементацію — Кабмін. АП координує, веде систему моніторингу. «Бути крайнім» означає лише взяти на себе відповідальність — і до такого я готовий. Я прийшов на цю посаду з бізнесу, усвідомлюючи, що беру на себе відповідальність. У мене немає ілюзій: це складно, і я розумію, що таке політика.

У. Т.: Які досягнення в реформуванні країни ви могли б назвати здобутками останнього року (окрім ЗГ, екскурсії в АПУ й початку люстрації)?

— І все ж я назву ЗГ, бо то серйозний результат. Щодо інших, то це електронні держзакупівлі (торги тривають, гроші заощаджуються, щодня зрос-

тає кількість прозорих тендерів, що серйозно протидіятиме корупції) та Рада реформ. Однією з проблем держуправління є невміння структурувати інформацію. І завдання НРР — підштовхувати до структуризації (створення проектного офісу, який допомагає, щоб по кожній реформі був чіткий набір показників, сформований на базі підписаних документів). За багатьма реформами вже розпочато певні дії. Створено Антикорупційне бюро, поліцію. Запроваджуються зміни в судовострої (передбачаються сертифікація суддів, введення критеріїв їх атестації, формування нової Ради юстиції), але судова реформа одна з найдовших. Далі прийнято закон про закупівлю ліків через міжнародні організації, триває реформування армії, є закон про газ, здійснюється його закупівля в Європі, йде процес дерегуляції, очищення банківської системи. Розумію, всі очікують моментального результату... Але часом дуже непросто проходити погодження в парламенті, досягати компромісу.

У. Т.: Тобто є проблеми у взаємодії з профільними міністрами та учасниками коаліції в процесі реформування тих чи інших сфер. Чим вони зумовлені?

— На останньому засіданні НРР Борис Ложкін показав статистику виконання коаліційної угоди й відсоток виконання прийнятих рішень уряду. І з цього слід робити висновки. Бо надто часто парламентарії не розуміють дій Кабміну (при цьому не залучається ВР до роботи Кабміну) і навпаки. Тут є неузгодженість. Наприклад, у Словаччині була практично 100% підтримка законопроектів уряду. А в нас дуже багато

амбіцій, і головна проблема – неузгодженість позицій.

У. Т.: Які завдання бачите реальними для реалізації і які результати очікуєте отримати до середини 2016 року?

– По-перше, децентралізація. Сподіваюся, ми скоро побачимо її результати (об'єднання громад, передача повноважень і гроші, якими громада може сама розпоряджатися). По-друге, закони й конкретні дії в держзакупівлях, а також зміни, пов'язані з охороною здоров'я (у питанні децентралізації). В Абромавічуса добре просувається дерегуляція. Розпочато реформування держпідприємств, наприклад Укрзалізниця. А ще питання енергетики, енергоефективності. Не думаю, що ми швидко побачимо результати, але запуститься серйозний процес (лічильники на майже 77 тис. об'єктів). Суди якісно зміняться, тому що процес атестації суддів уже триває, запрацює Антикорупційне бюро (це одна з вимог візової лібералізації). Почалася реформа прокуратури, і до середини 2016 року ми побачимо перші результати. У найбільших містах країни з'являться поліція, ми презентуємо нову податкову службу.

У. Т.: До речі, про енергетику. Якою ви бачите долю Нафтогазу, що хронічно перебуває на межі банкрутства? У чому його порятунк?

– Думаю, що в Андрія Коболева й міжнародних фахівців є чітке бачення і план дій із реформування Нафтогазу (це пов'язано з Третім енергетичним пакетом). Ми повинні створити умови для ринку газу в Україні, збільшити ефективність наших свердловин і газовидобувної індустрії, порушити питання енергоефективності. Наявна зараз модель (від видобування газу до постачання його населенню) є непрозорою, і завдяки закону про газ ми вирішуємо цю проблему: позбавляємо одну з потужних структур привілеїв монопольного становища. Крім того, стоїть питання прозорості звітності Нафтогазу (постійний публічний аудит). На сайті www.reforms.in.ua

є детальний план реформування НАК.

У. Т.: Нещодавно ви заявляли про готовність західних партнерів взяти участь у фінансуванні Фонду для підвищення зарплат чиновникам до €1500–2000 із 2016 року. Якої кількості й частки всіх держслужбовців може торкнутися підвищення?

– Це стосується поки що міністерств і зарплати в розрізі €700–2000. В Україні близько 220 тис. держслужбовців, що працюють у центральному та регіональному апаратах міністерств і відомств. Зараз ми шукаємо з європейцями модель, як підвищити зарплату держслужбовцям. Тому що сьогодні держава не може здійснювати такі виплати. Плануємо, що за три – п'ять років Україна робитиме це самостійно. У Грузії, наприклад, Фонд для підвищення зарплат чиновникам проіснував чотири місяці й держава сама почала виплачувати підвищену зарплату. Наразі ЄС розглядає питання покриття різниці, якої не вистачає для підняття зарплат держслужбовцям. Для цього є стратегія реформування держслужби. Щодо сум, то європейці обговорюють можливість надання кількох десятків мільйонів євро з імовірністю збільшення суми в наступні роки за результатами роботи. Скільки людей профінансуємо, рахуйте. Але я вважаю, що ці кошти повинні піти на міністерства, які є ключовими в реформуванні держави (Мінфін, Мінекономіки, Мін'юст), або ж конкретні відділи, що займаються питаннями реформ (у разі досягнення позитивних результатів).

У. Т.: Чи вирішить проблему якості управління в держсекторі підвищення зарплат лише посадовцям середньої та вищої ланок? Адже більшість процесів і послуг залежать від мотивації звичайного чиновника, який працює за €100–150. Що планується робити для вирішення проблеми?

– Усі процеси залежать від керівників департаментів, відділів. Щодо фінансування, то це не лише перші особи, а ціла група. Але всім, починаючи від найменшого чиновника, зарплата повинна бути підвищена

БІОГРАФІЧНА НОТА

Дмитро Шимків народився 1975 року у Львові. Випускник Львівського держуніверситету «Львівська політехніка» (факультет телекомунікацій, радіоелектроніки та електронної техніки). Навчався в Гарвардському інституті держуправління ім. Джона Ф. Кеннеді (США). Працював у Данії в компанії ALTA Copenhagen. Був гендиректором компанії ALTA Eastern Europe (Київ), RedPrairie Eastern Europe (США), Microsoft Україна. У 2012-му названий найкращим топ-менеджером України. У 2005–2007-му – голова Комітету з інформтехнологій Американської торговельної палати в Україні; експерт Робочої групи з іноземних інвестицій (Консультативна рада при президенті України). З липня 2014 року – заступник глави АПУ з питань проведення адміністративних, соціальних та економічних реформ

(зокрема, за рахунок скорочення штату й деяких держорганів). Якщо людина не має гідної зарплати, це надзвичайно сприяє корупції. До того ж фахівець не працюватиме за мізерні гроші.

У. Т.: Так історично склалося, що українські ЗС зобов'язані для залучення іноземних інвестицій у країну? Є два способи їх залучення: приваблива податкова система і приватизація. Який шлях вважаєте продуктивнішим?

– Я ще додав би третій спосіб – привабливий ринок. Поки що ми повинні показувати потенціал України. Я розумію, що потрібно бізнесу: цікаві й сприятливі економічні умови, дерегуляція, верховенство права. Наш агропромисловий комплекс має потужні можливості, доволі перспективною є інфраструктура. Зараз модно казати, що в країні все погано. Але недавно відкрилася «Біофарма» – завод з іноземними інвестиціями. Кілька іноземних інвесторів розглядають український телекомунікаційний ринок. Звісно, великої кількості іноземних інвестицій не видно у зв'язку із ситуацією на Донбасі. Але є багато підприємців, що, попри ризик, заходять до нас.

У. Т.: Ви нещодавно казали про швидку появу електронних порталів взаємодії громадян та бізнесу і про спротив цій ініціативі. Звідки йде протидія і чому? Як функціонуватимуть портали, яка взаємодія з органами влади? Яку інформацію там можна буде отримати?

– Протидія виникла тому, що буде створена система, яка дасть змогу людям прозоро взаємодіяти. Електронізація – це ліквідація посередників у взаємодії людини і держави. Адмінпослуги (у нас їх понад 2 тис.) повинні бути електронними. Громадяни не стоятимуть у чергах, щоб потрапити до чиновника: на прийом можна записатися в режимі онлайн. Якщо послуга оцифрована, ввести свої дані, зробити запит в орган влади й отримати її. Якщо ні, дізнатися довідкову інформацію. Деякі послуги платні, але сплата (зокрема, онлайн) безпосередньо в держорган, що їх надає. ■

ЗЕМЛЯ ЧИ ВОЛЯ?

За куркулізацію всієї країни!

Автор:
Юлія Олійник

Кожен українець у душі хлібороб. Так історично склалося. Бо коли тисячоліттями щорічно сіяти і щоліта збирати хліб, то, мабуть, земля стає не просто засобом прохарчування, а життєвим і світоглядним простором. «Садок вишневий коло хати» – це наше все. Це сенс життя українця – його альфа і омега, його мотиватор і мрія.

Останні роки 200 садки вишневі невпинно згасали – і не те, щоб як у Чехова, а просто московській метрополії було вкрай не вигідно мати у своїй найбагатшій колонії щось глибоко несумісне з ментальністю «міра» – російської общини. Сергій Вітте ще у XIX столітті вважав, що для Росії найкращим способом агро-виробництва є великі латифундії – така собі пролетаризація села. А програма більшовиків передбачала взагалі ліквідувати приватну власність на землю. Для Росії такі проекти, може, й були б ефективними, але Україна – не Росія. У нас усі мріяли про свою землю. Навіть махновці (точніше Революційна повстанська армія України, як насправді вони називалися) боролися не за колективізацію землі, а за її справедливий розподіл – так, як вони уявляли ту справедливість після сотні років колоніального життя в Російській імперії. Хто сумнівається у фактичному колоніальному стані українських земель XIX–XX століть (мовляв, і колонія не заморська, і африканського населення сюди не завезли і т. ін.), хай порівняє економічну політику європейських метрополій щодо своїх колоній після 1860-х (періоду «нового імперіалізму») з політикою Російської імперії щодо України.

Аби вбити в українцях одвічне прагнення до приватного господарювання на землі, Російській імперії довелося навіть вдаватися до Голодомору – найстрашнішого удару по українській свідомості за всю історію. Байдуже, чи прагнуло кремлівське керівництво ліквідувати саме українського куркуля, а чи куркуля взагалі. Бо насправді Російська імперія хотіла знищити саму суть українського життя, перетво-

ривши українського селянина в слухняного агропролетарія.

Ми вже й забули, який-то він є насправді – куркуль, багатий селянин, землевласник і фермер. Щось трохи лишилося в історичній пам'яті від персонажів Карпенка-Карого і Старичького, але радянська влада так вбивала нам у голови негатив про куркуля-мішечника й селянина-жлоба, що сьогодні ми забули про свій колишній клас фермерів-хліборобів. І навіть політичну партію хліборобів-державників. Хто сумнівається, хай прочитає «Листи до братів-хліборобів» В'ячеслава Липинського, написані майже 100 років тому.

Забули – і стоїмо на роздоріжжі: селянин – це той, хто живе в селі у приватній хаті (а на роботу їздить у місто)? Чи той, хто займається агро-виробництвом (а живе у місті, часом навіть не в Україні, аби прибутками з урожаїв можна було правильно розпорядитися)?

Якщо хлібороб-фермер не володіє землею, яку обробляє, то чи буде він перейматися дорогами, лікарнями і школами у своєму селі? Але якщо землею володітиме якийсь далекий київський (дніпропетровський, донецький, одеський, львівський, лондонсь-

Яке майбутнє українського села-агровиробника? Чи повернемо ми до життя куркуля? Чи зуміємо створити сімейне фермерське господарство як запоруку українського майбутнього України? Чи підемо дорогою всіх постколоніальних невдач, жертв великих агрохолдингів і латифундій? А наші ґрунти будуть безжалісно використані й покинуті байдужими власниками, виснажені, отруєні хімікалями й нікому не потрібні?

І ось тут починається найголовніше. Великий агробізнес, звісно, надійно представлений у владі й зуміє забезпечити свої стратегічні інтереси – варто лише уважно придивитися до складу Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин ВР. Натомість інтереси фермерів політично не оформлені й реально не представлені. На сьогодні це найбільша загроза для незалежності країни. Зрозуміло, охочих очолити фермерський рух було й буде багато. Отже, хто створить чергову блискучу «наживку», з якою можна буде звернутися до грошових мішків різних політичних смаків (від Ахметова до Бахматюка включно) і непогано заробити? А може, хтось із політиків і урядовців лобюватиме сьогодні фермерське сімейне господарство як базову господарську одиницю? Хто відважиться стати на захист внутрішнього споживчого ринку від наступу великих експортоорієнтованих господарств?

Земля – це наш лімітний і життєвизначальний ресурс, знищення його означатиме знищення української нації як такої. Так, для ефективного господарювання земля має стати товаром, але визначальними є відповіді на запитання: коли, за яких умов і в чітких інтересах? Без продуманих відповідей, без сильної україноцентричної держави, без активного громадянського суспільства і незалежного експертного середовища ми ризикуємо втратити цей ресурс раз і назавжди. Але якщо політики думають, що суспільство цього не розуміє, вони помиляються. Янукович також думав... ■

ЗЕМЛЯ – ЦЕ НАШ ЛІМІТНИЙ І ЖИТТЄВИЗНАЧАЛЬНИЙ РЕСУРС, ЗНИЩЕННЯ ЙОГО ОЗНАЧАТИМЕ ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ЯК ТАКОЇ

кий, нью-йоркський, московський і т. ін.) латифундист, який в очі не бачив і бачити не хоче сільського життя, то хіба дивно, що йому наплювати на дороги, лікарні та школи в селах і людей, які там живуть?

Президент Порошенко про продаж сільськогосподарських земель прямо не висловився, але вустами глави АП дав зрозуміти: від січня 2016 року в Україні постане питання відкриття земельного ринку. Отже, через півроку країну можуть чекати найбільші випробування від часів проголошення незалежності.

«Садок вишневий» понад усе!

Український світ споконвічно вирізнявся особливим ставленням до землі, адже величезну частину етнічної української території становлять найродючіші чорноземи

Автор:
Віктор
Брехуненко

Відчуття землі як головного скарбу здавна пронизує світогляд українців. Особливе ставлення до неї та особистої власності на її частку, здається, закладено ледь на генетичному рівні. Викоренити його не змогли навіть комуністи з їхніми страхітливими розкуркуленнями, колективізацією та голодоморами. Тому так дбайливо українець обробляв найменшу ділянку своєї землі, натомість колгоспні поля тонули в бур'янах. Тому й теперішні розмови про ринок землі так чіпляють за живе навіть рафінованого городянина, який уже й не пам'ятає, у якому коліні його предки полишили село. І беручись до будь-яких реформ, пов'язаних із землею, цей наріжний чинник доведеться враховувати. Бо наслідки погано продуманої або нечесної політики спровокують соціальний вибух такого масштабу, що перед ним потьмяніють обидва Майдани.

Так сталося, що українці ладні були покласти голови за свій клас землі, тоді як загальною справою часто-густо нехтували. Це створювало враження, ніби загалом відібрати землю у них не становитиме проблем. Такі ілюзії завжди дорого коштували. Коли у козацькі часи це відчула Варшава. Тоді неозорі степи ніби магнітом притягували відчайдушів, які воліли шаблею прорубувати собі шлях до суспільної вершки та, зневажаючи небезпеку, воювати з татарами за життєвий простір. Так постало українське козацтво. А знаменита козацька займанщина, коли козак заснував своє господарство на привласненому окрайцеві степу, була прямою дорогою до появи в Україні господарств фермерського типу: козаки ж господарювали самі або могли залучати вільнонайманих

робітників. Ті засновані козаками хутори не тільки вкрили традиційні козацькі краї (Південна Київщина, Брацлавщина, Полтавщина), а й з'явилися в ще слабо залюдненій тоді Чернігово-Сіверщині. Тож фактор українського степу став для українців локомотивом найпрогресивніших економічних тенденцій, небачених у тих частинах Європи, звідки в Україну накочувалися найпотужніші хвилі різних новацій (Польща, імперія Габсбургів, Франція, Італія).

Проте з 1630-х років з'явився й протилежна тенденція. У козацьких краях утверджувалися магнати, ненаситно прибираючи до своїх рук дедалі більші масиви землі. Велетенські латифундії становили смертельну загрозу козацькій земельній власності та й самому існуванню коза-

цтва. Так в Україні зіштовхнулися два типи господарювання: фермерський у своїй основі та латифундистський. Й український світ однозначно вибрав перший. Козаки просто не могли не повстати. А повстання переросло в українську Національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького, яка не тільки відновила Українську державу у вигляді Гетьманщини, а й змусила тікати з її території земельних магнатів.

У Гетьманщині були зміцніли паростки фермерської системи. Розцвіло індивідуальне козацьке господарство, засноване на приватній власності на землю та особистій чи вільнонайманій праці. Навіть більшість селян довгий час залишалися вільними й тільки сплачували податок, тоді як у всіх сусідніх країнах панувало кріпацтво. І попри потяг козацької

Нащадки козаків були найпідприємливішими та наймобільнішими. Вони найкраще скористалися появою на початку XX століття можливостей закласти власний хутір чи переселитися з гарантією надання землі

старшини, подібно до сусідніх еліт, мати велику земельну власність та підданих, зупинити таку тенденцію не вдалося. У 1760-ті роки, тобто напередодні брутальної ліквідації Гетьманщини, козацьке землеволодіння фермерського типу вкоренилося дуже міцно. На той час його носіями були 176 тис. так званих виборних козаків та 198 тис. підсусідків. А економічна модель Запорозжя доби Нової Січі (1734–1775) від початку була заснована на фермерстві та хутірській системі. Січ не знала ні земельних магнатів, ні підневільної праці. Це перетворювало Військо Запорозьке Низове на подразник у Центральній та Східній Європі, не кажучи вже про Російську імперію. Саме запорозькі зимівники були базовою господарською ланкою – своєрідними багатогалузевими хуторами й фермерськими господарствами. На основі цього в 1750-ті роки відбувався справжній економічний бум. З'явилися товарні фермерські господарства, орієнтовані на експорт збіжжя та худоби. Запорозжя перетворювалося на потужного гравця на турецькому та європейському ринках продовольства.

У разі збереження української державності це гарантувало доволі безболісний перехід агропробництва на рейки фермерської системи та перетворення України на локомотив трансформацій

принаймні в Центрально-Східній Європі. Фермерський спосіб користування землею, ген якого козаки надійно вживили в українське суспільство і який став ідеалом для всіх українських селян, зводив неподоланий бар'єр між українським та московським світами. Позиції козацького фермерства виявилися такими міцними, що Російська імперія за всього бажання не пробувала викорчувати його. Остерігаючись масового спротиву, вона була змушена залишити вільні козацькі села, живе нагадування про втрачену державність, які на латентному рівні зберігали потенціал для природної й оптимальної трансформації українського села. Саме нащадки козаків були найпідприємливішими та наймобільнішими. Вони найкраще скористалися появою на початку ХХ століття можливостей закласти власний хутір чи переселитися з гарантією надання землі. Решта селян тягнулася за ними, внаслідок чого й виникли українські анклави в Поволжі, а також заселені українцями Сирій та Зелений кліни в Сибіру й на Далекому Сході.

У буремні 1917–1920-ті роки нащадки козаків стали тією силою, яка боролася за відновлення української державності. Численні антибільшовицькі повстання, поява Холодноярської республіки жилилися з цього джерела. Боротьба за волю мала для холодноярців цілком очевидний прагматичний сенс – бути господарем на власній землі без латифундистів чи усупільнювачів. І виступ Нестора Махна в глибині своїй був інспірований прагненням селянства навіки утвердити на селі індивідуальне господарювання на землі.

Тому більшовики, добре розуміючи роль українського фермерства як цитаделі українства, вдалися до розкуркулення. Воно було спрямоване передусім проти господарів «від Бога», поруч із якими так яскраво проявлялася нікчемність суспільної моделі, базованої на позірному культі не обтяженого власністю безликого й безхребетного люмпена. Українські господарі на землі – навіть не куркулі, а просто селяни приватновласницьких господарств – становили головну загрозу для збереження приправленої більшовицьким соусом Російської ім-

перії. Тому потрібен був страхітливий Голодомор-геноцид 1932–1933 років, щоб, як здавалося Москві, остаточно зламати хребет приватній власності. Та навіть руйнівні наслідки геноциду, завдавши глибокої травми селянину та паралізувавши його волю до подальшого спротиву, не змогли захитати навіки вкорінений потяг до фермерського типу землекористування та прищепити любов до колгоспів. Тож після Другої світової війни Сталіну довелося ще й обкладати податком кожне деревце, а Хрущову нищити індивідуальні господарства. Але й ці інструменти не спрацювали, і як тільки вже в незалежній Україні почало заноситися на переміни, несла було знайти села, де, попри всі перешкоди, не з'явилися фермери.

Не наступити на старі граблі, а зробити ставку на фермерство, яке відповідає глибинному коду українського світу, – неunikненне веління часу. Стає дедалі зрозуміліше, що якраз фермерство все частіше демонструє свою соціальну відповідальність за землю та

ІСТОРИЧНО В УКРАЇНІ ЗІШТОВХНУЛИСЯ ДВА ТИПИ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ФЕРМЕРСЬКИЙ ТА ЛАТИФУНДИСТСЬКИЙ

збереження села. Натомість новітні земельні магнати воліють займатися лише надприбутковим рільництвом, висмоктуючи із землі всі соки, кинувши села напризволяще та створивши ненормальну ситуацію, коли Україна, яка експортує десятки мільйонів тонн зерна, потребує імпорту м'яса й навіть його величності Сала, а пересічний селянин «дбайливо» доведений українською владою до глибокого зубожіння.

Запровадження в таких умовах ринку землі рівнозначне не тільки самогубству держави. Спроби перетворити Україну в ХХІ столітті на конгломерат величезних латифундій тягнуть на злочин, якому місце в одному ряду зі страхітливими більшовицькими експериментами. Тільки тепер селяни не залишаються наодинці, як у трагічні 1930-ті. Спротив втягне у свій вир усі здорові сили суспільства. ■

Одноповерхова Україна

Об'єднання довкола містечок прилеглих сіл зосередить в аграрних громадах до половини мешканців країни й створить передумови для активнішого відстоювання своїх інтересів у суспільно-політичних процесах

Автор:
Олександр
Крамар

В Україні побутує думка, що наша країна переважно міська, а сільське населення є меншістю, що проживає в несприятливих умовах і потребує підтримки чи опіки з боку держави. Грунтується таке переконання на здобутих ще в школі знаннях щодо офіційної частки міського населення серед жителів країни. Перед Революцією гідності вона становила 69%, а після окупації Криму й окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДіЛО) зменшилася до 68%. Однак реальна ситуація істотно відрізняється від такої офіційної картини й оголює складнішу проблему.

Не лише за питомою вагою агропромислового комплексу у ВВП чи зайнятості (див.: «Спуститися на землю», стор. 30), а й за часткою жителів у сільських районах Україна вже є і з кожним роком дедалі більше перетворюється на аграрну країну. З одного боку, це свідчить про ще вищу, ніж вважається, залежність перспектив її розвитку від вирішення інфраструктурних та соціально-економічних проблем аграрних територій. А з другого – про неможливість робити це традиційним патерналістсько-дотаційним способом, коли села й сільське господарство підтримувалися містами та промисловістю, як це було в СРСР із його нафтогазоводоларами та роздутою важкою промисловістю або в багатих країнах Заходу з незначною питомою вагою сільського господарства та часткою населення аграрних територій.

Вирішення проблем аграрних територій та їх мешканців має стати насамперед їхнім завданням і фінансуватися за рахунок власних ресурсів. Роль держави тут може полягати лише у створенні умов, які стимулювали б і полегшили б ці процеси. Але успіх залежатиме виключно від

здатності самих мешканців активізувати суспільно-політичне життя, яке традиційно нагадувало літургійний сон із гіпертрофованими сподіваннями на область і столицю, які мали вирішити ті чи інші місцеві проблеми.

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ УРБАНІЗАЦІЇ

Попри те що офіційна частка міського населення в Україні впродовж останніх років істотно не змінилася, сталися значні зміни у співвідношенні «міських» населених пунктів різного розміру. Із 52 українських міст, у яких 2014 року проживало понад 100 тис. осіб, 15 залишилися на окупованих РФ територіях (6 у Криму та 9 в ОРДіЛО). Зокрема, 5 із 13 з населенням від 300 тис. до 1 млн. У результаті на підконтрольній Україні території зросла питома вага середнього населення мешканців міст-мільйонників (Київ, Харків та Одеса), а водночас містечок із населенням до 20–25 тис. жителів.

Підрахунки, проведені на основі поточної статистики Держстату та управління статистики в регіонах, свідчать, що на початок травня 2015 року на підконтрольних Україні територіях проживало 39 млн осіб «наявного населення». Ця цифра без переселенців із ОРДіЛО, кількість яких наразі не підлягає точному визначенню. З одного боку, певна частина з понад 1 млн зареєстрованих «вимушених переселенців» є вихідцями із нині підконтрольних Україні частин Донецької та Луганської областей. З другого – є підстави вважати, що серед зареєстрованих переселенців із ОРДіЛО чимало фіктивних, які насправді лишаються на окупованих територіях.

Офіційно із 39 млн міськими мешканцями вважаються 26,6 млн, сільськими – 12,4 млн. Проте серед міського населення

лише 18,2 млн проживало в населених пунктах із понад 50 тис. осіб (межа, нижче від якої міста вважаються малими). Причому спостерігається вкрай нерівномірне зосередження мешканців великих і середніх міст: концентрація в кількох компактных ареалах і водночас досить низька їхня частка (20–30%) на переважній частині території країни.

Так, більш як половина, 10 млн із 18,2 млн, жителів міст із населенням понад 50 тис. проживає у «Великому Києві» (Київ, Броварах та Ірпені, 3,08 млн осіб), Придніпров'ї у складі Дніпропетровської області та прилеглого до неї Запоріжжя із Запорізьким районом (3 млн), Харкові (1,45 млн), «Великій Одесі» (міськради Одеси та Іллічівська, 1,1 млн) та підконтрольній Україні частині Донеччини (1,4 млн). Частка мешканців міськрад із понад 50 тис. жителів у Придніпров'ї та підконтрольній Україні частині Донецької області становить 71%.

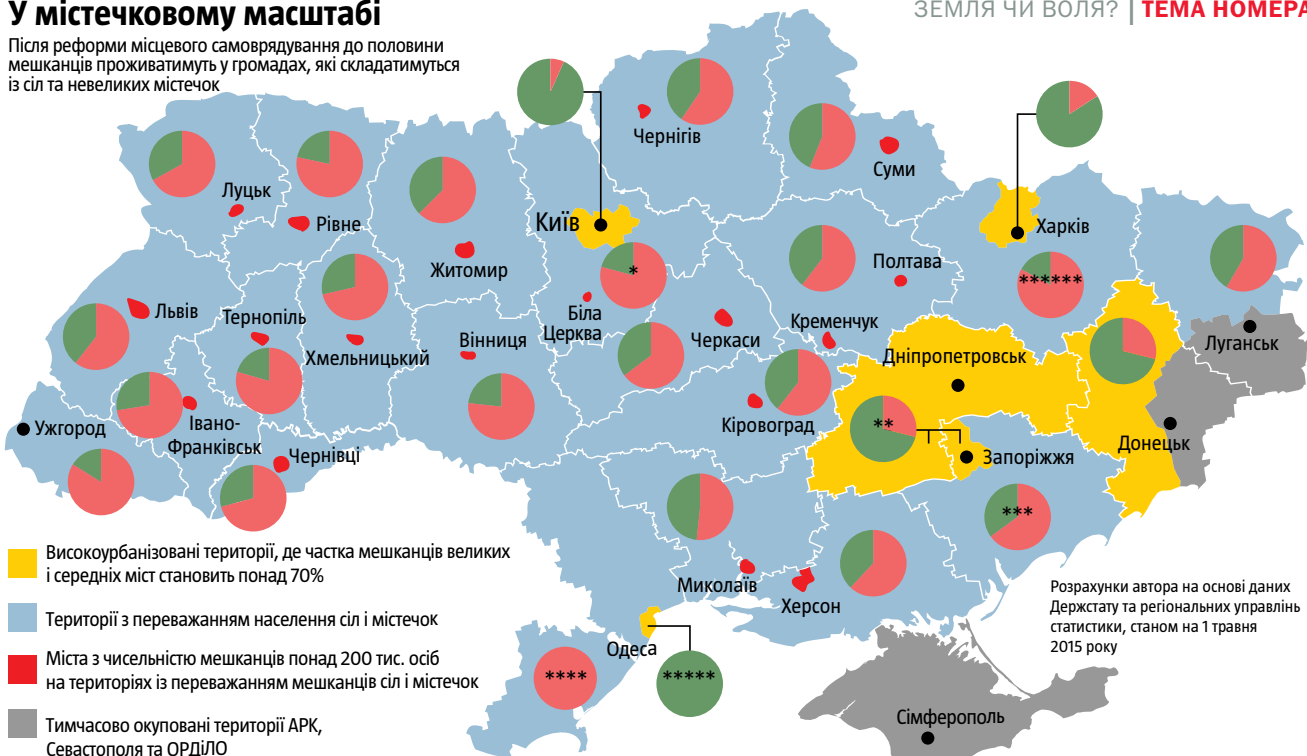
Натомість за межами зазначених територій у містах із понад 50 тис. осіб наразі проживає трохи більше ніж чверть мешканців (28,3%). У переважній частині областей ідеться лише про обласні центри (Вінницька, Тернопільська, Чернівецька, Рівненська) та одне-два міста з населенням 50–100 тис. (Закарпатська, Хмельницька, Волинська, Чернігівська, Полтавська, Черкаська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Херсонська).

Причому частка жителів міст із понад 50 тис. жителів є приблизно однаковою (коли не брати до уваги п'ять означених вище ареалів високої концентрації їхнього населення) як на Заході (28,3%), так і на Півдні (30,9%), у Центрі (33,1%) та на Сході. Наприклад, у підконтрольній Україні частині Луганської області та Харківській (без Харкова з двома приміськими районами) у містах

У містечковому масштабі

Після реформи місцевого самоврядування до половини мешканців проживатимуть у громадах, які складатимуться із сіл та невеликих містечок

ЗЕМЛЯ ЧИ ВОЛЯ? | ТЕМА НОМЕРА

*Київська область (без Києва з околицями)

**Дніпропетровська область (із Запоріжжям та Запорізьким районом)

***Запорізька область (без Запоріжжя та Запорізького району)

****Одеська область без Одеси та Іллічівська

*****Одеса з Іллічівськом

*****Харківська область (без Харкова та околиць)

із понад 50 тис. мешканців проживає лише 27,5%, а в Запорізькій (без прилеглого до Дніпропетровщини Запоріжжя з районом) – 35%.

Таким чином, в абсолютній більшості регіонів України переважають мешканці населених пунктів із менш ніж 50 тис. осіб. Це, між іншим, часто позначається на репрезентативності соціологічних досліджень тих компаній, які проводять їх тільки в більших містах. Адже настрої жителів містечок центрально-західних регіонів суттєво відрізняються від настроїв не лише жителів великих і середніх міст, які зосереджені в зазначених вище п'яти анклавах, а й обласних центрів їхніх же регіонів.

МІСТЕЧКА ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ

Серед малих міст 67 мають чисельність населення понад 20 тис. осіб і при цьому розвинений неаграрний сектор економіки (наприклад, міста енергетиків

Ладизин, Енергодар, Нетішин, Славутич), є важливими транспортними вузлами (Фастів, Козятин, Жмеринка) чи туристичними центрами (Миргород, Трускавець тощо). Сукупно в них проживає ще близько 2,1 млн осіб. Решта 6,3 млн міських мешканців проживали в типових містечках.

У більшості містечок у радянський час існувало одне, а то й два великих сільськогосподарських підприємства (колгоспи або радгоспи), у яких було принаймні 1–1,5 тис. зайнятих. У процесі проведення земельної реформи вони отримали наділи, які зараз їхні сім'ї здають в оренду або обробляють самостійно. Переважна частина мешканців цих містечок у приватному секторі, як і на селі, живе значною мірою за рахунок підсобних господарств, інша заробляє на хліб у фермерських господарствах чи утворених на базі колишніх радгоспів/колгоспів агрофірмах (часто складових агрохолдингів).

Водночас, за поодинокими винятками, протягом останніх 20–25 років місцеві у більшості своїй нежиттєздатні промислові підприємства припинили існування. А самі містечка дедалі менше відрізнялися від навколишніх більших сіл. У тих випадках, коли вони мали статус районних центрів, значна частина зайнятості та

валового регіонального продукту в них створювалася завдяки розміщенню там фінансованих із державного бюджету державних установ та закладів соціальної інфраструктури (лікарні, заклади культури тощо). Наразі вони мають найсприятливіші передумови, щоб стати вже центрами укрупнених громад, що закріпить за такими громадами аграрний статус та поглибить і так досить значну аграризацію наявних містечок.

У таких містечках і селах наразі проживає понад 18,7 млн (48% усього населення країни), у містах із населенням понад 50 тис. осіб – 18,2 млн (46,7%), ще 2,1 млн (5,3%) у тих 67 містах, які мають перехідний характер між містечками та середніми містами. Останні в більшості своїй також стануть центрами громад із включенням до їхнього складу навколишніх сіл, проте такі громади будуть менш виражено аграрними.

Чимало українців сприймає нинішній процес укрупнення сільських громад як об'єднання кількох колишніх сільрад в одну. Насправді затверджена урядом «Методика формування спроможних територіальних громад» передбачає такі критерії для нових центрів, що в більшості своїй на відповідний статус зможуть претендувати лише наявні містечка

та селища міського типу, які за раз є райцентрами або містами обласного підпорядкування. І тільки в деяких випадках ті, які колись були райцентрами, або окремі великі села, що такого статусу ніколи не мали. До речі, на підконтрольній Україні території налічується близько 900 малих міст і селищ міського типу, а громад має бути створено близько 1200–1400.

Наприклад, до інфраструктури, яку повинен мати потенційний центр громади, крім повних загальноосвітніх шкіл та поліклінік/амбулаторій, закладів дошкільної та позашкільної освіти зараховано також приміщення, придатні для роботи державних органів, установ, які здійснюють повноваження щодо правоохоронної діяльності, реєстрації актів цивільного стану та майнових прав, пенсійного забезпечення, соціального захисту, пожежної безпеки, казначейського обслуговування. «Зона доступності» адміністративних центрів громад визначається на відстані не більш як 20–25 км шляхів із твердим покриттям, що зіставно з нинішньою відстанню від більшості районних центрів до найвіддаленіших сіл.

І справді, за інформацією з регіонів, принаймні в Центрі та на Півдні, де переважають старі адміністративні райони з незначною кількістю мешканців (15–35 тис. осіб), помітна тенденція до формування громад насамперед на базі наявних районів. Створення двох чи більше громад у межах старого району, найімовірніше, буде винятком, аніж правилом. Воно торкнеться або районів із населенням близько 50 тис. осіб і більше та/або наявністю в їх межах принаймні двох трьох містечок чи селищ міського типу, або надто великих за площею районів із малою густотою населення, насамперед у степовій та поліській зоні, де в разі формування громади на основі наявного району відстань до центру була б занадто великою.

Спроби місцевих сільських голів у деяких районах створити малі громади (п'ять – сім у межах невеликих районів), об'єднавши лише кілька наявних сільрад, різко дисонують з урядовою методикою. І, що не менш важливо, з інтересами керівництва старих районів, які в разі формування

громад на базі цих районів зможуть зберегти, а то й посилити свою владу на всій раніше підконтрольній їм території. Тож слід очікувати, що, не маючи достатніх власних ресурсів для створення необхідної інфраструктури, вони раніше чи пізніше будуть зламані з використанням бюджетно-фінансового кийка.

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Зумовлене реформою місцевого самоврядування зростання питомої ваги аграрних громад у структурі населення країни та розмірів самих громад створить для їхніх мешканців як нові виклики, так і можливості.

З одного боку, є ризик встановлення контролю над громадами й навіть новими укрупненими районами (повітами) великих агрохолдингів та великих місцевих латифундистів. Така перспектива загрожуватиме деградацією інфраструктури та зростанням безправності місцевих мешканців, порівняно з якою господарювання олігархії в масштабах країни видається дрібницею. Підконтрольні магнатам депутати виборних органів влади та керівники виконавчих комітетів, поліції, інших установ здатні наблизити життя в аграрних громадах до реалій феодалізму значно більше, ніж це було раніше в селах. Не факт, що незалежний від них, призначуваний централь-

намагалися використовувати представники влади, які володіли тут адміністративним ресурсом. Але з огляду на нинішні соціально-економічні реалії та тенденції до зростання ваги аграрного сектору й панівних у ньому агрохолдингів уже найближчим часом можна очікувати їхніх спроб приватизувати цей виборчий ресурс і, не виключено, навіть створити одну чи кілька аграрних політичних сил.

Водночас укрупнення збільшить у межах кожної громади, не кажучи вже про повіт, кількість представників малого бізнесу (фермерів, власників невеликих підприємств харчової та деревообробної промисловості, торговельних закладів, транспортних підприємств, закладів у сфері послуг). У нових громадах їх налічуватиметься принаймні кілька сотень, а в районах – тисяч. Це сприятливий ґрунт для формування на місцях дієвих економічних і суспільно-політичних об'єднань та асоціацій для захисту власних інтересів, вирішення нагальних проблем та впливу на місцеву владу, від якої дедалі більше залежатиме життя громади.

Зокрема, об'єднання громад може дати новий поштовх фермерському руху, який передусім відчуватиме потребу протидіяти засиллю агрохолдингів та латифундистів. І в регіонах із розвиненим фермерським господарством у них є для цього потенціал. Наприклад, на Одещині налічувалося 5,2 тис. фермерських господарств, Миколаївщині – 3,9 тис., Дніпропетровщині – 3,3 тис., Кіровоградщині – 2,6 тис., Херсонщині – 2,4 тис., Запоріжжі – 2,3 тис., Вінниччині – 1,9 тис., Полтавщині – 1,8 тис., Закарпатті – 1,5 тис., Хмельниччині та Київщині – 1,4 тис., Черкащині – 1,3 тис. Це означає, що принаймні в названих регіонах у кожному новоствореному повіті буде щонайменше по 400–600 фермерських господарств, у громадах – 50–100. Особливо якщо вдасться знайти змичку інтересів і повести за собою найпідприємливішу частину самозайнятих в особистому господарстві селян та підприємців із суміжних сфер агропромислового комплексу. Адже їхня чисельність як мінімум у 10–20 разів перевищуватиме в громадах кількість самих фермерів. ■

В УКРУПНЕНИХ ГРОМАДАХ БУДЕ БІЛЬШЕ ПРЕДСТАВНИКІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ ТА СТИМУЛІВ ДЛЯ НИХ БОРОТИСЯ ЗА МІСЦЕВУ ВЛАДУ

ною владою префект буде далеко (у більшості нинішніх областей має бути лише три-чотири повіти), а його повноваження значно вузьчі, ніж у нинішніх державних адміністрацій.

Нарешті, жителі укрупнених аграрних громад стануть ще помітнішими як потужний електоральний ресурс на виборах до загальнодержавних та регіональних органів влади. Адже, як було зазначено вище, у переважній частині областей вони становлять переконливу більшість виборців. І навіть у загальнонаціональному масштабі принаймні половину. Раніше їх традиційно

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00

МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)[™]

САЙТ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ: WWW.BOOK-YE.COM.UA

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,
пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1 тел.: (044) 383-61-49

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 235-73-68

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89 тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2 тел. (094) 928-31-44

М. ЛУЦЬК

вул. Лесі Українки, 30 тел. (0332) 72-43-76

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

Хвороби зростання

Ставка на АПК як пріоритетну галузь економіки породжує проблеми національного та глобального масштабів

Автор:
Любомир
Шавалюк

Про сільське господарство як про локомотив економіки почали масово говорити ще за Януковича, коли розвиток галузі вже набрав інерції. А відколи Україна збрала у 2014-му рекордний урожай зернових (63,9 млн т), а сільське господарство продемонструвало зростання доданої вартості (на 2,9% за рік) на тлі загального спаду в економіці, про перспективи агробізнесу не говорить тільки лінивий. Багато аналітиків та представників влади, перебуваючи під враженням від результатів агропромислового комплексу (АПК), вважає, що галузь може стати рятувальним кругом, завдяки якому країна вибереться із кризи. Вони не помічають, що дальший розвиток агробізнесу не лише потребує вирішення цілої низки проблем, із якими країна дотепер не справлялася, а й створює багато стратегічних ризиків як усередині неї, так і в глобальному масштабі.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Найбільші надії в АПК покладають на рослинництво. Експерти стверджують, що потенціал української землі дає змогу збирати 100–120 млн т зернових за рік, що збільшить експортні поставки збіжжя у 2–2,5 раза. Але для досягнення цього результату необхідно розширити низку вузьких місць. І реалізація потенціалу залежатиме від зовсім інших факторів, ніж ті, завдяки яким виробництво зернових зросло у 2,5 раза за останні 15 років. Головною перешкодою дальшому розвитку рослинництва є нинішня структура обробітки землі. За даними Держстату, на кінець 2013 року в руках українських громадян було сконцентровано 11,8 млн га ріллі. Сільгоспідприємства мали в розпорядженні 19,2 млн га, з яких 47,6% перебували в обробітку 1616 підприємств (2,9% усіх) із банком землі понад 3000 га, а решта була розпорошена між меншими фірмами, з яких три чверті – фермерські господарства. Незначна кон-

центрація агроугідь визначає низький темп проникнення в галузь сучасних технологій рілництва, адже господарства населення не мають особливих мотивів збільшувати продуктивність праці на своїх ділянках, а фермерському сектору властивий хронічний дефіцит фінансування, необхідного для впровадження сучасних технологій. Це непрямо підтверджує офіційна статистика: за 2000–2013 роки індекс обсягу сільгоспвиробництва у рослинництві зріс в агропідприємствах на 135%, а в господарствах населення лише на 58%. Звідси випливає, що надалі темп розвитку рослинництва знизиться, обмежений струк-

рослинництва. Щоб її досягнути, потрібно будувати елеватори та овочесховища, яких нам бракує в сенсі як кількості, так і якості. Слід скоротити тривалість періоду проходження врожаю шляху від поля до борту зафрахтованого судна. А для цього необхідна як транспортна інфраструктура (передусім автомобільні дороги, річковий та залізничний транспорт), так і додаткові термінали в портах. Усе це передбачає масштабне будівництво, якого Україна досі не знала. І, звичайно, потребує відповідного фінансування, дефіцитного в нинішні складні часи.

Значна частина врожаю залишається на полях через неефективну техніку, яка в багатьох випадках просто застаріла. Особливо це стосується фермерських господарств та дрібних приватних землевласників, які не мають джерел фінансування, щоб оновити свій парк технічних засобів. І поки структура обробітки землі не зміниться, ця тенденція, на жаль, зберігатиметься.

Окрім того, існує безліч більш локальних проблем, серед яких необхідність побудови (відновлення) зрошувальних систем у степових областях України, впровадження механізму хеджування аграрних ризиків, необхідного для фінансової стійкості агрофірм, створення конкуренції серед посередників-експортерів, яка дасть агровиробникам змогу отримувати вищу ціну за свою продукцію, та багато інших. Щоб їх подолати, державна машина повинна запрацювати на якісно іншому, вищому рівні. Без глибоких реформ тут не обійдеться, але чи вдасться їх провести?

Що стосується інших галузей АПК, зокрема тваринництва, харчової промисловості та виробництва продукції, що використовується в сільгоспвиробництві (техніки, добрив, насіння, комбікормів тощо), то тут наша споконвічна конкурентна перевага – родючість ґрунтів – не діє або відіграє другорядну роль. І, хоч кожна

**ТРАДИЦІЙНИЙ РИНОК ЗЕМЛІ
СУТТЄВО ПРИШВИДШИТЬ
ПРОЦЕС ВИВІЛЬНЕННЯ
РОБОЧОЇ СИЛИ Й
ПОРОДЖУВАТИМЕ НИЗКУ
НЕГАТИВНИХ СОЦІАЛЬНИХ
ТА ЕКОНОМІЧНИХ ПОБІЧНИХ
ЕФЕКТІВ**

турою обробітку землі, або якимось чином відбуватиметься концентрація сільськогосподарських угідь, яка створить передумови для повного розкриття потенціалу української землі.

Інші проблеми галузі не менш важливі. Передусім ідеться про інфраструктуру, яка зовсім не готова до таких обсягів продукції рослинництва. Адже рекордні врожаї за радянських часів були меншими: трохи більше ніж 50 млн т зернових (показники збору картоплі, соняшнику, овочів нині також б'ють рекорди). За оцінками експертів, через застарілу інфраструктуру Україна щороку губить у середньому 20–25% врожаю зернових, тоді як у розвинених країнах втрати становлять 1–2%, що є неunikним мінімумом.

Економія на втратах – один із факторів реалізації потенціалу

з галузей має свої особливості, їх розвиток однаково обмежує спільний фактор – несприятливий бізнес-клімат. Якби ситуація була значно кращою (а для цього також потрібні реформи), то у тваринництві не настала б стагнація (продукування курятини та яєць – виняток). А необхідну для агро-виробництва продукцію Україна не імпортувала б, а переважно виробляла би на власній території, навіть якщо з допомогою транснаціональних компаній.

У підсумку виходить, що дальший розвиток АПК в Україні впирається у вузькі місця, усунення яких прямо чи опосередковано залежить від держави. Чи спроможеться вона подолати проблеми галузі?

РИЗИКИ, ПРО ЯКІ НЕ ГОВОРЯТЬ

Але найбільше питання полягає в тому, чи готова Україна до змін, які відбудуться внаслідок реалізації її сільськогосподарського потенціалу. Схоже, не всі у владі усвідомлюють ступінь ризиків, з якими пов'язаний розвиток АПК.

Перший ризик суто внутрішній, але досить вагомий. Ідеться про вивільнення робочої сили в результаті збільшення ефективності галузі. За даними Держстату, на кінець 2013 року в сільському, лісовому та рибному господарстві України було зайнято понад 3,5 млн людей, на яких припадає 41,5 млн га сільгоспу-гідь (32,5 млн га ріллі). У США в цей самий період – трішки менше ніж 2,2 млн осіб, на яких припадає 407,7 млн га сільгоспу-гідь (153,9 млн га ріллі). Якщо брати за орієнтир продуктивність праці в сільському господарстві США, то у перспективі в Україні вивіль-

Якщо Україна впродовж кількох найближчих років поставить на світовий ринок додаткові 35–40 млн т зернових, то за відносно стабільного попиту цього вистачить, щоб виключити з ринку одного-двох глобальних гравців

ниться 2,8–3,1 млн пар робочих рук. Разом із членами сімей цих працівників ідеться про 7–8 млн українців. Куди їм подітися? І про який розвиток сільських територій можна говорити, якщо об'єктивно для тих, хто залишиться, необхідний обсяг соціальної інфраструктури зменшиться. Деякі села просто вимруть. Держава повинна розуміти, що робити в такому випадку.

У розвинених країнах зростання продуктивності праці в сільському господарстві супроводжувалося збільшенням зайнятості у промисловості й сфері послуг, які створювали населенню вигідні умови для переїзду із сіл у міста. Тому рівень урбанізації (частка містян у всьому населенні) у країнах із розвиненим сільгоспвиробництвом становить 75% у Німеччині, 79% у Франції, 81% у США. В Україні значення цього показника 69%, а якщо не враховувати міст, де мешкає менше ніж 50 тис. осіб (більшість населення там теж працює на землі й тримає худобу), то 47%. Якби в українських містах була альтернатива зайнятості, то мешканці сіл і містечок поступово переїжджали б туди, піднімаючи рівень урбанізації до 75–80%. Процес укрупнення землеволодіння відбувався би природним шляхом. Але вітчизняна економіка не створює робочих місць, а коли створювала їх (до кризи 2008–2009 років), то робила це темпом у середньому 100–200, максимум 400 тис. за рік, та аж ніяк не мільйонами. Звичайно, реформи можуть зламати цю «традицію», та чи вдасться їх провести? Якщо ні, то зростання ефективності сільського господарства буде еквівалентне зменшенню чисельності населення

України через поступове вимирання або способом масової еміграції. У цьому контексті важливими є два аспекти. По-перше, децентралізація, що її зараз проводять із утворенням громад, які об'єднуюватимуть по кілька сіл, у певному сенсі сприяє великим землеволодінням, адже великим агропідприємствам тепер доведеться фінансувати не кілька сільських рад, а одну громаду, й вони лобюватимуть витрачання своїх коштів на центр та магістралі, а не периферію цих новоутворень. Люди з віддалених куточків громад, імовірно, поступово переселятимуться в їх центр або виїжджатимуть. По-друге, скасування мораторію на продаж землі може закласти бомбу вповільненої дії. Значна родючість ґрунтів в Україні унеможливило масовий продаж ділянок селянами просто з нужди, адже навіть невелике поле здатне прогодувати сім'ю свого власника. Тож роздрібнене землеволодіння може теоретично існувати нескінченно довго. Але, тільки-но ринок запуснуть, відразу з'являться споживчі кредити під заставу землі, пропозиції її продати за живі гроші в мінімальний термін та інші спокуси, перед якими багато хто не встоїть. Тому традиційний ринок землі суттєво пришвидшить процес вивільнення робочої сили й породжуватиме низку негативних соціальних та економічних побічних ефектів. Державі слід добре обдумати, яким буде ринок землі. Скидається на те, що в міністерстві АПК це усвідомлюють.

Другий ризик – зникнення подушки безпеки на випадок економічної кризи. Українці пережили затяжну трансформаційну recessію 1990-х, кризу 2008–2009-го

й частково нинішній спад завдяки тому, що майже третина населення (половина з урахуванням містечок) мешкає в сільській місцевості. Ці люди кризи не бояться, адже у скрутні роки годуються із землі та ще й допомагають вижити, мабуть, добрій половині містян, із якими мають родинні зв'язки. Якщо чисельність людей, що мешкають у селах і містечках, різко зменшиться, то в періоди криз, які стали вже регулярними для України, на нас чекатимуть голодні бунти й напади на села на кшталт тих, що відбувались у США впродовж Великої депресії 1929–1933 років.

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Низка ризиків, пов'язаних із розвитком українського АПК, має без перебільшення глобальний масштаб. Головний із них – світові ціни на продовольство. Ми можемо скільки завгодно прагнути нагодувати світ, але якщо він не матиме чим заплатити, то Україна на цьому нічого не заробить. Статистика це доводить. За останні три роки від пікових значень 2012-го до травня 2015-го глобальні ціни на пшеницю, кукурудзу та ячмінь упали відповідно на 40%, 50% і 50%. Тому, попри рекордний фізичний обсяг вивозу продовольства, торішні валютні надходження від його експорту були на 6,3% нижчими, ніж у 2012-му, а цього року вони продовжують падіння. Закономірність тут досить проста. Основними імпортерами продовольства є або перенаселені країни Азії (Китай, Японія, Індонезія, Малайзія, Філіппіни та ін.), які мають потужну промисловість, що працює на експорт, або експортери нафти й газу з посушливим кліматом (Саудівська Аравія, Іран, Алжир, Лівія тощо), які розплачуються нафтодоларами. Протягом останніх кількох років хороші врожаї у світі разом із дедалі більшими обсягами експорту з

Значна частина врожаю залишається на полях через неефективну техніку, яка в багатьох випадках просто застаріла

України забезпечили зростання глобальної пропозиції продовольства. Водночас відбулося насичення зростання практично всіх великих азійських економік у доларових показниках (реальний приріст компенсувався знеціненням навалюють), що обмежило їхню купівельну спроможність, а заодно і платоспроможний попит на продукцію сільського господарства. А економіки країн-експортерів енергоносіїв, за даними МВФ, суттєво вповільнили динаміку від 5% у середньому впродовж попереднього десятиліття до 2,6–2,3% у 2013–2014 роках. Із глибоким падінням цін на нафту цього року їхня купівельна спроможність буде ще меншою. У таких умовах ціни на продовольство можуть зрости від теперішніх низьких рівнів лише за умов неврожаю. На цьому тлі розвивати сільське господарство, орієнтоване на експорт, принаймні робити ставку виключно на нього, в Україні дуже ризиковано.

Низькі глобальні ціни можуть мати серйозний негативний вплив на українську економіку. Вони поставлять хрест на багатьох бізнес-планах в АПК – не тільки тих, які лише планують до реалізації, а й уже частково втілених. Наслідком будуть фінансові проблеми, ба навіть банкрутства агропідприємств на кшталт того, що відбувається із холдингом «Мрія». Тоді цей бізнес перетвориться на чергову мильну бульбашку, розрив якої з огляду на масштаби галузі в Україні та її валютну виручку призведе до чергової глибокої кризи. Схожих прикладів у історії вистачає: досить згадати про бурхливий розквіт англійської бавовняної промисловості у 1840–1850-х роках, описаний у «Капіталі» Маркса. Тоді англійці хотіли «одягнути 300 млн китайців». Це закінчилося масовим крахом підприємств галузі, який спричинила неспроможність економіки Піднебесної опла-

тити ці бажання. Із нинішнім невинуватим аграрним оптимізмом та бажанням нагодувати світ Україна серйозно ризикує пройтися цим шляхом.

Щоправда, наша країна може свідомо уникнути такого сценарію. Зважаючи на родючість ґрунтів, ми маємо потенціал, щоб виробляти агропродукцію ефективно й уникнути збитків чи мінімізувати їх навіть за низьких цін на продовольство. Одна конкурентна перевага в нас уже є: серед усіх великих експортерів Україна має найнижчий рівень зарплат. Якщо додати сюди радикальне послаблення податкового й регуляторного тиску та значно якіснішу інфраструктуру (вона зменшить відповідні статті собівартості), що потребує активних дій держави, то українські агрофірми зможуть пережити практично будь-який рівень глобальних цін на сільгосппродукцію. Але потрібно зменшувати витрати.

Звідси випливає ще один ризик – геополітичний. Якщо Україна впродовж кількох найближчих років поставить на світовий ринок додаткові 35–40 млн т зернових, то за відносно стабільного попиту цього вистачить, щоб виключити з ринку одного-двох глобальних гравців. Бо рівень цін упаде настільки, що зробить у деяких країнах продуктування зерна на експорт нерентабельним (за умови зниження собівартості продукції в нас), а для внутрішнього виробництва – чітко дотаційним. Першими в черзі на проблеми в агросекторі будуть ті країни, які мають найнижчу врожайність, а саме Росія та меншою мірою Австралія. За іронією долі країна, яка своїм контролем над Україною протягом віків стримувала реалізацію нашої споконвічної конкурентної переваги, може від неї постраждати. Відтак з огляду на сьогоднішні відносини між державами розвиток агробізнесу, який перекроїть світовий ринок, не виключено, буде в наших інтересах.

У результаті виходить, що перед тим, як стрімголов кидатися розвивати АПК на урядовому рівні, керуючись нестримним оптимізмом від поточних досягнень галузі, потрібно добре зважити на всі проблеми та ризики, національні й глобальні, які виникнуть у зв'язку з цим. І пам'ятати, що розумний інвестор ніколи не кладе всі яйця в один кошик. ■

Програма великого капіталу

Стислий аналіз процесу підготовки стратегії розвитку сільського господарства

Не секрет, що Мінагрополітики є передовим у нинішньому уряді, адже за півроку діяльності досягло чималих результатів у проведенні необхідних реформ. Але коли воно взялося за масштабніший проект – розробку «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки», то на поверхню вилізли всі хронічні проблеми галузі та самого органу, що нею керує. Чи не зробити це цілі стратегії недосяжними?

Над документом фактично стали працювати на початку цього року, коли наказом МінАПК було створено Раду з питань розробки проекту стратегії, яка координуватиме функціонування робочих груп та узагальнюватиме підсумковий текст. Очолила Раду заступник міністра АПК з питань євроінтеграції Владислав Рутіцька (свого часу працювала у великому агрохолдингу «Мрія»), окрім якої до неї увійшло ще двоє представників міністерства, що працюють у робочих групах і призначаються головою, та двоє координаторів робочих груп. Фактично це прирікає остаточний текст стратегії на цілковитий контроль міністерства, керівництво якого не можна назвати повністю незаангажованим. Чи не вплине це на відображення в документі потреб села та інтересів усіх без винятку груп аграріїв?

До складу робочих груп входять координатори, яких у документах називають представниками громадськості. Але вони здебільшого представляють лобістів, які захищають інтереси великих виробників, експортерів, а також міжнародні компанії АПК, або іноземний бізнес. Окрім них представники мінагрополітики, радники від Єврокомісії, а також експерти в АПК, визначені радою. Наскільки вагомим буде представництво останніх і чи буде по-

**Автор:
Любомир
Шавалюк**

чучо їхній голос, залежить від того, як рада організує роботу. Окрім сторонніх експертів, думка яких не буде визначальною, інтереси селян та малого й середнього агробізнесу в робочих групах не представлені. Натомість присутні іноземці, які впливатимуть на формування стратегії через три канали: експертів від ЄК, великі іноземні агрокомпанії та лобістів, які захищають їхні інтереси. Звідси випливає, що пришвидшена євроінтеграція України в сільському господарстві гарантована. Чи не суперечитиме вона інтересам села?

Підготовка стратегії передбачала проведення публічних консультацій із 15 березня по 15 травня 2015 року, в межах яких кожен охочий міг висловити свої зауваження та пропозиції щодо проекту документа. Узагальнення обіцяли оприлюднити на сайті. Але вже липень, стратегію мають закінчити до кінця місяця, а інформацію досі не опублікували. Отже, або широке обговорення організувати не вдалося (через погане інформування суспільства), або фільтрація пропозицій відбува-

При цьому заради справедливості треба визнати, що на вході стратегія мала дуже цікаві, ба навіть прогресивні ідеї та компоненти. Вона фокусувалася на вісьмох головних цілях: наблизенні законодавства України в АПК до норм ЄС (це і без стратегії передбачено Угодою про асоціацію), дерегуляції в АПК (уже почали проводити, є низка успіхів), розвитку факторів виробництва (землі, фінансів, основного капіталу, інфраструктури), розвитку аграрної політики у сфері науки, освіти та інновацій, управлінні виробництвом і ринком в АПК, державній підтримці та оподаткуванні с/г, розвитку сільських територій та управлінні ресурсами в агросекторі. Головні цілі передбачали виконання 24 проміжних.

Серед прогресивних ідей фігурує низка актуальних для економіки загалом, зокрема дерегуляція та оптимізація регуляторного середовища, зменшення податкового тиску, реструктуризація та приватизація державних підприємств в АПК (чому чиниться шалений опір), розвиток інфраструктури та логістики. Є й суто галузеві, як-от запровадження агрострахування та системи складських свідоцтв і аграрних розписок, напрацювання механізмів полегшення доступу до техніки, розвиток та збільшення впливу сімейних селянських і фермерських господарств. Не оминули увагою й потреби сільської місцевості, але в опублікованих документах проглядається лише красиве бачення того, яким має бути село, а ось механізмів його реалізації немає. Власне, це і є основною проблемою стратегії: усі, хто її розробляє, бачать світле майбутнє, але на етапі реалізації починають тягнути ковдру на себе, відстоюючи власні інтереси. Тож якою буде підсумкова стратегія з огляду на це – питання риторичне. ■

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ
АГРОСЕКТОРА ПЕРЕБУВАЄ НА
ЦІЛКОВИТОМУ КОНТРОЛІ
МІНІСТЕРСТВА, КЕРІВНИЦТВО
ЯКОГО НЕ МОЖНА НАЗВАТИ
ПОВНІСТЮ НЕЗААНГАЖОВАНИМ**

ється кулуарно, щоб вибрати ті з них, які відповідають інтересам ключових груп.

Отже, процес формування стратегії організовано так, що на виході Україна ризикує отримати документ, реалізація якого не матиме нічого спільного з його задекларованою загальною метою: підвищення конкурентоспроможності сільського господарства і сприяння розвитку села на сталій основі відповідно до стандартів ЄС та міжнародних стандартів.

Лобісти латифундій

Підготував:
Роман Малко

Розвиток аграрно-промислового комплексу в Україні помітно позначається на Верховній Раді: з кожним новим скликанням парла-

менту дедалі більша кількість бізнесменів-аграріїв отримує депутатський мандат. Наразі переважає великий агробізнес, інтерес якого полягає не так у тому, щоб виробляти побільше й якомога ефективніше сільгосппродукції, як у тому, щоб, вдало

виступивши посередником, скупити її за низькими цінами, продати на експорт за глобальними, а легко зароблену різницю покласти в кишеню.

Тиждень зібрав найбільших лобістів інтересів великого агробізнесу в парламенті. ■

Депутат	Фракція	За кого грає
 Матвієнко Анатолій Сергійович заступник голови депутатської фракції БПП	БПП	До обрання радник голови наглядової ради ТОВ «Аграрний Холдинг Авангард», що входить до Ukrlandfarming Олега Бахматюка (найбільший земельний банк в Україні)
 Кутвий Тарас Вікторович голова Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	2010–2011 роки – президент ПАТ «Компанія «Райз», що входить до Ukrlandfarming Олега Бахматюка, 2011–2012 роки – керуючий директор «Представництва «А1 Глобал Холдінгс Лімітед» групи фондів прямих інвестицій New Century Holdings (США), одного з найпотужніших гравців на українському агроринку. Основні бенефіціари – Джордж Рор і Моріс Табачник
 Бакуменко Олександр Борисович заступник голови Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	На момент обрання голова ради директорів асоціації «Союз птахівників України», генеральний директор асоціації «Союз кормовиробників України». Сфера впливу ПАТ «Миронівський хлібопродукт» Юрія Косока, колишнього заступника глави АП, а нині позаштатного радника президента
 Кучер Микола Іванович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	На момент обрання директор Департаменту виробництва продукції рослинництва і тваринництва ПАТ «Миронівський хлібопродукт» Юрія Косока, колишнього заступника глави АП, а нині позаштатного радника президента
 Заболотний Григорій Михайлович заступник голови Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	Заслужений працівник сільського господарства. За даними ЗМІ, його призначення першим заступником голови Вінницької ОДА, а згодом і обрання головою Вінницької облради лобював особисто Порошенко
 Козаченко Леонід Петрович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	Професійний агролоббіст. На момент обрання президент Всеукраїнської громадської організації «Українська аграрна конфедерація»
 Юрчишин Петро Васильович голова підкомітету з питань харчової промисловості та торгівлі агропромисловими товарами Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	На момент обрання директор (власник разом із братом) агропромислового науково-виробничого підприємства «Візит»
 Вадатурський Андрій Олексійович член комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	На момент обрання голова наглядової ради ТОВ «Сільськогосподарське підприємство «НІБУЛОН». Основний бенефіціар – батько Андрія Олексія Вадатурський
 Давиденко Валерій Миколайович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	До обрання: травень 2013-го – березень 2014-го – заступник міністра аграрної політики та продовольства України. З червня 2014-го – радник дирекції з розвитку перспективних програм ЗАТ «Інститут інноваційного провайдінгу Української академії аграрних наук». Висувався партією «ЗАСТУП»
 Нестеренко Вадим Григорович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	На момент обрання директор ТОВ «Орільський об'єднаний елеватор», що належить до сфери впливу групи «Приват» Ігоря Коломойського
 Дмитренко Олег Миколайович член комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	На момент обрання директор ТОВ «Батьківщина», Чернігівська область
 Кіт Андрій Богданович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	На момент обрання заступник директора ТОВ «Млин Агро», заступник директора ТОВ «Підгірці», заступник директора ПП «Агрофірма «Лугове», заступник директора ТОВ «Буське сорто-насінницьке підприємство». За даними ЗМІ, підприємство депутата «Вінал-Агро» орендує на Львівщині майже 6 тис. га землі. Значна частина цих площ належить ДПДГ «Оброшине» Інституту сільського господарства Карпатського регіону Національної академії аграрних наук України, директором якого в 2006–2012 роках був Андрій Кіт

	Корнацький Аркадій Олексійович голова підкомітету з питань земельних відносин Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	Засновник ТОВ «Агрофірма Корнацьких». На момент обрання голова громадської організації «Селянський фронт»
	Кузьменко Анатолій Іванович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	На момент обрання генеральний директор свого родинного ТОВ «УкрАгроКом»
	Люшняк Микола Володимирович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	На момент обрання генеральний директор ТОВ «Золотники Агро», безпартійний
	Хлань Сергій Володимирович голова підкомітету з питань ціноутворення та розвитку зовнішньоекономічної діяльності в АПК Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	БПП	На момент обрання директор приватного сільськогосподарського підприємства «Деметра»
	Дідич Валентин Володимирович голова підкомітету з питань удосконалення структури державного управління в сфері АПК, інновацій та з питань базових галузей в АПК Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	Позафракційний, балотувався від БПП (УДАРУ)	На момент обрання голова Криничанської райдержадміністрації. У минулому директор підприємства консервинпром «Дар», генеральний директор СТ ЗАТ «Дар»
	Бриченко Ігор Віталійович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	«Народний фронт»	Власник ПВТФ «Агросвіт» (Миколаївщина), що входить до підрозділу української групи компаній торгової марки «Верес», частину акцій якої контролює «Смарт-Груп» Вадима Новинського
	Мірошніченко Іван Володимирович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	Об'єднання «Самопоміч»	Віце-президент Української зернової асоціації. З 2008 по 2013 рік генеральний директор і директор по Чорноморському регіону «Нобл Груп», генеральний директор Noble Resources Україна. За інформацією ЗМІ, партнер экс-міністра аграрної політики та экс-очільника Київщини Миколи Присяжнюка, давнього друга Юрія Іванюченка та Віктора Януковича. Йому приписують лобювання призначення міністром АПК Олексія Павленка
	Лабазюк Сергій Петрович перший заступник голови Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	Депутатська група Єремеєва «Воля народу»	Співвласник родинного ТОВ «Група компаній «ВІТАГРО»
	Мартиняк Сергій Васильович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	Депутатська група Єремеєва «Воля народу»	Бізнес-партнер Ігоря Єремеєва
	Івченко Вадим Євгенович заступник голови Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	На момент обрання заступник голови – керівник виконавчої дирекції Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад. Засвітився в бійці з колегою Єгором Соболевим, який звинуватив Івченка в спробі лобювання корупційного закону, пов'язаного з розподілом землі
	Бобов Геннадій Борисович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	Депутатська група «Партія «Відродження»	Власник агрокомпанії «Панда». Найкращий друг экс-очільника Черкащини Сергія Тулуба, колишній регіонал
	Кулініч Олег Іванович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	Депутатська група «Партія «Відродження»	Засновник сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Октан», Полтавська область. Близький до сім'ї Деркачів (екс-голова «Енергоатома» Андрій Деркач-син і экс-голова СБУ Леонід Деркач-батько)
	Добкін Дмитро Маркович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	Опозиційний блок	Родині Добкіних приписують значні земельні володіння на Харківщині
	Омельянович Денис Сергійович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	Опозиційний блок	З 2006 по 2010 рік генеральний директор ЗАТ «АПК-ІНВЕСТ» Бориса Колеснікова. Нині залишається його почесним президентом
	Новинський Вадим Владиславович Голова підкомітету з питань благодійної діяльності та фінансування культури Комітету ВРУ з питань культури і духовності	Опозиційний блок	Засновник фінансово-промислової групи «Смарт-Холдинг», власник блокуючого пакета «Метінвест холдингу». Спільно з АТ «СКМ» Ріната Ахметова є власником сільськогосподарського HarvEast Holding, створеного на базі с/г активів ПАТ ММК ім. Ілліча
	Петьовка Василь Васильович член Комітету ВРУ з питань аграрної політики та земельних відносин	Позафракційний	Двоюродний брат экс-глави Секретаріату президента Віктора Ющенка Віктора Балаго. Представляє інтереси родини

Жан-Жак Ерве:

«Одна з ознак демократії – коли громада вимагає відповідального ставлення до землі»

ФОТО: АНДРІЙ ГОМАКІН

Співкувалась
Анна Корбут

Тиждень розмовляв із французьким експертом, донедавна радником урядів Росії та України з аграрних питань, який останні 10 років працює в нашій державі, про те, чи варто скасовувати мораторій на продаж землі сьогодні, як оцінювати діяльність великих агрохолдингів і в чому запорука розвитку українського АПК.

У.Т.: Кілька років тому ви казали, що Україна не готова до продажу землі. Чи змінилася ситуація?

— Думаю, нині ще немає умов для скасування мораторію. Зараз ніхто не знає точно, скільки гектарів землі перебуває в оренді (крім того, є три категорії землі: державна, муніципальна і приватна). Здавалось би, на основі радянських документів ми мали б точно знати, де вони і скільки їх, але ж

ні. З огляду на корупцію, яка була у відповідних відомствах, ніхто не готовий сказати чітко, де яка земля. Тож у цьому випадку потрібна інвентаризація.

Окрім того, необхідно ухвалити кілька законів. Зокрема, зобов'язати холдинги, які раніше не платили належних сум за використання державної землі, повернути недодане. Механізми визначення вартості експлуатації таких ресурсів уже існують. Якщо не можуть повернути цей борг зараз — не біда, можна розстрочити його на 5 чи 10 років. А ще слід чітко визначити, хто орендує які наділи в муніципальних земельних ресурсах. Я певен, що тут стануть у пригоді навіть старі радянські документи. Наступне: варто визначити пай у володінні конкретної людини не просто як абстрактний наділ певного розміру, а як час-

тину, відсоток цілого поля. От, скажімо, коли люди приватизують квартири, ніхто не знає, кому належать сходи, ліфт, підвал, труби, а отже, й не готовий їх ремонтувати. Чи не краще було б, якби кожен власник володів відповідною розміром його квартири часткою будинку і сплачував щороку необхідну суму на його утримання? Так і з паями.

І, нарешті, коли вже люди мають право власності на паї для передачі поля чи відповідного земельного ресурсу в користування, скажімо, агрокомпанії, необхідна згода 50% + 1 власника або більше. У Франції квоти дещо інші: передати ресурс мають бути згодні 50% осіб, у чийй власності перебуває щонайменше 75% відповідної землі, або 70% тих, кому належить щонайменше її половина. Різниця з Україною в тому, що тут люди отримали більш-менш однакові паї. Тому ці пропорції можуть бути визначені по-іншому. Але закон потрібен. А компанії, що змагаються за право отримати ці наділи в користування від громади, зі свого боку пропонують їй умови: меншу суму за гектар гіршої землі, більшу — за гектар кращої плюс обов'язок відремонтувати церкву чи школу для громади. Відтак вибір за власниками паїв.

Звісно, тут є ризик корупційних схем. Не сумніваюся: знадобиться ще зо три покоління, щоб позбутися корупціонерів. Однак потрібен перший крок. Це ніби сходження на Говерлу: початок маршруту легкий і швидкий, а найважчий відрізок — біля вершини.

У.Т.: Враховуючи те, яким джерелом корупції є в Україні земля, як зробити, щоб навіть після інвентаризації в нас не з'явилися монополісти-латифундисти або компанії, що безвідповідально експлуатуватимуть ресурс, тоді як малий і середній агробізнес тим часом, не маючи доступу до кредитів і політичних зв'язків, ледь виживатиме?

— Гадаю, якби я був українським чиновником, то насамперед розглядав би ефективні підприємства. Такі можна знайти і серед великих, і серед дрібних. А неефективні не мають працювати. Такими критеріями послуговуються банки, що вирішують, ви-

Інтерв'ю з
міністром АПК
Олексієм
Павленком читайте
тут:

давати кредит чи ні. Нині достатньо спеціалістів, які можуть визначити ефективність компанії. Інший показник для мене – кількість робочих місць, які створює ферма. У сільській місцевості живе майже 8 млн осіб, які хочуть працювати (це можна стверджувати, зважаючи на поширеність там індивідуальних господарств). Ще один критерій – те, як агрохолдинг підтримує сільське життя: школи, клуби, культуру.

Отже, я намагався б підтримувати компанію, яка демонструє найкращі результати за цими трьома критеріями. Однак сьогодні в Україні вже високий показник безробіття, і збільшувати його надалі, закриваючи неідеальні компанії, не варто. Їх слід підтримувати впродовж певного періоду. А ще треба сприяти співпраці підприємств. Наприклад, нині є дуже великі холдинги, які тримають по 10 тис. корів, мають лабораторії та інші ресурси. Чом би маленьким селам їхній потенціал не використовувати? Можливо, вони самі до цього не додумуються. Але завдання вправного керівника – підказати їм. Загалом, як мені здається, треба починати з того, що є: великі поля, які існували ще до радянських часів; люди, котрі мешкають у селах і завжди трудилися на землі; менеджери, що знають, як управляти підприємством. Деякі з них працюють чесно й дуже добре, а деякі дбають лише про гроші. Таких бути не повинно. Сьогодні вони в сільському господарстві, а завтра вже в іншому бізнесі. Натомість потрібна стабільність.

У. Т.: Чи маєте враження, що посадовці, відповідальні за АПК, та керівництво держави, прислухаються, зокрема, до експертної думки, розглядаючи найкращі практики для українського ринку?

– Думаю, нинішній міністр прислухається. Наприкінці березня президентська Адміністрація закликала пришвидшити процес продажу землі, але він сказав, що спочатку належить провести інвентаризацію, завершити останній етап створення цифрового земельного кадастру.

У. Т.: Яким мало б бути співвідношення земельних ресурсів у власності (чи оренді) великих агрохолдингів і малих та середніх ферм, щоб оптимально стимулювати

економіку й розвиток сільських регіонів?

– Щоб відповісти на це запитання, треба проводити дослідження врожайності й ефективності великих підприємств порівняно з іншими. Цим могли б зайнятися науковці – розглядати ширший діапазон даних, ніж це робить Держкомстат зараз.

Однак я не підтримую холдингів, що можуть бути цікаві лише одній людині чи родині, без взаємодії із професійним менеджментом. Таке підприємство не може бути стабільним і мати постійних клієнтів, воно не проіснує і 5–10 років. Скажімо, у Франції, Німеччині, США чи Канаді один фермер управляє десь 20–40 полями (5–10 га кожне) підприємства. Він намагатиметься мінімізувати витрати на капітальні інвестиції, робочий час працівника, необхідний для виконання певного завдання. Нормальний обсяг землі для підприємства, на мою думку, не більше ніж 3 тис. га. За успішної діяльності його можна подвоїти, але управляти більш як 7 тис. га нереально, тоді ліпше створювати партнерства, міжнародні кооперативи тощо. Співробітництво у межах таких утворень вигідне для зміцнення позицій на ринку та мінімізації витрат (якщо дивитися на економіку обсягів).

І якщо вони ефективні, то нехай працюють. Але треба перевіряти їхню структуру. І ще вони мають доводити свою ефективність, сплачувати звичайні податки. Тим часом, наскільки я розумію, сьогодні дехто витрачає більше грошей на хабарі, ніж на податки, і з цим треба щось робити.

У. Т.: Як ви оцінюєте потенціал українського АПК?

– Він великий. Є галузі, де можна механізувати виробництво. І є постійний попит, адже людей, яких треба годувати, дедалі більше. Коли я почав тут працювати 10 років тому, Україна експортувала заleden 8–10 млн т зернових. Нині може вивозити 40 млн т, тобто у п'ятеро більше – і це лишень за десятиліття. Є, звісно, проблеми із транспортною, логістичною інфраструктурою, але вони не критичні й вирішувані. Ще за десять років ви можете перейти до експорту 100 млн т.

Крім того, в Україні зараз різниця між ціною виробника про-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Жан-Жак Ерве – спеціаліст із питань сільського господарства й агробізнесу, іноземний член НААН України від 2010 року. 43 роки стажу. До 1992-го обіймав посаду цивільного службовця при Кабінеті міністра сільського господарства Франції, у 1992–1996-му очолював національний університет з підготовки спеціалістів вищого рівня в агрономічній сфері в місті Діжон. У 1997–2003-му – радник з питань сільського господарства економічної місії при посольстві Франції в Москві; у 2005–2009-му – радник при уряді України з аграрних питань. Член Російської академії сільськогосподарських наук (2003), Французької сільськогосподарської академії (2006), радник при Торгово-промисловій палаті Бургундії

дукції та її вартістю FOB удвічі більша, ніж у Франції. Чому? Адже за площею країни схожі, у нас трохи кращі дороги, але ваші водії звикли працювати на тих, що є. Є повільні, але потяги. Баржі, які могли б ходити Дніпром. Тобто існує можливість перенести більшу частку цієї маржі до виробника. А якщо той отримає вищий прибуток, то й матиме що вкладати у розвиток. Із 50 тис. підприємств, які вижили в Україні навіть за таких умов, більшість працює практично без підтримки, а деякі навіть субсидували інші сектори економіки і при цьому забезпечували зростання врожайності. Їхні управлінці побували в різних країнах, зрозуміли, що й де краще купувати. Я певен: із тих 50 тис. щонайменше 20 тис. дуже ефективні.

Зважаючи на те, що відбувалось у Канаді чи США століття тому або ж у Франції та Німеччині після Другої світової, ми старалися допомагати талановитим потенційним фермерам улаштувати господарство. У Нідерландах був ще ефективніший досвід: там навчали людей у хороших практичних закладах – не вишах, але достатнього рівня – і передавали їм у користування польдері – осушені низовинні ділянки узбереж, щоб фермери їх обробляли. Якщо за три-п'ять років ті демонстрували очікувані результати, то продовжували працю. Якщо ні, діставали кілька попереджень, а потім землю в них забирали. А ще вони могли викупити ділянки. Отже, повертаємось до першого питання: навіщо продавати всю землю вже зараз? Адже на ній можна нарощувати капітал постійно й поступово...

І це не тільки сільське господарство. Якщо агрофірма готова робити щось для громади, вона опікуватиметься школою, культурними установами, поруч можуть працювати інші малі підприємства. Так можна розвивати й туристичний потенціал: як фермер, я можу збудувати стильний комфортабельний будиночок, куди приїжджатимуть туристи, а за виручені кошти ремонтувати інші споруди. Це, до речі, дуже важлива складова розвитку АПК в ЄС. Коли громада вимагає від компанії, яка працює на її землі, такого відповідального ставлення – це ще одна ознака демократії. ■

Спуститися на землю

Агропромисловий комплекс перетворився на найпотужнішу складову української економіки і його частка динамічно зростає

Автор:
Олександр
Крамар

Впродовж останнього десятиліття структура української економіки дуже змінилася. Успадковані з радянського минулого енергомісткі, відірвані від потреб внутрішнього ринку та неконкурентоспроможні на світовому металургія, більшість підприємств машинобудування та хімічної промисловості переживають занепад і скорочення виробництва й зайнятості. Натомість сільське господарство й пов'язані з ним галузі (насамперед харчова промисловість) вийшли на провідні позиції у виробничій сфері. Наголосимо, саме у виробничій, адже загалом по економіці відбувалося характерне й для більшості інших країн світу зростання невиробничої сфери (торгівля, різноманітні послуги тощо).

Якщо у 2007 році, перед світовою економічною кризою, частка сільського господарства у ВВП України становила лише 6,6%, а обробної промисловості –

19,9%, то у 2014-му – відповідно 10,3% та 11,4%. У 2007 році валова додана вартість в обробній промисловості дорівнювала \$27,4 млрд, а в сільському господарстві – \$9,3 млрд, то у 2014-му – відповідно \$13,5 млрд і \$15 млрд. А коли окремо розглянути результати другого півріччя 2014-го, які повніше відображають зміни в економіці внаслідок окупації частини Донбасу, то тенденція до зростання питомої ваги сільського господарства ще більш виражена: 15% проти 12,6% у відповідний період 2014 року, а переробної промисловості – 10,8% проти 10,5%. У 2014 році частка харчової промисловості в загальному випуску обробної перевищила 26%, внаслідок чого вона стала найбільшою галуззю, вперше обійшовши металургійну (трохи менше ніж 25,8%). Ця тенденція ще помітніша, якщо взяти дані за IV квартал 2014-го та перші чотири місяці 2015-го (відповідно 27,8% і

25,3%), коли Держстат уже не враховував тимчасово окупованих територій Донбасу. Якщо припустити, що частка доданої вартості в продукції харчопрому має середній для переробної промисловості рівень, то сектор, який виробляє продовольчі товари (сільське господарство та харчова промисловість), уже зараз продукує в Україні принаймні в півтора раза більше валової доданої вартості, ніж решта галузей обробної промисловості разом узяті.

Аналогічна ситуація і з зайнятістю. У травні 2015 року в сільському господарстві було зайнято 432,1 тис. найманих працівників (крім мікропідприємств та ФОП; по них останні дані є лише за 2013-й – 92,3 тис., ще з Кримом та ОРДІЛО), харчовій промисловості ще 290,5 тис. Разом це 722,1 тис. Натомість у решті обробної промисловості (без харчової) – 1045,2 тис. (знову ж таки без зайнятих у мікропідприємствах та ФОП, де 2013-го працювало 195,5 тис. включно з харчовою промисловістю). Зокрема, у металургійній промисловості 237,7 тис., у машинобудуванні 348,6 тис. Але в сільському господарстві налічується ще близько 40 тис. фермерських господарств і понад 320 тис. особистих селянських господарств (ОСГ), які використовують сільськогосподарську техніку. Не кажучи вже про решту 3,8 млн ОСГ, які у більшості своїй ведуть напівнатуральне господарство.

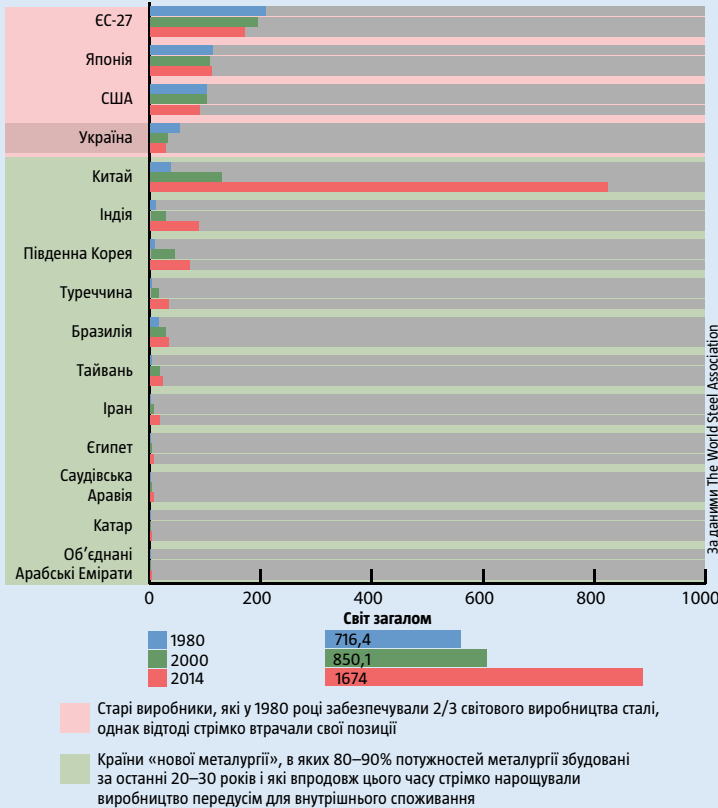
Впродовж останнього десятиліття саме сільське господарство (здебільшого товарний сектор) і меншою мірою харчова промисловість демонстрували найуспішнішу динаміку як за обсягами виробництва, так і за продуктивністю праці зайнятих. Наприклад, із 2003 по 2014 рік сільськогосподарське виробництво збільшилося на 75,6%, зокрема на сільськогосподарських підприємствах – на 181,4%. Це сталося завдяки насамперед вибуховому зростанню продуктивності праці

Динаміка виробництва продукції сільського господарства, харчової, металургійної та переробної промисловості загалом
(у відсотках до 2003 року)

Передумови до витіснення

Наша країна досі лишається одним із найбільших чистих експортерів металургійної продукції, на експорт спрямовується 70% усього її виробництва. Проте на відміну від українського АПК перспективи нашої металургії на світовому ринку безрадісні: її застарілі потужності мають дедалі менше шансів витримувати конкуренцію з новозбудованими в останні 10–20 років підприємствами країн, що розвиваються

Динаміка виробництва сталі впродовж останніх 35 років, млн т

ЧАС СПРИЙНЯТИ НОВЕ МІСЦЕ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНОМУ РОЗПОДІЛІ ПРАЦІ, ЩОБ НАЙПОВІШЕ РЕАЛІЗУВАТИ НАЯВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

в товарному сільськогосподарському виробництві – у 5,3 раза з 2003-го по 2013-й. Для порівняння: за аналогічний період обсяг виробництва в переробній промисловості зменшився на 1,8%. Причому в харчопромі спостерігався значний, хоч і скромніший, аніж у сільському господарстві, приріст виробництва (на 45,1%), а в металургії, навпаки, спад (на 19,7%).

Такі зміни в структурі української економіки не лише впливали на місце нашої країни у світовому розподілі праці, а й визначалися актуальним попитом там на різні види продукції, які могла запропонувати українська економіка відповідно до своїх природних конкурентних переваг. Якщо у 2008 році експорт продовольчих товарів з України становив \$10,82 млрд із \$66,95 млрд усього (або 16,2%), то у 2014-му сягнув \$16,67 млрд із \$53,9 млрд (або 30,9%). Натомість експорт продукції колись основної україн-

ської експортної галузі – чорної металургії – за той самий час втратив близько \$11 млрд (із \$26,5 млрд, або 39,6%, у 2008-му до \$14,6 млрд, або 27,1%, у 2014-му), машинобудування – понад \$3,4 млрд (із \$10,9 млрд, або 16,3%, до \$7,36 млрд, або 13,7%). У 2015 році, коли повною мірою позначилася втрата контролю над ОРДІЛО, ця динаміка ще помітніша. Так, експорт продовольчих товарів з України у I кварталі 2015-го становив \$3,44 млрд із \$9,424 млрд усього (або 36,5%), тоді як у I кварталі 2008-го – лише \$1,795 млрд із \$13,79 млрд (або 13%). Натомість експорт продукції чорної металургії за цей час зменшився з \$5,62 млрд (40,8% усього) до \$2,46 млрд (26,1%), машинобудування – із \$2,4 (17,4%) до \$1,03 млрд (10,6%). У результаті експорт продовольчої продукції з України в I кварталі 2015-го перевищив сукупний експорт продукції чорної металургії та машинобудування, тоді як у I квар-

талі 2008-го був меншим за нього в 4,5 раза.

Причому перспективи в українських металургії та машинобудуванні у його нинішньому вигляді також не надто оптимістичні, що дає підстави очікувати подальшого зменшення їх частки на користь виробництва продовольства у структурі як української економіки, так і експорту. Адже, попри різке скорочення виробництва, металургія та машинобудування залишаються відірваними від потреб внутрішнього ринку та залежними від експорту на 60–90%. Наприклад, у січні – квітні 2015 року на експорт все ще

було спрямовано 69% усієї виробленої українською металургією продукції, зокрема 70% сталі, чавуну та феросплавів, 67,4% труб. У машинобудуванні – 90,2% вузлів, деталей і приладдя для автотранспортних засобів, 68,5% локомотивів і вагонів, 73,1% машин загального призначення. Причому їх конкурентоспроможність на зовнішніх ринках стрімко падає з об'єктивних причин.

Лише впродовж останніх 15 років виробництво сталі у світі подвоїлося (з 0,85 млрд т у 2000-му до 1,67 млрд т у 2014-му). При цьому в Китаї воно зросло майже на 700 млн т (із 128,5 до 822,7 млн т), в Індії – на 60 млн т (із 26,9 млн т), Південній Кореї – на 28 млн т (із 43,1 млн т), Туреччині – на 20 млн т (із 14,3 млн т), у низці країн Близького та Середнього Сходу – у 2,5–3, а то й у десятки разів (див. «Передумови витіснення»). Це сталося за рахунок створених там саме в ці останні 15 років сучасних металургійних потужностей, орієнтованих зазвичай на місткий внутрішній ринок (більшість названих країн) або/та на споживання дешевої енергії (як у країнах Близького Сходу). У країнах «старої металургії», де потужності були створені 50–100 і більше років тому, а потім у кращому разі лише проходили більш чи менш глибоку модернізацію, навпаки, ►

СІМКА НАЙБІЛЬШИХ ЧИСТИХ ЕКСПОРТЕРІВ СТАЛІ, МЛН Т, 2013 РІК

Китай	46,8
Японія	37,1
Україна	23,0
Росія	17,1
Південна Корея	9,9
ЄС-27	7,9
Бразилія	4,4

тривало скорочення або стагнація виробництва (країни ЄС, США, Україна). З огляду на це Україна не має достатніх конкурентних переваг, щоб тривалий час зберігати орієнтовану на 70% на експорт металургію. Ані над країнами «нової металургії», де сучасні підприємства мають значно вищу ефективність і ще довго не потребуватимуть серйозної модернізації, а ще й працюють передусім на місткий внутрішній ринок, а на світовий збувають незначні (5–20%) лишки продукції. Ані перед багатими країнами «старої металургії», що мають можливість більше вкладати в модернізацію та захищати свій внутрішній ринок, на який переважно й працюють їхні металургійні підприємства. Для внутрішнього ж ринку (за незначного експорту надлишкових обсягів, що залишатимуться після задоволення тутешніх потреб) потрібне ще принаймні двократне скорочення виробництва в українській металургії порівняно з нинішніми рівнями. А українське машинобудування може дістати друге дихання лише після повномасштабного перезавантаження із закриттям більшої частини неконкурентоспроможних за межами ринку Євразійського економічного союзу виробництв та створення нових, які орієнтувалися б на задоволення чималого внутрішнього попиту, а також ринків інших країн світу.

З огляду на це окрім потенційно перспективних новітніх галузей на кшталт ІТ саме агропромисловий комплекс, найімовірніше, визначатиме розвиток української економіки та її місце у світовому розподілі праці в найближчі десятиліття. І це потребує суттєвих змін у свідомості українського суспільства.

СТЕРЕОТИПИ ТА РЕАЛЬНІСТЬ

Під впливом тривалої радянської пропаганди, основаної на реаліях XIX та першої половини XX століття, у свідомості українців закарбувався стереотип, ніби агропромислові країни приречені на бідність та відсталість. А сільськогосподарські товари експортують «сировинні придатки» з країн третього світу, а переробляють і споживають розвинені та багаті. Тим часом реальність XXI століття бачиться протилежною. Частка АПК й особливо рослин-

Посівні площі під зерновими культурами в Україні зрівняні з канадськими чи австралійськими, більш як у 1,5 рази перевищують аргентинські та французькі. Хоча, крім Австралії (де в півтора з лишком рази менше жителів), названі країни мають зрівняне (Канада, Аргентина) або й суттєво численніше з Україною населення (Франція – в 1,6 рази).

ТОП-7 ЕКСПОРТЕРІВ ПШЕНИЦІ

США –
32,8 млн т
Франція –
20,3 млн т
Канада –
16,3 млн т
Австралія –
17,7 млн т
Росія –
15,2 млн т
Аргентина –
8,4 млн т
Німеччина –
6,2 млн т

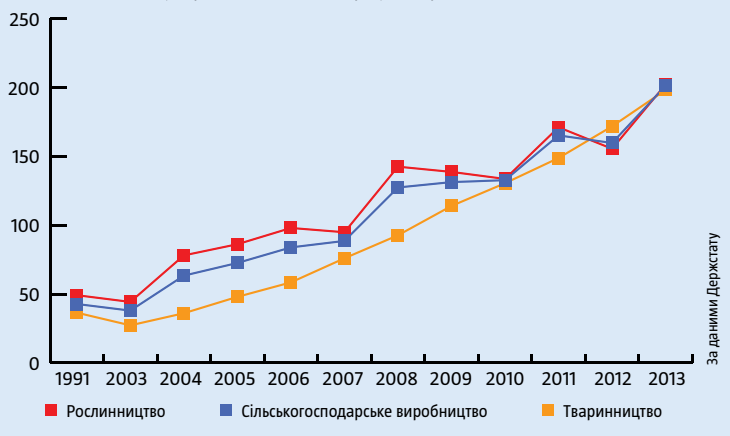
ТОП-5 ЕКСПОРТЕРІВ КУКУРУДЗИ

США –
45,9 млн т
Аргентина –
15,8 млн т
Бразилія –
9,5 млн т
Україна –
7,8 млн т
Франція –
6,2 млн т

За даними FAO, 2011 рік

Зростання продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах України

На одного зайнятого, у порівняльних цінах 2010 року, тис. грн

ництва в економіці та зайнятості тих чи інших країн залежить не так від їхнього «багатства» чи розвиненості, як передусім від потенціалу виробництва цієї продукції. Адже промислову продукцію (від одягу до металу й електроніки) можна виготовляти на експорт будь-де: від Кореї і Туреччини, Саудівської Аравії та ОАЕ до Філіппін, В'єтнаму чи Бангладеш. Тоді як сільськогосподарську продукцію лише там, де для цього достатньо придатних земель і сприятливий клімат.

За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) за 2011 рік (найновіші порівняльні дані на сайті організації), у першій двадцятці провідних експортерів пшениці лише одна бідна країна – Пакистан із символічним обсягом вивезення 2,1 млн т. Решта (за винятком України) мали ВВП за ПКС на особу населення принаймні не менший від показників найбідніших членів ЄС. Аналогічна ситуація й серед експортерів кукурудзи. Перша десятка експортерів соняшникової олії знову ж таки далека від поняття бідної чи відсталі країни: Україна, Аргентина, Франція, Нідерланди, Росія, Угорщина, Туреччина, Румунія, Бельгія. Серед експортерів ріпаку Україна перебувала в компанії Канади (7,9 млн т), Франції (1,7 млн т), Австралії (1,55 млн т) та Великої Британії (0,66 млн т). Останнім часом Україна стрімко нарощує експорт м'яса птиці (175 тис. т у 2014 році), однак серед експортерів цієї продукції немає жодної біднішої за нашу країну, а в першій десятці перебувають США, Нідерланди, Франція,

Бельгія, Німеччина, Туреччина, Польща, Аргентина.

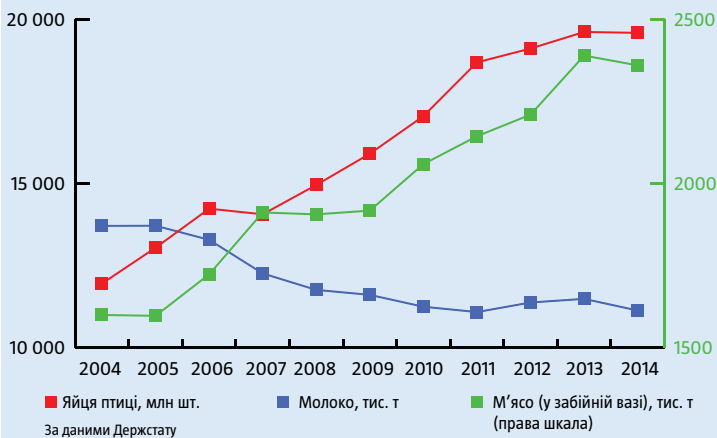
Тепер погляньмо на структуру продовольчого експорту світових лідерів. У США це були соєві боби (\$17,6 млрд), кукурудза (\$14 млрд), пшениця (\$11,1 млрд), бавовна (\$8,4 млрд), свинина (\$4,7 млрд), м'ясо птиці (\$4 млрд), великої рогатої худоби (\$4 млрд), соєвий шрот (2,7 млрд). У Канаді – ріпак і ріпакова олія (\$8 млрд), пшениця (\$5,7 млрд), свинина (\$2,3 млрд) та соя (\$1,4 млрд). Деяко відрізняється структура продовольчого експорту великих європейських експортерів. Наприклад, у Франції на першому місці вино (\$9,9 млрд), на третьому інші алкогольні напої (\$4,5 млрд), а на четвертому сир (\$3,4 млрд). Проте й тут до першої п'ятірки експортних продовольчих товарів входять сировинні пшениця (20,3 млн т, або \$6,7 млрд) та кукурудза (6,2 млн т, або \$2,5 млрд). Більш ніж на \$1 млрд Франція, окрім того, експортувала ріпаку й олії з нього (\$2 млрд), ячменю (5 млн т, або \$1,4 млрд), м'яса птиці (0,43 млн т, або \$1,1 млрд). Понад те, коли подивитися на чистий експорт (без складника імпорту) за окремими галузями, то виявиться, що в багатьох розвинених західних країн саме сільське господарство та продукція харчової промисловості перебувають у плюсах, тоді як за більшістю промислових товарів вони є чистими імпортерами.

ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОГО АПК

У країнах, що мають зрівняний з Україною аграрний потенціал, сільське господарство забезпечує

Не зерном єдиним

Динаміка виробництва основних продуктів тваринництва в Україні

в рази більші обсяги ВВП. Наприклад, у Франції на нього припадає \$55 млрд, Аргентині – \$45 млрд, Канаді та Австралії – близько \$35 млрд. В Україні, нагадаємо, поки що менш ніж \$17 млрд. Найбідніша у списку Аргентина, але ВВП за ПКС на особу в цій країні з експортоорієнтованим АПК (частка продовольства в експорті перевищує 50%) 2014 року становив \$22,6 тис., що зіставно з показниками Польщі (\$23,7 тис.) чи Угорщини (\$22,9 тис.) і є рівнем, про який Україні в найближчі 10 років залишається тільки мріяти.

Крім того, якщо частка власне сільського господарства у ВВП та зайнятості більшості розвинених країн справді зазвичай становить 2–5%, то в агропромисловому комплексі (АПК) – 20–25% і більше. В останньому традиційно вирізняють три основні складові. Перша – власне сільське господарство. Друга – заготівля, зберігання, транспортування, переробка й реалізація сільськогосподарської сировини та виготовлених із неї харчових продуктів. Третя включає ті галузі промисловості, які випускають засоби виробництва для сільського господарства й харчової промисловості (агротехніка, обладнання для тваринництва, харчової промисловості, мінеральні добрива, комбікорми та продукція мікробіологічної промисловості, сільськогосподарське виробниче будівництво).

Наразі в Україні реалізується, у чомусь гірше, у чомусь краще, потенціал насамперед першої складової АПК. Спочатку на світовому ринку заявило про себе вітчизняне рослинництво. Вирощу-

вання й постачання на зовнішні ринки зерна, олійних культур та продуктів їх переробки вивели країну на чільні місця за низкою товарних позицій. У 2014 році урожай зернових становив рекордні 63,9 млн т проти 41,8 млн т у 2004-му. А експорт у 2014/15 маркетинговому році (триває від липня до червня) – 34,8 млн т проти 11,4 млн т у 2004/05. Насправді зростання було ще більшим, адже дані за 2004/05 рік урахувують Крим і ОРДІЛО, а за 2014/15 – ні. І потенціал українського рослинництва усе ще значний порівняно з рештою провідних світових гравців.

Однак, попри поширені стереотипи, останнє десятиліття супроводжувалося стрімким зростанням не лише збору зернових чи олійних культур, а й виробництва тваринницької продукції. Зокрема, впродовж 2004–2014 років виробництво м'яса зросло у 1,5 раза (від 1,6 до 2,4 млн т), яєць – більш як у 1,6 раза (від 11,96 до 19,59 млрд шт.), а насправді й ще дужче, адже у 2004 році знову таки враховувалися Крим та нинішні ОРДІЛО. Відбувалося це насамперед завдяки товарним підприємствам. Особливо помітно зростає виробництво та експорт м'яса птиці: виробники не лише витіснили імпорту, а й перетворюють цю галузь української економіки на ще одну орієнтовану на зовнішні ринки (уже зараз вивозиться майже третина всієї виробленої в країні курятини). Дедалі більш експортоорієнтованим стає і виробництво яєць. Нещодавно найбільший їх український виробник, агрохолдинг «Авангард» повідомив про намір збільшити

протягом трьох-п'яти років частку експорту в структурі реалізації до 50–60% проти 20–25%, які були донедавна. Значні перспективи має Україна й у виробництві та експорті молочної продукції. Якщо після втрати російського ринку експорт сирів усе ще переживає кризу, то постачання за кордон масла, згущеного й незгущеного молока та вершків знову зростає, але вже завдяки новим ринкам Середземномор'я та Близького Сходу. Наприклад, основними імпортерами українського масла стали Єгипет, Марокко та Азербайджан.

Від першої складової АПК (сільського господарства) з її успішною динамікою розвитку помітно відстають друга й особливо третя. Через дефіцит потужностей для якісного зберігання, переробки та транспортування українське сільське господарство щороку зазнає значних збитків, стримується його зростання, доводиться імпортувати в міжсезоння значну частину фруктів, ягід та овочів замість експортувати їх. І зовсім критична ситуація із третьою складовою: вітчизняний АПК дуже залежний від імпорту більшості потрібної йому сільськогосподарської техніки, обладнання для тваринництва й харчової промисловості, комплектуючих до них, а також насіння, засобів захисту рослин, значної частини добрив тощо.

Це, з одного боку, свідчить про проблеми галузі, а з другого – про значний потенціал збільшення виробництва й зайнятості за рахунок імпортозаміщення в разі створення у відповідних секторах сучасних високо-ефективних робочих місць. А питома вага сільського господарства й пов'язаних із ним галузей у ВВП та зайнятості, навіть за його високої механізації та ефективності, може бути в кілька разів більшою, ніж у європейських країнах. Необхідним складником успіху при цьому є орієнтація від початку на бездотаційну конкурентоспроможність українських виробників на світовому ринку. Для цього в Україні є всі передумови. Інакше АПК ризикує виявитися вже не одним із локомотивів економіки, а тягарем для бюджету й інших галузей, який важатиме в процесі зростання виробництва й зайнятості. ■

Попри географічне положення в Європі, за своїм аграрним потенціалом на одного жителя Україна має значно більше спільного саме з Аргентиною, Канадою чи Австралією, аніж із країнами Старого світу

«Слава Богу, міліція нічого не робить»

Врадіївка крізь призму повернення з війни

Врадіївчанин Віктор Сідлецький, у 2013-му – активіст, у 2014–2015-му – боєць Нацгвардії

Автор:
Валерія Бурлакова, *Врадіївка*

Кажуть, що новина живе добу. Гучна може прожити з тиждень. Але вже наступного неодмінно потребуватиме свіжої крові. Тоді «старі» історії зникають із телеекранів та газетних шпальт. Забуваються гучні гасла, губляться на мапах цяточки населених пунктів, до яких іще недавно поспішали сотні журналістів. Але тим цікавіше: що відбувається в колишній гарячій точці потім, коли розсмоктується тісне коло телевізійних камер і життя місцевих повертається у звичний тихий вир? Чи змінюється щось?

...Селище Владіївка, що на Миколаївщині, представлення, певно, не потребує. Два роки тому саме воно виявилось іскрою, з якої, можливо, й розгорілося

полум'я Революції гідності: влітку 2013 року там відбулися перші в Україні рішучі протести проти міліцейського свавілля. Рішучі аж до спроби штурму райвідділка замість лежачих пікетів і до крові на асфальті замість яскравих транспарантів... Причиною заворушень стало групове зґвалтування із замахом на вбивство 29-річної місцевої мешканки Ірини Крашкової. Двоє із трьох зловмисників виявилися тутешніми міліціонерами, покарання для яких і вимагали обурені люди, взявши будівлю міліції в облогу. Уваги начебто домоглися.

2014 року, коли від часу владіївських протестів минув рівно рік, **Тиждень** побував у селищі. У 2015-му ми вирішили повернутися на колись буремну Миколаївщину ще раз... Тим більше, що минулого тижня Вищий спеціалізований суд України залишив без

змін рішення судів попередніх інстанцій, якими чотирьом обвинуваченим (четвертий у цій справі – колишній заступник начальника Владіївського райвідділу міліції Михайло Кудринський, котрий дістав 5 років позбавлення волі за приховування тяжкого злочину й перевищення повноважень) у справі Ірини Крашкової було присуджено від 5 до 15 років ув'язнення.

«ЛЮСТРАЦІЮ!»

Головною вулицею Владіївки – повз будівлю міліції та прокуратури й найбільший у селищі «універсальний магазин», повз озеро та зелені хащі – неспішно сунуть не тільки автівки, а й підводи. А ще тут дуже багато велосипедів...

Магазинчики виставляють на вулицю стенди із цінами на популярні товари: гречку (20 грн),

цукор, зелений горошок чи консервовані сардини. Із відчинених дверей інтернет-клубу «Торнадо» лунає на всю вулицю торішній російський шлягер: «Ведь я мечтаю о том, что и ты тоже: чтобы журавль в руках, а клинок в ножнах...»

Прикрашену яскраво-жовтим на блакитному тризубом сільраду, як і раніше, охороняє вождь світового пролетаріату. Проти його присутності в центрі селища виступають, здається, тільки голуби.

Зате не жаліють тут нинішнього російського лідера. «ПТН ПНХ», – виведено на бетонному паркані. На іншому коротка вимога: «Люстрацію!». Кого люструвати? По приклади далеко ходити не треба. Ще торік місцеві активісти скаржилися **Тижню** на чи не найвпливовішу особу в селищі: призначеного у квітні 2014 року на посаду голови Врадіївської райдержадміністрації Ігоря Сала. Сало був при владі й раніше: від 2010 року й до моменту зміни крісла працював заступником голови місцевої районної ради. Нове призначення старого обличчя місцеві не оцінили, зокрема різко виступала проти Народна рада, активістів якої потім тягали за це на допити. Але, зрештою (невже-таки й унаслідок протестів?), восени 2014 року Ігоря Сала з посади зняли... аби він повернувся на звичне місце заступника голови райради. «Люстрація» перетворилася на ротацію...

Які ж тоді в селищі новини? У відповідь на таке абстрактне запитання більшість врадіївчан – від молодих мам із візочками до класичних завсідників бару в центрі – лише знизє плечима. Ну які тут можуть бути новини? Один п'яний дядько вчора потрапив під поїзд – тепер лежить у лікарні. І спека страшна. Начебто це все. І начебто все добре.

«УСЕ ЗАГЛУХЛО»

Начебто добре все й у 28-річного врадіївчанина Віктора Сідлецького хоча б тому, що залишився живим. Адже донедавна був на війні: служив у Нацгвардії, де став командиром взводу. Тепер повернувся до дружини та маленької доньки. І, звісно, пересів із БТР на улюблений велосипед...

Справжньої зміни влади у Врадіївці так і не дочекалися

«Загалом у Врадіївці нічого не змінилося... Слава Богу, міліція нічого не робить!» – майже не обмовляється Віктор і усміхається, киваючи на будівлю МВС. Біля дверей уже з півгодини курять і теревенять кілька правоохоронців у блакитних сорочках. Утім, кажучи про «нічогонероблення», врадіївчанин, звісно, має на увазі не так характерну для українських емвеесників імітацію роботи, як відсутність ними-таки скоєних злочинів. Адже траплялося таке й після протестів у селищі, ба навіть після Майдану: наприклад, восени 2014 року новий на той момент очільник міліції Врадіївки побив пенсіонера. У відділенні заяву приймати традиційно не захотіли. Цю історію місцева мешканка розповідала на одному з популярних телеканалів, але хіба таким когось здивуєш... Однак зараз, слава Богу, «міліція нічого не робить». Може, тому що нині вкотре змінився її начальник – і, вочевидь, далі буде...

Чи справді без Врадіївки не було б Майдану? «Думаю, вона певною мірою підштовхнула людей до Революції гідності», – каже Віктор Сідлецький. У дні протестів 2013 року він постійно був у селищі. «Це ми взяли в Ірини Крашківної (постраждалої. – Ред.) звернення до народного депутата України», – згадує доброволець, який завжди мав активну соціальну позицію. І відразу вказує на те, до чого Врадіївка Україну, на жаль, підштовхнути не змогла, адже цього не домоглися і тут: «До того в нас ще вбили дівчинку біля ставка. І в лікарні трапилося вбивство. Ці злочини досі не розкриті».

Були й інші справи. Ще на початку липня 2013 року врадіївчани стали масово свідчити про численні зловживання та свавілля місцевих правоохорон-

ців. «Подавали і в прокуратуру, і в Генеральну прокуратуру. Але там закрили очі: давність справи, давність справи... Так воно й заглухло», – констатує Віктор.

«Люстрації в нас, на жаль, немає. А було б добре, якби до влади прийшли нові, молоді люди з честю й совістю... Поміняли хіба що голову адміністрації».

Заміна, відверто кажучи, знову суперечлива. Приклад призначеного у квітні цього року голови РДА Василя Жосана вкотре доводить, що світ дуже тісний. На виборах 2004-го він був довіреною особою майбутнього регіонала, а тоді «третьої сили» – Анатолія Кінаха. У 2009 році – Яценюка. А головне – очолював Березанську РДА, де встановлено факти незаконного продажу під час його «правління» землі на узбережжі Чорного моря...

«У принципі, ця влада не виправдала довіри Майдану», – резюмує небалакучий борець Нацгвардії. Говорить доволі втомлено. Це втома людини, яка поки що нічого з тим не робитиме. Може, тому що сьогодні ще не розуміє, як діяти. А може, тому що має купу актуальніших проблем...

«Сепаратисти у Врадіївці трапляються, але побутові. Так, балакають собі на вулиці... І зараз уже менше. Це не проблема. Але є переселенці зі Сходу: сюди люди зазвичай перебираються до своїх родичів. Їм обов'язково потрібно допомогати! Хоча б продуктами. Я робив це ще коли приїжджав на ротацію. Звісно ж, є волонтерський рух, громадяни організовуються, активно збирають речі й кошти, допомагають фронту...» – Віктор веселішає і продовжує розмову вже жваво, зі щирим захопленням. Нехай його довіру й не виправдовує влада, але, зрештою, так було завжди... ■

Репортаж про врадіївську трагедію 2013 читайте тут:

Врадіївка у липні 2014. Читайте тут:

Залякати й виграти?

Автор:
Едвард Лукас,
Велика Британія

Якщо вам доводиться жити в поганому районі, подбайте про надійність замків, дверей, вікон та охоронної сигналізації. А вже навівши із цим лад, можете розслабитися: нерозумно псувати нерви, здригаючись від кожного звуку.

Те саме стосується країн Балтії. Подібно до страхітливого малолітнього бандита, який розважається, показуючи погрозливі жести за вікном, Росія веде психологічну війну проти Естонії, Латвії та Литви. Хоча з огляду на історичні обставини до цих трьох країн вона мала б ставитися з особливою чемністю й повагою.

Яскравим прикладом був випадок минулого тижня. Якщо коротко, то Генпрокуратура РФ оголосила про намір переглянути законність рішення Радянського Союзу 1991 року про надання Естонії, Латвії та Литви незалежності.

Новина викликала обурення в усіх трьох країнах. Президент Литви Даля Грібаускайте гнівно говорила про «кров і жертви» свого народу, чия незалежність «ніхто не має права оскаржувати». Своєю чергою, міністр закордонних справ Естонії заявив, що це прояв «реваншистських імперіалістичних настроїв» Росії.

Їхню стривоженість можна зрозуміти. Москва уже проголосила передання Криму радянській Україні 1954 року неконституційним, заднім числом, виправдавши торішнє захоплення півострова. Тож оскарження законності суверенітету країн Балтії теоретично може стати приводом для небезпечних дій або навіть нападу.

Але варто почати мислити в цьому руслі – і це означатиме, що психологічна війна Росії успішно розпочата. До країн, супроти яких її спрямовано, падає довіра. Навіщо будувати плани на поїздки, бізнес чи життя в регіоні, який, вочевидь, матиме проблеми? Адже є інші держави, котрі видаються безпечнішими. Такі настрої породжують еміграцію і сповільнюють економічне зростання.

Сподіватися, що загострення уваги на агресивній поведінці Росії забезпечить підтримку союзників, не варто. Це може, навпаки, спонукати аутсайдерів із пацифістськими поглядами до спроб умиротво-

рити Росію в надії уникнути найстрашніших наслідків – війни («Війна не вихід» – таким буде напис на надгробку Заходу). Понад те, нерішучі союзники почнуть радити країнам Балтії (або тиснути на них), аби ті пішли саме на такі кроки.

У будь-якому разі це буде успішний старт психологічної війни. Публічні погрози на адресу країн Балтії змушують їх почуватися слабкими й самотніми, а отже, роблять зручною мішенню для наступного випадку. Росія при цьому нічого не втрачає: Кремль не підтримував суперечливої ініціативи Генпрокуратури й навіть публічно засудив її. А та заявила, що розгляд справи здійснюється за зверненням двох депутатів парламенту.

Насправді натяки та спекуляції московських високопосадовців не мають нічого спільного з реальною безпекою. Країнам Балтії не «надавали» незалежності 1991 року, вони відновили її з розпадом Радянського Союзу, зокрема завдяки Російській Федерації, лідер якої Борис Єльцин вважав зорієнтованих на самостійність балтійців друзями й союзниками.

Нині немає значення, що думає Росія про країни цього регіону. Всьому світові відомо, що їхня державність постанала в 1918-му й була перервана лише на чотири десятиліття іноземною окупацією після

незаконної анексії цих територій 1940 року Сталіним. Російські органи можуть із таким самим успіхом розпочати розслідування продажу Аляски Сполученим Штатам.

Дедалі більше аутсайдерів (навіть німці) усвідомлюють, що Росія – поганий сусід. Саме тому НАТО серйозно займається обороною країн

ПУБЛІЧНІ ПОГРОЗИ НА АДРЕСУ КРАЇН БАЛТІЇ ЗМУШУЮТЬ ЇХ ПОЧУВАТИСЯ СЛАБКИМИ Й САМОТНИМИ, А ОТЖЕ, РОБЛЯТЬ ЗРУЧНОЮ МІШЕННЮ ДЛЯ НАСТУПНОГО ВИПАДКУ РОСІЇ

Балтії – своїх членів: плани, навчання, важка техніка, сили швидкого реагування, додаткове фінансування й активне співробітництво в царині розвідки. Ми вже давно не в 1990-х. Естонію, Латвію і Литву так просто не здолати, бо якщо це відбуватиметься, то на очах усього світу.

Звісно, Росія, якщо вона атакує НАТО, ризикує розв'язати третю світову війну. У такому разі думка генерального прокурора, якого, мабуть, краще назвати генеральним переслідувачем, про історію дипломатії останніх днів Радянського Союзу турбуватиме нас менш за все. ■

Кавказький джихад

«Ісламська держава» вербує бойовиків на Кавказі. Росія, схоже, не намагається їх стримувати

У жовтні 1832 року російські солдати оточили аул Гімри (на фото) в горах Дагестану, намагаючись схопити першого імама Кавказького емірату Газі-Мухаммада, який виступив проти правління імперії Романових. Лідера горців було вбито, але його послідовник імам Шаміль прорвався крізь лінію російських багнетів і втік. Відтоді аул Гімри став символом непокорі й опорою ісламізму.

Восени 2014 року російські солдати знову взяли його в облогу. Вони намагалися зловити Магомеда Сулейманова, якого було проголошено еміром «Кавказького емірату» – заснованого у 2007 році повстанського утворення, пов'язаного з «Аль-Каїдою». Військові розорили сусіднє село, вигнали тисячу його мешканців і пограбували їхні домівки. Сулейманов утік, але Гімри досі в оточенні армійців; проїзд до аулу дозволено лише його мешканцям.

Утім, схоже, що російська армія веде війну вчорашнього дня. Поки вона ганяється за Сулеймановим, його повстанський рух іде на спад. «Кавказький емірат» мертвий, – каже Абдурахім Магомедов, літній лідер пуританського салафітського руху із села Новосаєті, – він виявився неефективним».

На зміну «Кавказькому емірату» прийшло більше зло – «Ісламська держава» («ІД»). За оцінками російських експертів служби безпеки, на її боці воюють до 2 тис. молодих чеченців і дагестанців. Кілька польових командирів «Кавказького емірату» в Чечні й Дагестані присягнули на вірність лідерів «ІД» Абу Бакру аль-Багдаді. Молодь приваблює в «ІД» образ сили й успіху, як каже Абас Махмудов, колишній член «пури» (ісламської ради) Чечні та Дагестану. Інші вважають, що воювати в Сирії не так ризиковано, як удома: якщо молодий джихадист і загине, ті, проти кого він воював, не погрожуватимуть його родині. Сам Махмудов проти «ІД», але нещодавно його син за-

гинув, воюючи за угруповання в Сирії. «Я намагався зупинити хлопця, але його заманили друзі й картинки з інтернету, особливо ті, що показували, які звірства чинив режим Асада», – розповідає батько.

Чого Махмудов досі не збагне, то це як його син, котрий доти мав судимість, отримав закордонний паспорт, хоча сам він попереджав відповідні органи влади про наміри юнака. Ще більша загадка – як на Близький Схід потрапив радикальний проповідник Надір Медетов, який перебував під домашнім арештом у Дагестані й згодом перейшов на бік «ІД».

В одному з останніх інтерв'ю секретар Ради безпеки РФ Ніколай Патрушев заявив, що зупинити потік рекрутів до «ІД» буде неможливо. З уст чиновника служби безпеки, яка напередодні зимової Олімпіади 2014 року в Сочі ізолювала цілий регіон, це звучить дещо нещиро. Більшість людей, із якими спілкувалися автори перед написанням статті і які мали контакти з добровольцями в сирійській війні, вважають, що російські спецслужби до цього причетні. «Їх навіть не намагаються зупинити, це однозначно», – каже Магомедрасул Саадуєв, головний імам центральної мечеті у столиці Дагестану Махачкалі. Офіційно Росія підтримує режим Башара Асада й не визнає «ІД». Нещодавно вона оголосила незаконною участь своїх громадян у збройних конфліктах за кордоном із метою, яка «суперечить інтересам Російської Федерації» (очевидно, це уточнення повинне відмежувати бойовиків «ІД» від росіян, що воюють на Сході України).

Проте цілком можливо, що Кремль дозволяє джихадистам виїжджати з країни, сподіваючись позбутися їх. Діяльність бойовиків на Північному Кавказі тим часом помітно притихла. Шанси на повернення терористів «ІД» додому невеликі. Росія тим часом насправді дуже ретельно контролює свої кордони. Але, на думку Ахмета Ярликапова, фахівця з пи-

тань Дагестану при Російській академії наук, ця тактика недалекоглядна. «ІД» становить серйозну загрозу для самої Росії: нещодавно угруповання проголосило територію всього Кавказу однією зі своїх «провінцій». За останні два роки регіональні командири «Кавказького емірату» пообіцяли не вчиняти терактів проти цивільного населення й заборонили використання терористок-смертниць. Але перехід на бік «ІД» може означати також прийняття її методів, вважає Ярликапов.

Вдаючись до запобіжних заходів, російська влада дедалі активніше пресує всіх, хто практикує салафізм. Ікрамудін Алієв, якого звільнили з посади координатора прокремлівського молодіжного руху в Дагестані за відрощену бороду, звинувачує владу в спробах закрити його салафітську мечеть і підкиданні тамтешнім служите-

**ЦІЛКОМ МОЖЛИВО,
ЩО КРЕМЛЬ ДОЗВОЛЯЄ
ДЖИХАДИСТАМ ВИЇЗДЖАТИ
З КРАЇНИ, СПОДІВАЮЧИСЬ
ПОЗБУТИСЯ ЇХ**

лям зброї та наркотиків. Зіяутдін Увайсов, молодий імам-салафіт, який виступає проти «ІД», каже, що замість дозволити таким, як він, робити свою роботу й поширювати просвіту серед мусульман, влада радикалізує їх і штовхає просто в обійми «ІД» або місцевих бойовиків. Тим часом держава, навіть коли може застосовувати силу як запобіжник, навряд чи здатна забезпечити соціальні послуги або гарантувати правосуддя. Редактор незалежної газети «Черновик» Магді Камалов каже, що присутність російської влади в Дагестані має переважно номінальний характер. «Дедалі більше людей шукають справедливості в нас», – каже Саадуєв, імам головної мечеті в Махачкалі, що сповідує суфізм – течію ісламу, яку підтримує місцева влада.

Лише кілька років тому салафіти й суфісти в керівній верхівці Дагестану були на грані релігійного конфлікту. Нині їх об'єднала подвійна загроза: вербувальники «ІД» та беззаконня російської влади. Тож «Кавказький емірат», може, й слабне, але так само тоне і вплив Москви у регіоні. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Спрут радикалізму

«Ісламська держава» дає знати про себе щоразу в нових країнах. Наскільки серйозний її вплив поза Сирією та Іраком?

Коли в червні 2014-го Абу Бакр аль-Багдаді проголосив «халіфат», той називався вже просто «Ісламською державою» («ІД») без звичних Іраку та Сирії в найменуванні. Цей коротший варіант точніше відображає його мету – поширювати власну моторошну версію «ісламського» правління всюди на планеті. Нині, рік потому, «ІД» справді заявляє про себе поза межами цих двох країн, що й засвідчують криваві теракти останніх тижнів.

Угрупування, які зараховують себе до «ІД», узяли на себе відповідальність за розстріл туристів у Тунісі та вибух у шийтській мечеті в Кувейті 26 червня. За словами французьких чиновників, ця терористична організація може бути причетна також до страти, що відбулася того самого числа в Греноблі (жертві відтяли голову). Через кілька днів «ІД» заявила про влаштування вибуху в мечеті у столиці Ємену Сані; дехто вважає, що вона сто-

їть і за вбивством генерального прокурора Єгипту Гішама Бараката в Каїрі (сама «ІД» не визнала, що цей теракт є справою її рук, але раніше погрожувала представникам тамтешньої судової влади). 29 червня вона захопила одне з міст Афганістану. Два дні потому єгипетське угру-

пування, пов'язане з «ІД», влаштувало криваву акцію проти військових.

«Ісламська держава» має резидентуру на Близькому Сході й поза його межами, але контакти між лідерами організації в Сирії та Іраку й виконавцями терактів від її імені в інших країнах дуже різні та заплутані. «ІД» уже заявила, що до неї належать певні угруповання в 11 країнах, зокрема в Ємені, а днями – що і в Росії (див. стор. 37). Деінде, як-от в Індії, різні групи самі заявляють про свою належність до «ІД», але (поки що) без підтвердження Абу Бакра аль-Багдаді. Туніський терорист, до прикладу, міг просто повестися на заклик «ІД» до всіх мусульман здійснювати теракти. Одне місцеве угруповання справді заявило, що підпорядковане «Ісламській державі», хоча остання згоди із цим не висловила.

Тільки-но Багдаді приймає від угруповання «бая» (присягу на вірність), «ІД» проголошує нову «провінцію халіфату». Але, як пише англomовний журнал «ІД» Dabiq, угруповання висуває суворі критерії для кожної з них. Щоб здобути шанс на прихильність, така провінція повинна призначити управника, зібрати керівну раду й запровадити ісламське правління за зразком «ІД». А ще їй потрібно мати план завоювання територій. Ці претензії на державність вирізняють «ІД» серед інших терористичних формувань.

Окрім того, Dabiq наголошує на потребі комунікації між «провінціями» та центром і заявляє, що авторизованим угрупованням надаватимуть підтримку. Та насправді схоже, що навіть ці визнані групи здебільшого мають обмежений оперативний контакт із лідерами «ІД» в Сирії та Іраку. Найтісніше взаємодіє із головним осередком, здається, лівійське відгалуження. Це угруповання утворили в місті Дерна на північному сході країни на-

прикінці 2014 року місцеві бойовики, які воювали на боці «ІД» в Сирії та Іраку. Жорстока страта 21 християнина-копта, яку «Ісламська держава» влаштувала в лютому, нагадує криваві розправи в Іраку та Сирії: навіть по-маранчеві комбінезони на жертвах однакові. Убивства фільмував медіа-відділ «ІД». Угрупування «Синайська провінція» в Єгипті, яке виросло з давнішого відгалуження «Ансар Бейт аль-Макдіс», також має зв'язки з керівництвом «ІД» і стало набагато небезпечнішим, відколи приєдналося до останньої. 1 липня група знищила десятки солдатів у ході добре скоординованих терактів на Синаї. Це можна пояснити тим, що єгипетська й лівійська «провінції» були під крилом військового підрозділу «Хілафа» «Ісламської держави», призначеного для закордонних операцій, зокрема й підготовки бойовиків у групувань, що контролюватимуть майбутні «провінції».

Інші групи просто переймають бренд «ІД», але там немає мови про контроль над територіями чи намагання взяти владу. Представники «ІД» в Алжирі вчинили тільки один теракт (страшили французького туриста), і це було ще до того, як Багдад прийняв від них присягу на вірність. Нігерійське джихадистське угруповання «Боко харам» самовільно публікує відеофрагменти із прапором «Ісламської держави», відколи в березні оголосило про приєднання до неї. У «Боко харам» перейняли досвід жорстоких страт у стилі «ІД» і почали називати себе «Західно-африканською провінцією», але далі особливих змін не помітно. «Лідери «Боко харам» не араби, і навряд чи їх добре знають в «ІД», – вважає науковий співробітник Інституту Брукінгса (США) Вілл Маккентс.

Невідомо також, які фінансові зв'язки існують між «ІД» та її відгалуженнями. Можливо, угруповання не має в розпорядженні значних коштів, позаяк антитерористична коаліція блокує джерела його фінансування, особливо пов'язані з видобутком та продажем нафти. Трафік зброї між умовними територіями «халіфату» фактично майже неможливий. Туніський терорист, схоже, проходив підго-

товку в Лівії, а не в Сирії чи Іраку, незважаючи на контроль «ІД» над значними частинами територій цих країн. Труднощі для терористів можуть виникати навіть в елементарній комунікації.

Проте «Ісламська держава» здатна певним чином впливати на те, де саме завербовані добровольці вступають у боротьбу. Можливо, цим пояснюється помітне зменшення раніше великої кількості тунісців, які вирушали до Сирії та Іраку. Дедалі більше іноземців зараз їдуть до Лівії або залишаються у своїй країні, щоб учиняти теракти там.

У «провінціях» угруповання користуються різними тактичними прийомами. У країнах Перської затоки члени «ІД» обрали своєю мішенню шийтські мечеті й розпалюють міжконфесійну ворожнечу. У державах на кшталт Ємену й Афганістану «ІД» намагається підірвати міцні організаційні структури «Аль-Каїди» – своєї суперниці по джихаду. В інших країнах видовищні теракти, як-от стрілянина в Сусі, допомагають «ІД» відповідати своєму гаслу «утримуй і розширюй». Це дає змогу дуже вдало відвертати увагу від поразок угруповання не лише в Сирії та Іраку, а й в інших країнах. У Лівії бойовиків «ІД» вибили з Дерни суперники-джихадисти, які зараз намагаються закріпитися в Сирті. «Боко харам» раніше контролювала територію, рівну за площею Бельгії, аж доки в лютому терористів відтіснили майже з усіх зайнятих районів.

Однак розширення може зіграти не на руку «ІД». «Аль-Каїду» послаблювали відгалуження, які мали власні цілі й завдання. Попередниця «ІД» – «Ісламська держава в Іраку», що згодом відкололася від «Аль-Каїди», – перевершувала жорстокістю своїх однодумців, розбиваючи вщент спроби завоювати серця й думки мусульман. Мабуть, «ІД» не дуже хвилює, що її можуть вважати надто екстремістською, але вона не хоче здаватися слабкою. Якщо її відгалуження не можуть утримувати території (а нині, схоже, так і є), то вони ставлять під сумнів сам сенс існування організації. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

К Н И Г А Р Н Я

15–16 липня

чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

16 липня, 18:00 – лекція

«Салман Рушді – «опівнічна дитина» британської літератури».

Лектор Євгеній Стасіневич, докторант НаУКМА і літературний оглядач порталу INSIDER.

Івано-Франківськ

(вул. Незалежності, 31):

15 липня, 18:00 – Маргарита

Сурженко – Богдан Ославський: розмова про прозу.

Інформаційний партнер

Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Важкодоступні фінанси

Американська сланцева енергетика має майбутнє. Багато сланцевих компаній – ні

Із дахів х'юстонських хмарочосів добре видно залишки добрих часів, які зовсім недавно минули. Повсюди в центрі міста досі зводять нові багатоповерхівки – це запізніле свідчення енергетичного буму, що різко обірвався всередині 2014 року, коли ціни на нафту-сирець в Америці впали від \$100 до \$43 (сьогодні вони піднялися приблизно до \$57). Жертв того краху помітити важче. «Дивись, он там!» – каже нафтовик, показуючи на офіси Goodrich Petroleum – середніх масштабів розвідувальної компанії, яка спеціалізувалася на сланцевій нафті. Акції фірми катастрофічно впали, борги шестеро перевищують її ринкову вартість, а всі бурові вишки стоять (за словами представників Goodrich, вона має достатньо ліквідності й може продати активи, щоб залучити кошти).

На початку 2015-го здавалося, що компаній на кшталт Goodrich буде значно більше. Коли ОПЕК – картель експортерів нафти на чолі із Саудівською Аравією – вирішила не скорочувати видобутку чорного золота, вона розраховувала на те, що падіння світових цін на нафту безповоротно вдасть по фінансовому становищу американських сланцевих компаній. Ті створили революцію в енергетиці, залучивши фінансування через випуск облігацій зі «сміттєвим» рейтингом і вдавнись до технології фрекінгу (розрив пласта породи з газом чи нафтою за допомогою зарядів із води, піску та певних хімічних речовин). У результаті частка США у світовому виробництві нафти зросла від 8% десятиліття тому до 13% сьогодні. Але через півроку після падіння цін на неї із сотень компаній, що видобували сланцеві енергоносії, збанкрутувало тільки п'ять.

Видобуток сланцевої нафти у США навіть дещо зріс – до 9,6 млн барелів за день станом на червень, сланцевого газу – іншого фактора американської фрекінго-

вої революції – теж тримається. Нафтовики у Х'юстоні триумфально декларують перемогу: саудитам не вдалося витурити Техас із бізнесу.

Представники промисловості стверджують: останні шість місяців показали, наскільки вона витривала. До приходу сланцю нафтова промисловість стояла на мегапроєктах. Скажімо, Кашаган у Каспійському морі – проєкт, що складається з одного автократа, 10 штучних островів, 20 років буріння і \$50 млрд інвестицій, – наразі не приніс західним компаніям, які поставили на нього, ані краплі нафти. У випадку зі сланцем, розбурювання стандартної свердловини обійдеться в \$10 млн, а нафту можна отримати вже за кілька місяців. Тобто сланцева індустрія вміє швидко адап-

туватися. За словами Боба Бреккетта з аналітичної компанії Sanford C. Bernstein, від грудня сланцеві компанії скоротили витрати на видобуток нафти й газу на 20–25%. Такого результату досягнуто за рахунок серйозного урізання витрат на обслуговуючі компанії, що постачають видобувачам бурові установки, помпи та спеціалістів. Відтак великі обслуговуючі компанії, як-от Halliburton, фіксують збитки, а малі взагалі ледве дихають.

Крім того, видобувачі сланцевих енергоносіїв ретельно вибирають свердловини, які розбурюватимуть, зосереджуючись на оптимальних перспективах та інженерних рішеннях. Тому вишок в активній розробці у США поменшало від початку року наполовину.

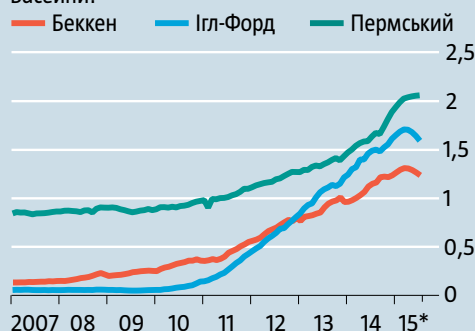
Ознаки доби затягнутих пасків добре видно в Міддленді – тєхаському містечку в Пермському нафтогазоносному басейні, одній із шести великих зон покладів сланців (див. «Місцями гірше»). Від 1920-х Міддленд пережив багато бумів і періодів затишся. Впродовж останнього промислового сплеску (2012–2014) його дорогами літали Ferrari, сьогодні їздять прості пікапи. З міста виїхало близько 20–30 тис. робітників, що оселилися там на час роботи. На околицях Міддленда за 20 центів із долара ціни закупки розпороджені обладнання, що простоє без роботи. Біля вагончиків із бурито повна тиша, а в парках для будиноків-трейлерів безліч вакантних місць. Але, поглянувши на Міддленд із висоти пташиного польоту, ви помітили б, що містечко оточене нафтовими свердловинами повсюди, де лише сягає око; більшість із них не припиняють качати чорне золото.

Блискача реакція сланцевої індустрії на зниження цін на нафту (режим суворой економії плюс збільшення видобутку) приємно дивує Волл-стрит: вона продовжує вкачувати у компанії галузі

Місцями гірше

Видобуток сланцевої нафти у США, млн барелів за день

Басейни:

Басейни зі сланцевими нафтою і газом

За даними Агенції з інформації по енергетичній галузі, The Economist *Оцінки за квітень – червень/Прогноз на липень

вдосталь найважливішою для них сировини – капіталу. Від початку цього року нафтовидобувники залучили \$15 млрд через акції та \$20 млрд через бонди не останньою чергою завдяки роздуту ринку, майже нульовій обліковій ставці федеральних фондів і частково відновленню цін на нафту. Навіть нещасна х'юстонська Goodrich спромоглася емітувати в лютотому вторинні боргові зобов'язання на \$100 млн, забезпечені її активами, під 8%. Більшості компаній галузі новий позиковий капітал обійшовся значно дешевше. Покупці цих цінних паперів – мейнстрімні інвестори, які полюбляють за високими відсотками, а ще фонди, що інвестують у проблемний борг, створені на початку 2015 року, аби повибирати кращі останки сланцевої індустрії. Утім, останків знайшлося менше, ніж сподівалися, тож натомість вони розкручують ціни тих, що є.

Українська прибуткова за високих цін на нафту і стійка до їх зниження сланцева промисловість здається незламною. Але наскільки стійке її фінансове становище? The Economist проаналізував звітність 62 найбільших розробно-видобувних компаній в Америці, які сукупно видобувають переважно сланцеву нафту й газ. Результати (див. «Аварійний витік») свідчать про те, що багато з них у сенсі грошового забезпечення вразливіші, ніж самовпевнено розповідає їхнє керівництво. Занепокоєння викликають три моменти: надто оптимістичне трактування результатів I кварталу 2015 року, високий левеліс (тобто співвідношення позикового капіталу до власного) та рентабельність капіталу по індустрії.

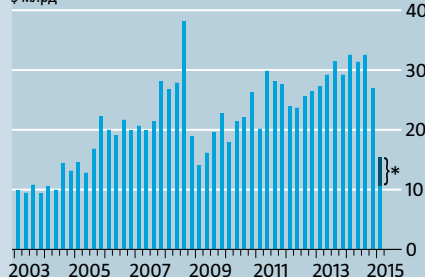
Погляньмо на перший фактор – прикрашання фінансових результатів. Сукупний грошовий потік від поточної діяльності до березня, зафіксований у галузевій звітності за квартал, становив \$15 млрд – це гроші, які бізнес заробляє до капітальних витрат і фінансової діяльності. Але це відображає, зокрема, вигравш від хеджевих деривативів (біржових угод, передбачених для страхування на випадок зміни ціни на відповідний товар), придбаних у 2014 році, коли нафта коштувала значно дорожче; термін дії цих інструментів здебільшого закінчиться приблизно впродовж на-

Аварійний витік

62 найбільші розробно-видобувні компанії США

Прибутки впали...

Грошовий потік до відрахування капітальних інвестицій, \$ млрд

За даними Bloomberg, The Economist

...а інвестиції не пристосувалися

\$ млрд

*Надходження від продажу деривативів
**Без урахування надходжень від продажу деривативів

ступного року. А якщо деривативи не враховувати, грошовий потік виявляється на 31% меншим. Отже, майже в половині компаній, на які припадає 1% світового нафтовидобутку, понад половина руху грошей – це тимчасовий дохід від деривативів.

Усі компанії різко скоротили інвестиційні бюджети на 2015 рік – сукупно, як заплановано, на третину. Галузь, що традиційно інвестує в розвиток значно більше, ніж заробляє, покриваючи нестачу залученим борговим капіталом, тепер збирається довести свою здатність жити з тих грошей, які має, без позичання. Але навіть за обіцяних скорочень у I кварталі вона багато витратила: орієнтовно до \$35 млрд, тобто майже стільки само, як торік. Якби галузь показала справді збалансовану звітність (без урахування ефекту хеджування зміни цін), її інвестиції в основний капітал мали б виявитися на 70% меншими. Вони дають плоди у вигляді обсягів видобутку через три-дев'ять місяців. Нинішні здорові показники обсягів викачування не гарантовано залишатимуться такими самими оптимістичними в майбутньому.

Інший неприємний фактор – великі борги. У лістингових розробно-видобувних компаній вони становлять \$235 млрд і зростають протягом I кварталу, відображаючи значні витрати. Якщо вважати, що компанія стає проблемною за восьмикратного перевищення її чистим боргом річного грошового потоку від операційної діяльності (припущення ґрунтується на перерахованих у річному вимірі показниках I кварталів без урахування ефекту хеджування), то 29 із 62 фірм пе-

ребувають у небезпечному становищі, оскільки їхній сукупний борг становить \$84 млрд. На лістингові сланцеві компанії із проблемними фінансовими показниками припадає видобуток 1,1 млн барелів нафти за день, або 1,2% світового обсягу.

І насамкінець рентабельність \$570 млрд капіталу, інвестованого галуззю в свій розвиток. Відомий інвестиційний менеджер Девід Ейнгорн називає сланцевих нафтовиків бездонною ямою. У більшості інших галузей рентабельність укладеного капіталу можна оцінити, якщо порівняти капітал фірми з усталеним грошовим потоком, після вирахування капітальних інвестицій, необхідних для обслуговування її активів. Так власну вартість вимірюють Exxon і Shell. Але зі слан-

ЛІСТИНГОВІ СЛАНЦЕВІ КОМПАНІЇ ІЗ ПРОБЛЕМНИМИ ФІНАНСОВИМИ ПОКАЗНИКАМИ ДАЮТЬ 1,2% СВІТОВОГО ВИДОБУТКУ НАФТИ

цевими компаніями цей підхід не працює: замість того щоб бережно розпоряджатися довговічними активами, як традиційні видобувники, вони постійно інвестують у створення та виснаження круговерті примарних активів.

Попри те, цілком очевидно, що з нинішніми цінами на нафту лістингові сланцеві компанії не здатні підтримувати адекватну рентабельність капіталу, інвестованого раніше. Якщо брати I квартал (без урахування ефекту хеджування), сукупна дохідність із їх-

нього капіталу в річному вимірі становила 8% – це до відрахування будь-яких податків чи капітальних інвестицій. Якщо ж приблизно обчислити й відняти капітальні вкладення, необхідні для підтримання видобутку більш-менш без змін у короткостроковій перспективі, рентабельність раніше інвестованого капіталу падає до нуля. За нашими оцінками, дохідність із капіталу не є адекватною приблизно у 55 із 62 компаній, а це 4% світового нафтовидобутку.

Незважаючи на такі песимістичні оцінки, інвестори оцінюють власне нафтогазові компанії вище, ніж їхній залучений капітал. Може, вони сподіваються, що вартість видобутку сланцевих енергоносіїв упаде нижче за ціну нафти. А може, й на те, що нафтовики ефективніше знаходять нові прибуткові інвестиції, ніж у час буму. Більшість сланцевих фірм стверджує, що економією та вибірковою може забезпечити річну рентабельність залученого капіталу на рівні 25% і вище в нових свердловинах за умови, що нафта коштуватиме \$60 за барель. На користь таких оптимістичних настроїв свідчить жвавий вторинний ринок для нових свердловин, запущених у активну розробку: в їхні папери інвестують пенсійні та неоподатковувані інвестиційні фонди.

Представники однієї розвідувально-видобувної компанії, що працює в басейні Ігл-Форд у Техасі, стверджують: вона може продавати нові свердловини за ціну, яка в 1,4 раза перевищує їхню вартість. Скептики нарікають, що все це вже чули.

Окрім іншого, нафтова промисловість робить ставку на підвищення цін. Ті, хто вірить у висхідний тренд, озвучують чимало доводів на користь своїх припущень: від міцнішого економічного відновлення у США до нестабільності на нафтононому Близькому Сході. Але ф'ючерсний ринок прогнозує помірне відновлення цін: по ньому видно, що після падіння від мінімальних березневих \$43 до теперішніх \$57 марка West Texas Intermediate дотягнеться на 2019 рік до \$66.

Тим часом, поки у США активно обговорюється економіка сланцю, деінде, особливо у дуже дорогих проектах – від арктичних морських шельфів до нафтонос-

Борги ростуть і ростуть

62 найбільші розвідувально-видобувні компанії США

За даними Bloomberg, The Economist

них пісків Канади – видобувні потужності зменшуються. З обсягу скорочення світових інвестицій у лістингові енергетичні компанії до 2016 року тільки близько половини припадає на сланцеві компанії, як прогнозує Освальд Клінт, працівник Bernstein.

У Техасі та Північній Дакоті нафтовики потайки сподіваються, що світовий видобуток сирцю впаде, а сланцю – ні. В останній і досі інвестують найбільше нафтові компанії, у яких величезні запаси готівки або ліквідності. У травні ConocoPhillips, яка ствер-

ток років падіння цін на нафту 2015 року здаватиметься так само скороминущим, як і попереднє під час фінансової кризи у 2009-му.

Але для американських сланцевих баронів є ще й інший, менш оптимістичний сценарій. Ціни на нафту можуть залишитися низькими. До кінця цього року закінчиться ефект від хеджування; видобуток сланцевої нафти серйозно впаде внаслідок скорочень капітальних інвестицій (у басейні Беккен у Північній Дакоті він уже зменшується). Зростання сповільнюватиметься, а грошовий потік буксуватиме: відтак стане складніше розміщувати акції. За останні тижні темп залучення капіталу на фондовому ринку справді впав. На ринку «сміттєвих» облігацій почнеться паніка, і сланцеві компанії стануть перейматися поверненням \$66 млрд боргів та відсотків за ними, термін погашення яких настає у 2016–2018 роках. Коли почнеться падіння показників нафтових резервів сланцевих компаній (як відображення нижчих цін), банки перестануть видавати кредити, адже ті переважно прив'язані до оцінок запасів.

У такому випадку на сланцеві компанії з боргами чекає криза. Оскільки це Америка, то розробки на їхніх полях триватимуть, а баланси реструктуризуватимуться. Їхні активи продадуть. Найімовірніше, більшим компаніям галузі або світовим гігантам. Але навіть тоді, швидше за все, варто чекати зменшення світового нафтовидобутку на 1–2%, що припадатиме на ці компанії, а в міру того, як вичерпуються їхні запаси, компенсувати це падіння може виявитися нічим. Тоді банки й інвестори отримають проблемних боржників.

Сланцева енергетика залишиться з нами надовго. Між лісами каліфорнійського Редвуду й водами Гольфстріму для цього вистачить сланцевих порід і кмгільвих людей. Галузь довела, що має сильний підприємницький дух і хороші навички як у геології, так і у фінансах. Нові інвестиції у сланцеві розробки, слід гадати, даватимуть кращий дохід, ніж попередні. Але не всі сланцеві фірми виживуть. Якщо незабаром ціни на нафту не піднімуться, життєва енергія цих компаній тантиме швидше, ніж запаси нафти у свердловинах. ■

ПОКИ У США АКТИВНО ОБГОВОРЮЄТЬСЯ ЕКОНОМІКА СЛАНЦЮ, ДЕІНДЕ ВИДОБУВНІ ПОТУЖНОСТІ ЗМЕНШУЮТЬСЯ

джує, що володіє одними з найменш витратних сланцевих розробок у США, оголосила про намір інвестувати в них \$3 млрд за рік і прогнозує збільшення видобутку сланцевої нафти до 2017 року. Менші американські розвідувально-видобувні компанії теж діють розумно в цьому напрямку: завдяки ефекту від хеджування ризиків цінних коливань і вміно залучати капітал на Волл-стріт вимощують собі нині доріжку в непростих умовах. Коли наприкінці цього року ціни на нафту підуть догори, вони почнуть інвестувати ще більше в розвиток, але вже матимуть не настільки витратне виробництво. Через деся-

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Тіні минулого

Автор:
Ярослав Пешек,
Чехія

Ратифікація Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом – один із пріоритетів Чеської Республіки. Проте комуністам уже одного разу вдалося заблокувати обговорення цього документа в Парламенті Чехії, а 33 депутати від Комуністичної партії Чехії та Моравії (КПЧМ) і зараз виступають категорично проти приєднання Києва до ЄС. У такий спосіб вони висловлюють підтримку лінії Володимира Путіна. КПЧМ було створено в 1990 році, вона належить до лівих політсил, ідеологія яких ґрунтується на марксизмі і які проголошують своєю метою побудову соціалізму. Причиною всіх бід чеські комуністи вважають капіталізм. Якщо почитати їхню партійну газету, то часом здається, ніби опиняєшся в юрському періоді. Статті, мов колись наша планета бронтозаврами й тиранозаврами, аж кишать сталінницькою термінологією, демагогією та фальсифікаціями історичних подій згідно із «класовим принципом».

Підтверджують це й слова голови КПЧМ, юриста Войтеха Філіпа, який очолює партію від 2005 року: «Мені доведеться повернути пам'ять про спалені чеські села на Волині, не забуваючи про роль бандерівців у цих звірствах». Комуністи приготувалися в чеському парламенті аргументувати свою позицію проти Угоди про асоціацію України з ЄС, використовуючи брехні радянської пропаганди. На жаль, більшості населення країни бракує об'єктивних і правдивих знань про «Волинську трагедію 1942–1943 років», громадянам бракує доступу до результатів спільної роботи українських та польських науковців останніх років. Продумана комуністична атака, спрямована проти інтеграції України з ЄС, може виявитися успішною саме тому, що ні громадськість, ні політична еліта Чехії не володіють достатніми об'єктивними знаннями, щоб перешкодити прислугникам Кремля підривати європейське співробітництво.

Чеські комуністи критикують нібито переслідування своїх товаришів із Комуністичної партії України й у проекті супровідної ухвали вказують на прояви екстремального націоналізму, ксенофо-

бію та симпатію до фашизму серед українців. Цей проект не був підтриманий Комітетом з міжнародних відносин чеського парламенту, а до того ж активізував політиків із інших політсил. Прем'єр-міністр країни Володимир Сobotка (Чеська соціал-демократична партія) безкомпромісно заявив: «Уряд наполягає на доведенні до кінця процесу ратифікації Угоди про асоціацію. Україні потрібно дати європейську перспективу. Комуністи копіюють позиції Росії, що суперечить нашим національним і загальноєвропейським пріоритетам».

Депутат Іван Габал із Чеської народної партії нагадав, що ЧР – одна з останніх країн ЄС, які ще не ратифікували цього договору й що він допоможе Україні розвиватися. Складнощі навколо Угоди про асоціацію України з ЄС, які в чеському парламенті не полінувалися створити комуністи, виникли через тривалу відсутність інформації про українську історію та соціально-економічну ситуацію. Головним джерелом інформації про Україну в Чехії десятки років була тільки радянська, а згодом російська пропаганда. І дотепер не вдалося

подолати цю «тінь минулого», навіть у наш час іще багато людей зазнають впливів ідеологічної машини путінської Росії.

Не можна допустити, щоб відомості про одну з найбільших за площею і населенням держав Європи залишалися в Чехії на теперішньому абсолютному

неприйнятному рівні. Вирішити цю проблему реально лише в тісній співпраці українських та чеських ЗМІ, університетів, громадських організацій і політичних партій.

Європейському Союзу потрібен погляд ізсередини України на її історію та сучасність, а їй, своєю чергою, об'єктивна інформація про життя в країнах ЄС. І те, і те має бути подано без пропаганди й прикрас. Можливо, нам допомогла б комплексна програма інформування, яка називалася б, скажімо, «Геть тіні минулого» й охоплювала б сферу медіа, зокрема електронних, освітні акції університетів та суспільно-політичних організацій.

Необхідно «підсвітити» всі сторони суспільного й політичного життя. Лише так ми позбудемося цих тіней і нівелюємо їхню загрозу. ■

**СКЛАДНОЩІ НАВКОЛО УГОДИ
ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС
ВИНИКЛИ В ПАРЛАМЕНТІ ЧЕХІЇ
ЧЕРЕЗ ТРИВАЛУ ВІДСУТНІСТЬ
ІНФОРМАЦІЇ ПРО УКРАЇНСЬКУ
ІСТОРІЮ ТА СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНУ СИТУАЦІЮ**

Передозування. Alfa Jazz Fest 2015

**Автор:
Вячеслав
Кришто-
фович-
молодший**

Мабуть, настав той момент, коли після цьогогорічного п'ятого фестивалю Alfa Jazz організатори не можуть не замислитись, а чи вдасться найближчими роками перестрибнути планку, яку вони встановили у 2015-му. Йдеться не про збільшення кількості днів до п'яти, а про концентрацію найкращої у світі музики (не якогось там шуму!) в один час і в одному місці/місті. Скажіть комусь із Європи, що у Львові на сцену вийшли Гербі Генкок та Вейн Шортер, а «розігрівали» перед ними Майк Стерн та Білл Еванс, і просто подивіться на реакцію...

Утім, навіщо споглядати чийось реакцію, коли в тебе самого після фесту відбувається повне світоглядне перезавантаження. Ймовірно, після цьогогорічного Alfa Jazz багато хто вже ніколи не буде таким, як до нього. Без жартів.

Дуже хочеться зосередитися виключно на музиці, адже AJF тягне за собою купу провокативних конотацій. Але... поза поетичними висловами про джаз та культуру взагалі й питанням, що таке власне джаз. Почнемо з того, що від 1940-х за формою та змістом він перестав бути розважальним мистецтвом. Є одна теза, автора якої вже важко визначити: «Коли ворог мріє бачити тебе на колінах, у лайні та злиднях, а ти демонструєш фестиваль високого мистецтва світового класу в найбільш європейському місті України, йому лишається кусати лікті, битися головою об стінку, ну і далі вигадуйте самі». Найвиразнішою знуцальністю стосовно ворога картина набуває, коли розумієш, що все це свято життя (під час війни) відбувається на нібито російські дуже великі гроші. Позаторік концерти цього фесту знімав французький музичний канал Mezzo. У 2014-му найбільший нині джазовий журнал у світі Jazz Times додав AJF до списку най-

впливовіших європейських фестивалів.

А в той час, коли головний інвестор сам у сумнівному фінансовому становищі, організатори дійства примудрилися зібрати настільки фантастичний склад виконавців, що зашкалюють не лише емоції слухачів, а й бюджет і... статус.

ПРО ФІЛОСОФІЮ

Коли музиканти різного калібру, критики та просто прихильники починають говорити про джаз як про прояв індивідуальності й свободи, для більшості людей це давно звучить як білий шум. Адже тими поняттями маніпулює перший-ліпший: від маразматика-політика до рокера, котрий знає не більше ніж чотири акорди на гітарі, і в цьому його свобода. У джазі, навіть «вільному», всіляких умовностей, правил та принципів чи не більше, ніж у класичній музиці. Фішка в тому, що ти точно знаєш, які саме правила порушуєш. І розмови про свободу й самоідентифікацію вже не пустий звук, коли нарешті дізнаєшся більше про той джаз чи, як на фестивалях, чуєш його наживо.

І навіть якщо категорії свободи та індивідуальності надто відносні, тут завжди є купа об'єктивних оціночних чинників. Один із багатьох – це коли доследи, досвідчені дядьки просто плачуть велетенськими сльозами.

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ

Відвідати все на фесті, звісно, неможливо просто фізично (там водночас на різних сценах щось відбувається), але цього й не треба прагнути. Адже між забиванням голови гучними звуками і слуханням музики є доволі чітка межа. Щодо джем-сеснів – це окрема тема. Слова «Львів» та «сюр» – близькі синоніми. І проблема не лише в тому, що заявлені як «безплатні» джеми раптом стали «за квитками», які слід бронювати наперед, і на них заздалегідь при-

ходили люди, котрі, вочевидь, не відвідували головних концертів, тому й устигли. Що вони там намагалися «впіяти» – інше питання. Менше з тим, любителі джазу, котрі повернулися з головного концерту майже опівночі, навіть якщо потрапили на джем, то мали зіткнутися з надмірною кількістю людей. Страшенно людно було й на майстер-класах музикантів. І якщо чесно, то це та кількість, що переважає якість... Гостей можна зрозуміти, адже всілякі саундчеки, репетиції та майстер-класи для небайдужого музичного розуму значно цікавіші за офіційні концерти. Щодо джемів, то як пощастить.

Під час відомих подій у країні цього року заходи безпеки стали трохи... сюрреалістичними. На вході в публіки, що мала квитки, конфісковували навіть мінеральну воду, зайве уже й згадувати про фотоапарати. Спасибі, що телефони не забирали. У них-бо теж є камера. І це не

«Генкок, виконуючи що фанк, що олдскул, що авангард, усе одно залишається джазовим, без краплі попснї»

Денис Дудко
(басист
«Океану
Ельзи»)

стільки питання безпеки, адже фінансове питання не останнє: на фесті все можна купити за безготівку, скориставшись карткою банку-мецената. Саме мецената, тому що він, як і в попередні роки, залишився в такому «мінусі», що дай Боже його критикам усім разом узятим за рік заробити ту суму.

Цікава деталь: на квитках написано, що окрім свійських тварин, фотокамер, іще купи чогось та власного алкоголю не можна проносити свою травичку. Я цікавився: а в кого ж усередині можна придбати «дур», якщо вона фігурує в переліку? Але це вже риторичне запитання. І воно стосується виключно головної сцени, де шмонали й слухачів із квитками, й тих, хто на великому екрані бажав безплатно под(а)ивитися на травичці, даруйте, на газоні.

Знову-таки з огляду на ситуацію в країні ця пересторога має вагомий сенс, але ж залиште мі-

неральну воду! Не плутайте безпеку з бізнесом. Акредитованих журналістів особливо не доглядали: просили показати сумку (щоб в ній, не дивились, а просто запитували, чи є «якісь заборонені речі», – на жаль, свої кулет, сокиру й пакунок трави я забув удома). Дякуємо, що акредитованих фотографів пропускали з фотокамерою.

Але вся ця організаційна малярня «тускло меркнет в тумане» порівняно з музикою.

ПРО МУЗИКУ-1

Першого дня легенда афрокубинського джазу Пакіто Д'Рівера, позіхаючи, вийшов із готелю суто прогулятися і сказав: «О, хтось увімкнув компакт-диск якогось класного американського біг-бенду». Йому ввічливо показали на сцену неподалік, де валив бенд Денніса Аду. Коли Д'Рівері пояснили, що це живі люди з Києва, він побіг обійматися з ними й кричав, що

мріє пограти із саксофоністом Артемом Менделенком. Трубоча та бендлідера Денніса Аду теж цілував і хапав у обійми.

Не знаю, що собі думали Гербі Генкок та Вейн Шортер, блукаючи містом. Коли вам утямки, що ці двоє просто ходили Львовом, ви здогадаєтеся...

За ці дні я почув щонайменше три українські колективи, диски котрих хочу слухати вдома. DOGMA Trio – прекрасний техно-акустик-ейсид, де бас і барабани дають нагоду повимахуватися піаністові Родіону Іванову. Дуже концептуально й достобіса цікаво. Лідер – басист Єгор Гавриленко. А оскільки барабанщик Олександр Поляков збирається «їхати за контрактом» деінде, ми від цього тріо ще певний час нічого не почуємо.

Acoustic Quartet feat. Аня Чайковська. З «акустиками» все зрозуміло: лідер і піаніст Юхим «Фіма» Чупахін навчається у Нью-Йорку й літає між Яблуком, Києвом та рідним Харковом; за ним насилу встигають його колеги по квартету. А от Чайковська родом із Донецька, живе у Пітері, часто тусується в Харкові, але українські пісні заспівала разом із AQ напрочуд «неформально», іноді до шмарклів пронизливо. Це не кон'юнктура «на часі», а справжнє. Втім, одного разу Аня вочевидь закосила під Мар'яну Садовську. Ніхто не казав, що такий закон – це погано.

**ЙМОВІРНО, ПІСЛЯ
ЦЬОГОРІЧНОГО ALFA JAZZ
БАГАТО ХТО ВЖЕ НІКОЛИ
НЕ БУДЕ ТАКИМ,
ЯК ДО НЬОГО. БЕЗ ЖАРТІВ**

Sliding Holders із Києва укотре примусили замислитися, чому в Україні так погано із традиційним блюзом. Тобто не просто погано, а аж настільки, що я особисто таке грав у 17 років, думаючи, ніби є старим чорним збирачем нафталіну, даруйте, котону, котрого щойно випустили із в'язниці. На жаль, ненормативна лексика тут не дозволена: «I ain't gonna listen to this crap anymore, babe». Утім, лідер тріо Макс Тавричеський вважається гуру блюзу в Києві. Яка столиця, такий і блюз.

Квінтет Олексія Саранчіна. Напередодні фесту він пожартував: «Не приходить на концерт, нічого «концептуального» – два баритон-саксофони». По суті, відбрунькування від біг-бенду Аду, але... Це був прекрасний джаз старої школи 1950-х. Хтось зі ЗМІ навіть написав: «Шкода, що не було композицій Саранчіна». Ми посміялися, адже, окрім однієї теми Артема Менделенка та Еллінгтона/Стрейгорна, все було написане власне ним. Журналістська тупня виявилася копілментом авторів.

Саме під час їхнього концерту підійшла компанія із транспарантами та прапорами на тему «бойкот», «нафіг російський бізнес» тощо – понад сотня людей. Вони доволі недовго й мирно маніфестували з мегафоном, а потім покрокували далі, мабуть, завдяки ввічливій охороні та кільком місцевим «авторитетам». Утім, публіка замість слухати мегафон радісно плескала після соло фортепіано та контрабаса. Ой, сила мистецтва!

Кларнетист Арун Гош, британець індійського походження, з колективом, де немає жодного представника корінних етносів Сполученого Королівства (сирійська трубачка Язз Агмед напередодні заграла власний концерт), був усебічно переконаливий, ба навіть більше. Свої мікротональні п'єси присвятив, зокрема, творам Софокла та Шекспіра, а одну – Вейнові Шортеру. «Коли ми приїхали й побачили лайн-ап фесту, то обмілгли. Ви не уявляєте, наскільки вам пощастило. А ще менше уявляєте, яка для мене честь і радість просто бути в одному списку з такими музикантами, як Шортер», – сказав Гош.

І це добрий діагноз людині зі здорового середовища. Адже в українців є комплекс: чому наших не ставлять із зірками на головну сцену?! Ну тому що «як тільки, так і зразу». Спершу навчіться радіти «бути в одному списку із Шортером». Не ви маєте бути у мистецтві, а воно у вас.

ПРО ГОЛОВНЕ-2

Цей фест можна було б назвати «збіговиськом дітей Майлза Девіса». Утім, не це головне. Головне – музю.

Квартет Майка Стерна та Білла Еванса (обидва грали в

Майлза; у нього виступали і покійний піаніст на ймення Білл Еванс, і саксофоніст). Це був завзятий рок-н-рол, як за джазовими мірками. Еванс має хорошу хватку збирати навколо себе геть різних музикантів, тому не так помітно, що сам він не змінюється. 2011 року його проект «Soulgrass» «знищив» своїм американським роком із саксофоном і в Києві, і у Львові. Але цей проект, показавши, як віртуозно Майк Стерн дає раду гітарі, залишив багато запитань на кшталт «Ну а що далі?». Тобто ми не знали, що Стерн уміє грати?.. Усю безідейність концерту засвідчило виконання на біс блюзу «Red House» Джімі Гендрікса – надто зайве, коли зважити на те, що потім виходив Генкок.

Пакіто Д'Рівера, чим би дитя не тішилося, захотів виконати класику в джазових інтерпретаціях – о'кей. Коли вмєш грати ТАК, навіть демонструвати цю маячню??? Більшості сподобалося. Справді, прекрасні бенд і його лідер, але концепції нуль. Шопен, Бах, П'яццолла – і все однаково... нецікаво, хоча й страшенно майстерно.

Гіромі (попросила, щоб її не називали Гіромі Уєгара, бо виїшла заміж і змінила прізвище).

ПОДЕЙКУЮТЬ, ЩО ПІСЛЯ ВИСТУПУ ШОРТЕРА НАВІТЬ НАЙЗАВЗЯТІШІ УКРАЇНСЬКІ МУЗИКАНТИ НЕ СХОТИЛИ ДЖЕМУВАТИ ПО КЛУБАХ. БО... УСЬО

Уявіть собі локомотив, що пнеться на повній швидкості. Ні, ліпше двигун класу V12 Ferrari, уміщений у мацьопоньку машинку, коли кожен натиск на педаль газу – маленький ризик для життя. Її очі та котячі лапки на клавішах не лишаться запитань, наскільки вона щира. І це не джаз – це прогрок, виконаний настільки ефектно, що гурт King Crimson давно мав би піти на пенсію. У Саймона Філіппса стільки барабанів, ніби перед нами попсовий рок-бенд, а неперевершений джазовий басист Ентоні Джексон іноді грає на бас-гітарі медіатором (що просто неприпустимо у джазі)!!!

ПРО СВОБОДУ, ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ І ПОВНЕ ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ

Зустрівшись на львівському фесті, Генкок і Шортер подумали, що не завадило б зіграти вдвох. Влаштували репетицію годин на шість-сім, причому явно не репетирували теми, які вже 40 років виконують студенти. У них був «божий промисел».

Усі думали, що Шортер на концерті Генкока як спеціальний гість заграє пару п'єс... Ага... Понад дві години суцільного фрі-джазового потоку свідомості з ремінісценціями відомих тем (та класичні «Watermelon Man», «Chameleon», «Cantaloupe Island», у них вони теж «вмонтували» щось «зі стелі»). Я раніше думав, що телепатія – це наукова фантастика...

Денис Дудко (басист «Океану Ельзи») стояв поруч і говорив на вухо надто правильні речі: «Дивися: Генкок, виконуючи що фанк, що олдскул, що авангард, усе одно залишається джазовим, без краплі попсіні». Понад те, він не попсовий, навіть коли грає на «гребінці» (синтезаторі, який вішають на шию). Утім, коли Генкок виступив із «Cantaloupe Island», це зірвало з місць і тих, хто не знав цієї теми (а таких було багато, хоч як це дивно).

БЕЗСМЕРТНІ

Язик не повертається назвати Шортера й Генкока «зірками джазу». Вони справді безсмертні, бо жодного цента й жодного сантиметра слави не здобули за чужий рахунок. Полічити «Греммі» кожного з них – марудна справа. Але «River: The Joni Letters» 2007 року, котрий складався з пісень знакової канадської хіпі Джоні Мітчелл, отримав цю нагороду в номінації «Альбом року», що змусило подумати, ніби ти в паралельній реальності, адже за всю історію «Греммі» лише три альбоми в загальній категорії здобували саме таку відзнаку, а це єдиний, де трапляються моменти фрі-джазу.

Менше з тим, вони почали з чогось такого, що довго думаєш, до якої ж теми дійде. Але хвилини на 10-й стає очевидно: це абсолютно по барабану. Власне, шлях, розмова між двома давніми друзями і є самоціллю. Понад те, кожен із них своєю стежиною прий-

шов до буддизму. Хтось назве це «междусобойчиком», а хтось просто сяде на дупу через таку ширю бесіду, від якої не відволікають навіть важкі барабани з басом.

Вони переважно навіть не грали тем як таких, лише натяки.

Чи цікаво це тим, хто не знає джазу останніх 50 років? Мабуть, не дуже. Що відчували інші, втаємничені в історію музики впродовж півстоліття, – це вже геть інше питання. Тобто «ще інше», адже балачка двох старих друзів – це настільки інтимно, що декому не розібрати: іноді звучить Майлз Девіс, іноді Weather Report, іноді – просто щось, чого не знаєш. І, може, не дізнаєшся.

За лаштунками стояв саксофоніст Білл Еванс і казав: «Ну це повний капець, як же вам пощастило! Вони разом не виступали років 20». Так, багато хто знав, що Шортер вийде спеціальним гостем до Генкока (на дві-три пісні), але жоден слухач не думав, що вони дадуть повноцінний концерт більш ніж на дві години й умістять у нього стільки контекстів.

Тандем зіграв без важких баса та барабанів одну тему: всім було цікаво, що це. А воно було «зі стелі». Спонтанна імпровізація.

Звісно, «підгодували» публіку відомими й знаковими хітами. Втім, кожен із них «приправили» чимось ізсереди, як рулетик із куркою та беконом. Явних тем було аж три: «Watermelon Man», «Chameleon» (на біс), а від самого рояльного рифу «Cantaloupe Island» зала буквально збожеволіла. Це ті п'єси, що сформували фанк, ейсид-джаз, хіп-хоп та світогляд кількох поколінь.

Ми вже думали, що час покидати Львів, їхати, але...

ШОРТЕР БЕЗ ГЕНКОКА

Але ми залишилися, щоб нас добили остаточно: Шортер із програмою свого на сьогодні останнього «живого» альбому «Without a Net» (2013). Свідки кажуть, що музиканти завжди грають ці теми по-іншому – так, що їх не впізнати. Та й упізнавати, по суті, нічого. Це концентрація настроїв і станів. Навіть басист Джон Патітччі та барабанщик Браян Блейд не виконують функції ритм-сек-

Багато хто знав, що Шортер вийде спеціальним гостем до Генкока (на дві-три пісні), але жоден слухач не думав, що вони дадуть повноцінний концерт більш ніж на дві години й умістять у нього стільки контекстів

ції – просто плавають на хвилі. Піаніст Данило Перес часом удає із себе то Генкока, то Маккоя Тайнера, то самого себе (у нього теж чимало за плечима).

Це був останній цвях у труну музичної обмеженості. Або широкі вікно для тих, хто досі не розумів, що таке фрі-джаз. Це був саме він – не в розумінні «нагнати чимбільше тарганів», а в сенсі свободи як такої. Шортер уже давно перейшов ту межу, за якою зайве щось кому доводити.

Ближче до кінця він виконав тему з фільму «Військові ігри» (композитор Артур Рубінштейн) про хлопчика, котрий думав, що бавиться в комп'ютерну гру, зламавши інтернет-мережу Пентагона. Знайоме, еге ж?

Подейкують, що після виступу Шортера навіть найзавзятіші українські музиканти не схотіли джемувати по клубах. Бо... усьо.

І саме там справді плакали дорослі чоловіки (і я серед них).

ДЖОРДЖ БЕНСОН

Я знав, чого чекати (бо чув у Києві): точно спланованого поп-концерту передбачуваної (найвищої) якості. Але не міг піти, бо щоразу він брав до рук інструмент і починалася феєрія... Гітарист із мікрофоном чи попсовик, котрий грає як ніхто? Запитання риторичне (1969 року він записався у п'єсі Майлза Девіса «Paraphernalia», але це його не врятувало від спокус попси). Втім, як і Генкок (Шортеру вже пофіг), кожен свій долар він заробив чесно. Але йому ніколи не заплатили достойної суми за те, як він змушує звучати струни.

Понад те, «Give Me the Night» та «Off Broadway» (1970–1980-ті). На відміну від решти концертів із Бенсона не пішла жодна скотина. Усі танцювали й ловили грув.

Резюме: я добре знаю, що робить із гітарою Майк Стерн, але це захоплює. Однак мені невтямки, що з нею чинить Бенсон. Добре розумію, що робить із роялем Гіромі, проте не збагну, яким чином викладаються ноти на клавіатуру Гербі Генкока (хоча їх «зняли» всі піаністи світу, в них вони так не лягають).

У мене є одна відповідь: джаз – це філософія і магія. ■

Пізно, дурні, пізно...

Автор:
Лесь Терен

Нарешті! Розпал літа. Крим став таким, яким його знає весь світ: літній рай зі щедрим сонцем та привітним морем. Можна, звісно, жовчно сичати, мовляв, до окупації і небо було синішим, і вода мокрішою. Але це буде неправда. Якщо відійти подалі від людей, в улюблені ще за часів студентських походів затишні місця, тебе там зустріне той самий твій Крим, яким ти його знаєш із дитинства і який, на відміну від людей, тебе ніколи не зрадить.

Проте знайти такі місця дедалі важче. На цій-ось стежці військові натягнули колючий дріт і вивісили знак «Проход заборонено!». У тому-он лісі, як розповідають, тренуються диверсійні групи (і саме там за дивним збігом нещодавно знайшли тіла вбитих місцевих жителів). Цей берег тепер огорожено: приватний пансіонат. А ота галявина вже вся зайнята туристськими наметами. Хай там що кажуть про напівпусті пляжі, наші курортники таки добре помітне: кримська статистика вже налічила понад 1 млн туристів, причому росіян із них лише 70%. Ким є решта? Із так званого далекого зарубіжжя до Криму, навіть за офіційними даними, ризикнула приїхати лише 1 тис. осіб. Білоруси й раніше не становили значного відсотка, а тепер, коли вони вимушені діставатися аж через Москву, й поготів. Тож робимо висновок, що гоп-компанія (російськомовна, але з рідним фрикативним «г»), котра під шансон і веселу матючню влаштувала на мальовничій галявині змагання з кидання сокири у фісташкове дерево, дуже ймовірно, може бути нашими співвітчизниками, що через блокпости, черги та кордони дісталися сюди, щоб поліпшити окупантську статистику й поповнити окупантський бюджет. Бог їм суддя, таким співвітчизникам. Але в будь-якому разі загальний портрет сучасного кримського курортника складають усе ж таки не вони, а росіяни.

До росіян у курортній обслузі Криму ставлення здавна було особливе, мов до вищої раси (так і загадуєш отих папуасів, що на картинах із хрестоматій у напівпоклоні дріблять перед величною постаттю Миклухо-Маклая). І на те були причини. Найбагатші громадяни РФ до українського Криму не заїжджали, віддаючи перевагу ол-інклюзиву в екзотичному закордонні. А ті жителі РФ, що таки обирали Крим, були багатіями не першого й навіть не тре-

тього ґатунку, але мали змогу відразу після перетину українського кордону насолодитися дивною трансформацією: різниця московських та кримських зарплат і цін перетворювала підмосковного ваньку-менеджера на Рокфеллера й Ротшильда водночас, автоматично забезпечуючи йому відповідне ставлення прислуги. Сміючи скромними, як на їхні місцеві мірки, грошиками, ваньки діставали тут такий рівень пляжно-кабачкових послуг, про який у своїй «краснозвездній» не могли навіть мріяти.

На тлі тих багатіїв наші небораки, що отримали дармові путівки до відомчих здравниць чи примчали, запхавши всю родину в тісні «Жигулі», мали жалюгідний вигляд. Особливо хазайновитим серед них вдавалося не витратити впродовж кримського туру майже жодної гривні, харчуючись привезеними в багажнику дарами власної дачі й теплого хліва. Через отаку куркульоватість, а також цілковиту відсутність користі з них для турбізнесу до цих бідних родичів у Криму ставилися з малопривоханим презирством.

Перехід під Росію породив у багатьох кримчан сподівання, що тепер вони самі стануть отими ротшильдами та онасісами, якими тут звикли бачити туристів із РФ. Але вийшло навпаки, що й стало особливо помітно цього літа. Підвищення цін на півострові до рівня столичних позбавило підмосковних рокфеллерів звичного задоволення: тепер вони в Ялті не VIP-персони, а ті самі ваньки-менеджери, офісний планктон, яким були й удома. А коли додати сюди дорожнечу авіаквитків (чи муки довгої залізничної подорожі через Керч), то російські гості й зовсім утрачають аргументи їхати до Криму: Сочі ближче, ціни навіть нижчі та ще й банкомати працюють. Тож не дивно, що, за останніми російськими опитуваннями, тверде бажання поїхати на відпочинок до Криму висловили тільки 9% росіян, а 50% категорично відмовилися від такого задоволення. Базарні торгівці в курортних містах уже злісно скаржаться, що росіяни тепер поводяться як колись оті «хохли»: купують помалу, торгуються за кожну копійку, а автотуристи дедалі частіше везуть харчі із собою. Крим таки перетворився на Москву, але в одному-єдиному сенсі: за рівнем цін. За доходами він лишився тим самим, і як виживати людям, які не мають стосунку до окупаційних держструктур (де не є рідкістю зарплати на рівні \$8 тис. у керівників середньої ланки), – це дуже непросте питання.

«Винна» в усьому, звісно, Україна, адже це саме вона «не пустила» на півострів ті 4 млн своїх курортників, що відвідували його позаторік (і, становлячи близько 70% тодішнього шестимільйонного туристичного потоку, власне, забезпечували по крихті основну виручку). До наступного рівня усвідомлення, що є справжньою причиною злиднів, мої земляки здебільшого ще не дійшли. Може, після кількох таких курортних сезонів уявлення проясниться. Але пізно, дурні, пізно... ■

«Священна війна «ДНР»

Автор:
Станіслав
Васін

Російська пропаганда на Донбасі не замовкає ще з моменту перших сепаратистських виступів. Але за всією різноманітністю ідеологічних пасток, які наставляють фактично щодня на споживачів LifeNews і «Россия 24», за постійною апеляцією свідомості місцевих жителів до радянського минулого ховаються все-таки два постулати, так само прості, як і геніальні у своїй ефективності. Перший – сакралізація радянського минулого й «антифашистська ідеологія» як похідна від нього, друге – православний фундаменталізм московського штибу. Якщо з ідеєю боротьби проти «воскреслого» нацизму все було зрозуміло ще в момент виступів на донецькій площі товариша Губарева, то теза «з нами правда, з нами Бог» тільки нещодавно почала давати вагомий плід на окупованій землі.

Релігійне підґрунтя «священної боротьби за вільний від хунти Донбас» найвніше тут завжди, але ще торік восени більшість рядових «ополченців» не дуже замислювалися про «Новоросію» як останній форпост «руського міра», воліючи мислити більш прагматичними категоріями, як-от «відкати» машини або затримана листопадова зарплата. Спілкуючись із ними в той період, лише від одиниць можна було почути щось на кшталт «не стрігй бороди своєї, ібо покинет тебе сіла», коли дехто намагався пояснити модний на той час тренд ходити бородатими, як білці мусульманських бригад «ополчення».

Але по закінченні цілого року війни ситуація на макіївських вулицях зазнала докорінних змін: ідеологічна машина справді змусила повірити більшість місцевих у «священний» характер війни.

Пройжджаючи кільцеву макіївську розв'язку на Харцизьк і Донецьк, можна помітити пригвинчену з обох боків до стовпа ікону Христа з табличкою трохи нижче, на якій великими чорними літерами написано: «С нами Бог». На білборді поруч – «За веру. За Отечество» з неодмінною георгіївською стрічкою, яку раз по раз поєднують з іншими символами «руського міра». Усе це може видатися дещо примітивним, але в цьому й криється основа ефективності пропаганди «ДНР»: щодня це роздоріжжя-блокпост пройжджає не одна тисяча людей.

У мережі є популярний паблік, який об'єднує мало не півмільйона людей, – «Зведення від ополчення Новоросії». На цьому ресурсі дуже часто публікують інтерв'ю зі священником Олегом Трофімовим, одним із апологетів ідей «новоросійства», котрий намагається стверджувати, що події на Донбасі – це метафізична боротьба добра і зла, зображаючи «Новоросію» як покликання «руського міра»: «...сам народ у конкретний історичний період виконання ним історичної сакральної місії

– наповнена посудина, як особлива структура людства, «сіль землі», здатна утримувати, сприймати, реалізувати, «осолити» цю місію (тобто дати їй сенс життя) і бути водночас цивілізаційною. Саме в такому контексті й існує Новоросія як складовий моноліт «руського міра».

Далі православний фундаменталіст узагалі розвиває думку про те, що саме на Донбасі зараз відбувається зіткнення східної «богобраної» цивілізації із цивілізацією антихриста, тобто Заходу, з усілякими її «гріховними» відпадиннями від істинної віри.

Утім, чи варто дивуватися такому трактуванню дійсності, якщо вже сам «глава республіки» задав необхідний тон у сприйманні релігійних істин та ідей. Буквально днями Захарченко заявив, що має намір усіляко боротися із «сектантами» та «еретиками», аби їхній згубний вплив не поширився на молодих «республіканців»: «Ми обіцяємо посилити боротьбу з тоталітарними сектами в Донецькій народній республіці. Православ'я, католицизм, іслам та юдаїзм дістануть у ДНР статус традиційних релігій. Я православний, ходжу до православної церкви Московського патріархату. Визнаю чотири основні конфесії – це православ'я, це римо-католицизм, це мусульманство і це юдаїзм. Це ті релігії, що були споконвіку. Ці чотири конфесії, я вважаю, повинні перебувати на цій землі, і нам у жодному разі не можна утискати віруючих. Водночас я жорстко боротимусь із сектантством. На жаль, нашу країну наповнили всілякі секти, всілякі псевдорелігії. Я не хочу, щоб виховання нашої молоді опинилося під їхнім впливом, тому буде ухвалено низку законопроектів, що обмежуватимуть їхню діяльність».

Стає зрозуміло, чого чекати представникам «нетрадиційних», «сектантських» груп на кшталт УПЦ КП, УТКЦ, буддистів та ін. Фактично в «ДНР» завершується процес формування тоталітарного режиму, який контролює нещадною рукою військової диктатури тепер уже не тільки політичне та економічне середовище, а й свободу совісті, що завжди була своєрідним маркером демократичних свобод та ідеалів.

Хоч би який був смак усього цього ідеологічного компоту, під котрим ставлять тисячі лайків у мережах, його сьогоднішню дію на багатьох відомих мені «ополченців» можна порівняти з дією наркотичних речовин, уживаних деякими «республіканцями» перед боями. У приватних бесідах дедалі частіше можна почути: «Я не боюся померти, бо з нами Правда і Бог», «Що гірше, то краще, ми тільки міцнішими стаємо», а іконки та хрести в «розгрузках» зайвий раз свідчать про зрушення прагматичної лінії мислення пересічних «ополченців» у бік релігійного туману, який посиляють із кадил «ДНР». ■

Мораль і моралісти

Автор:
Юрій
Макаров

Даруйте, я утримався від висловлювань із приводу прав ЛГБТ й дозволу одностатевих шлюбів у Сполучених Штатах, бо, поперше, в самій Україні нібито чимало інформприводів, а по-друге, є люди, які значно більше в темі й можуть висловитися вичерпно. Тільки одне міркування, бачу, не прозвучало. Адже найстрашнішою жахалкою гомофобів було і є те, що гомосексуали всиновлюватимуть чи народжуватимуть (самі або від сурогатних матерів) дітей. І як вони їх виховують?! Я не говоритиму зараз ані про залізну генетичну детермінованість «відхилень» сексуальної поведінки з погляду загальноприйнятої норми (5–7% загальної популяції), ані про різні культури, які цей феномен толерували, ані про засади особистої свободи – тільки цей прагматичний аспект: «гоміки» плодитимуть «гоміків», жах, рятуйте, вимремо!

Років 10 тому мені на редакційну адресу надійшов анонімний лист-сповідь від колишнього випускника дитячого будинку в Житомирській області. Чоловікові вже було, судячи з деталей, під 30, і він обрав чомусь саме мене як конфідента, нічого не вимагаючи, ні на що не розраховуючи, просто бажаючи виговоритися, може, привернути увагу до проблеми. Десяток аркушів, густо списаних з обох боків. Про матір, яка покинула чоловіка, залишивши йому сина, про батька, який віддав дитину своїй матері й теж кудись зник, про бабусю, яка невдовзі померла, про органи опіки, психіатричну експертизу, нарешті про сиротинець, точніше кілька по черзі. Як він уцілів, зберіг психічне здоров'я, виховав і витягнув себе сам із прірви – усе це заслугує на окремих великий «роман виховання», є такий жанр. На момент написання листа чоловік здобув фах, працював будівельником, одружився, мав двох дітей. Я апіорі виходжу з того, що ця людина не фейкова і сповідь її не вигадана, бо таке вигадати важко, точніше неможливо. Стосовно нинішньої теми: він детально, як на мої мірки, надто детально розповідав, що роблять старші хлопці з молодшими в сенсі сексуального дорослішання. А також вихователі, але то так, через кому. Про всяк випадок, хто не зрозумів із першого разу й у кого уявлення про дитячі виховні заклади обмежується спогадами про колись читаних Пантелєєва та Макаренка: більші гвалтують менших. Завжди й неминуче, якщо ти не прибієшся до домінуючої ватаги, яка тебе за-

хистить. Це спостерігається (точніше спостерігалось на початку 1990-х) не скрізь – тільки там, де педсклад рішуче не припиняв «дідівщини», але безпечних інтернатів була абсолютна меншість. Отримавши лист, я не знав, що з ним робити. Загалом варто було все покинути й почати власне розслідування, але це треба вміти, а крім того, мати час і вважати, що це твоє найважливіше завдання на цю хвилину... Не покинув. А після чергового переїзду з квартири на квартиру лист десь загубився. Проте воно все одно не відпускало, аж доки щойно не виплила тема геївських шлюбів. Не скажу, що тема знущань із «сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» (така офіційна формула) зовсім відсутня в публічному просторі. Ідеться як про фізичне насильство, приниження, так і конкретно про сексуальну наругу над хлопчиками й дівчатками. Подеколи вибухають скандали, які так само швидко і вщухають. Вінниччина, Одещина, Київщина, Харків – випадки кричущі, проте довести щось важко, це ж діти, свідчення яких не мають юридичної сили,

та й свідчать вони неохоче. Так, складний, психологічно й місцями психічно нестабільний контингент, знайти кваліфікованих педагогів на жалюгідну платню й певельні умови праці важко, а керівництво інтернатів такого завдання собі й не ставить. Уся ця система державних дитячих будинків, яка проіснувала майже без змін

МОРАЛІСТИ, ЩО ТАВРУЮТЬ РОЗБЕЩЕНИХ ГОМОСЕКСУАЛІВ, КОЛИСЬ ПІДНІМАЛИ СВІЙ ГОЛОС ПРОТИ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПІД ПАТРОНАТОМ ДЕРЖАВИ?

від часів «Педагогічної поеми», – ще один сумний радянський спадок. Покращити в ній щось практично нереально, можна лише зруйнувати її і побудувати якусь принципово нову. Власне, спроби робилися не раз, але завжди бракувало то грошей, то уваги, то бажання. Прикро, але дитячі будинки сімейного типу за західним зразком, на які покладалося стільки надій, геть не всі бачаться переконаливо альтернативою, до того ж у них мешкає зазедве чверть безбачченків. Решта – самі розумієте де.

Про це треба говорити, писати, це слід вивчати й бодай якось змінювати, є люди, які присвятили цьому життя. А от моралісти, що таврують розбещених гомосексуалів, колись піднімали свій голос проти перманентного, щоденного примусу неповнолітніх до одностатевих стосунків під патронатом держави? Паскудники, які побили учасників – ні, не гей-параду, а скромної демонстрації на Оболоні минулого місяця, – були помічені бодай біля одного інтернату із сумнівною репутацією? Ненавиджу лицемірів. ■

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку
за наведеними реквізитами.
Повідомте адресу доставки
за телефоном 067-407-10-96
(з 9:00 до 18:00,
оператор скине Ваш виклик
і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень»
за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

**ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ
ПЕРЕДПЛАТИ:**

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 270 грн
- на 12 міс. – 540 грн

Телефон редакції:

044-351-13-00

**ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ
ПЕРЕДПЛАТИ:**

повідомлення	отримувач платежу		
	ТОВ «Український тиждень»	26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	код отримувача
	назва установи банку		
		300023	
касир	ПАТ «Укрсоцбанк»	МФО банку	
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал «Український тиждень»		
	період:		
	сума, грн		
	платник (підпис)		

Подумай,
що
зупиняє
тебе насправді?

www.uniqa.ua

Детальніше дивіться на сайті:

Ліцензія Держфінпослуг України АЕ № 291990 від 07.08.2014

Подумай

